

Bugun sening bayraming

Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, доно ва албатта бахтли бўлишлари шарт!
Ислом Каримов

Фалончи фарзандли бўлибди! Бу хабарнинг ўзиёқ киши кўнглини хаяжонга тўлдириб, қувончу шодликлар оғушига чирмайди. Она илк бор жигарбандини бағрига оларкан, кўзларига севинч ёшлари иниб, бутун вужудини такрорланмас хислар чулғайди. Унинг ёқимли ифорига тўймай, жажжи қўлчалари, майин юз-кўзлари, мурғак жуссасини энтикиб суюб эркалайди. Фарзандига боқиб, унинг порлоқ келажаги ҳақида эзгу орзу-ниятлар ила хаёлга чўмади. Она учун бу энг бахтли, энг ширин, энг гўзал саодатдир.

Болаликдаги беғубор, дунёни гўзал ва завқли англовчи лаҳзаларни ҳар биримиз орзиқиш билан соғинамиз. Орзу-ҳаваслар қанотида, дарду аламлардан йироқ кезларимиз кўнглимизга илиқ хотираларни узатиб туради. Ва умрнинг болалик аталмиш палласига жамики шодликларни ҳадя этмоқ кераклигини тушунамиз. Юрак-юрагимиздан бахтли болалигимизни кўмсаймиз, масрур дамларимиз кўз олдимиздан бир-бир ўта бошлайди.

Дунёда ҳеч бир халқ йўқки, ўзининг давомчилари, бугуни ва эртаси тўғрисида қайғурмаса. Ҳар йили республикаимиз миқёсида Халқаро болаларни ҳимоя қилиш куни байрам сифатида кенг нишонланади. Аслини олганда, ўзбек халқига бундай алоҳида сананинг белгиланиши шарт эмас. Унинг ҳар куни, ҳар они фарзанд ташвишию шодлиги билан ўтади. Давлатимиз истиқлол йилларида инсон ҳуқуқлари, хусусан, бола ҳуқуқларига оид кўплаб халқаро битимларни имзолади. Жумладан, “Бола ҳуқуқлари тўғрисида Конвенция”, “Болаларни омон асраш, ҳимоя қилиш ва камол топтиришни таъминлаш тўғрисида”ги Умумжаҳон декларацияси, “Болаларни бошқа мамлакатга ўғирлаб кетишнинг фуқаролик жиҳатлари тўғрисида”ги Гаага конвенциясининг ратификация қилингани юртимизда болалар манфаатини ҳимоя қилиш давлат сиёсати даражасига кўтарилганининг ёрқин далилидир.

Дунёда шундай жойлар ҳам борки, болаларда ўқиб-ўрганишга иштиёқ бор, бироқ катта маблағлар эвазига ўқитиладиган мактабларга бориб ўқиш учун имкон йўқ. Шукрки, бизда ўн бир йиллик бепул таълим мажбурий тарзда белгилаб қўйилган. Болаларнинг ўқиб, билим олиши, спорт, санъат ва фан тўғарақларига қатнаши учун барча шароитлар муҳайё қилинган. Бугун чекка қишлоқлардан ҳам спортчи болалар халқаро мусобақаларда иштирок этиб, ғолиб бўлиб қайтаётгани, жаҳоннинг улкан саҳнасида ўзбек болақайининг катта ашуласи, ариялари давомли қарсақлар билан қарши олингани, митти жуссаси билан улкан танловларда ғолиб бўлаётгани айни ҳақиқат.

Юртимизда болаларга, ёшларга бўлган эътибор, уларнинг ўқиб изланишлари, касб-хунар ўрганишлари учун яратилган шарт-шароитлар келажак авлоднинг ҳар томонлама баркамол, етук, теран ақл эгалари бўлиб етишишига замин яратади.

Оила, мактаб, маҳалла ҳамкорлиги болаларни маънавий-ахлоқий тарбиялаш, уларни турли мафкуравий хуружлардан ҳимоя қилиш, мустақиллигимиз ва тинчлигимизга раҳна солувчи ҳаракатларга қарши тарғибот-ташвиқот ишларини йил бўйи манзилли ташкил этишда ҳамда миллий кадрият ва урф-одатларни ёш авлод онгига сингдиришда муҳим омил бўлмоқда.

Болаларнинг бўш вақтларини мазмунли ўтказиш мақсадида турли тўғарақлар ташкил этиш, қизиқишлари бўйича тўғри йўналтириш, спортга жалб қилиш каби масалаларга ҳам алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Фарзандларимизнинг одоб-ахлоқли, касб-хунарли, мулоҳазали, умуман, жамиятда намунали инсон бўлиши учун биз – катталар уларни доимо назоратимизга олиб, тарбиясини, билим савиясини мукамал қилиб шакллантиришимиз зарур. Буюк аллома Абу Наср Форобий одоб-ахлоқ, чиройли тарбия, зарур касб-хунар ҳақида шундай дейди: “Ҳар бир киши зарур касб-хунарни мукамал билмоғи, яхши тарбия олмоғи ва чиройли хулқ-одоб, фазилатларга эга бўлмоғи керак”.

Болам, бугун сенинг байраминг. Дунё халқлари сенинг ҳуқуқларинг, эркинг учун бугунни байрам қилади. Шундай, сенинг эркинг, ҳуқуқинг ҳамма жойда, ҳар қачон муҳим. Сени нафақат келажакимиз бунёдкори сифатида, балки ҳимоя қилиниши шарт бўлган хилқат сифатида ҳам эъзозлаймиз. Ахир яшайдан мақсадимиз ҳам, ҳаётимизнинг мазмуни ҳам ўзингсан. Ҳамма ғам-ташвишларимиз сенинг бир кулгинг билан унут бўлади. Шу сабаб сенинг истиқболингга шошиламиз, шу сабаб сени зумда соғинамиз.

Сенинг байраминг ўз байрамимиз. Сенга қўшилиб, бугунни биз катталар ҳам байрам қиламиз. Бу байрам сенинг мурғак шуурингга узоқ сақланади. Аслида, барча ташвишлардан ортиб, сенинг ҳар бир кунингни, ҳар дақиқангни байрамга айлантириш лозимдир. Кўз очиб-юмгунча ўтиб кетган болалигимизни сенда кўриб, қувончли кунларинг узоқ бўлишини истаймиз. Сенинг кўзларингга бизнинг болалигимиз бор. Сенинг кулгиларингга бизнинг бахтимиз мужассам.

Болажон, сен умримнинг кўрки, мазмунисан. Бу дунёга боғлаб турган овунчим, эртанги кунимдан умидимсан. Сен йиғласанг, қалбим оғрийди. Сен қувонсанг, дунём ёришиб кетади. Ширин кулгуларинг пойига жонимни тўшай, болам!

Дилфуза КЕНЖАЕВА

Jurnal 1925- yildan chiqa boshlagan

**O'zbekiston Respublikasi
Madaniyat va sport
ishlari vazirligi**

Tahririyat:

Bosh muharrir

vazifasini bajaruvchi:

Jalolbek YO'LDOSHBKOV

Bosh muharrir o'rinbosari:

Manzura SHAMS

mas'ul kotib:

Komil JONTOYEV

fotomuxbir:

Mashrab NURINBOYEV

sahifalash va dizayn:

Azamat FAYZULLAYEV

Nigina QODIROVA

navbatchi muharrir:

Dilfuza KENJAYEVA

Jamoatchilik kengashi:

Muhammad ALI

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi raisi

Fotih JALOLOV

O'zbekiston Respublikasi Madaniyat va sport ishlari vazirining birinchi o'rinbosari

Mahmud ISMOILOV

O'zbek milliy akademik drama teatri direktori

Suvon Najbiddinov

*"Matbuot tarqatuvchi"
AK Bosh direktori*

Abdulahob NURMATOV

Andijon viloyati hokimligi mas'ul xodimi

Murod RAJABOV

Muqimiy nomidagi O'zbek Davlat musiqiy teatri direktori

Baxtiyor Sayfullayev

O'zbekiston Davlat san'at va madaniyat instituti rektori

Norbek TOYLOQOV

Pedagogika fanlari doktori, professor

Azamat HAYDAROV

*"O'zbeknavo" estrada birlashmasi
Bosh direktori*

E-mail: gulistonjurnali@mail.ru

Ushbu sonda:

Javlon SULAYMONOV

*Bir siqim tuproqdan yaralgan
olam*

Qo'chqor XONAZAROV

Til bilmoq – davr talabi

Ikrom OTAMUROD

*Kanglumga birdayin
haq qurbi ingan*

Anvar SUYUNOV

Erta ketgan bolalik

Asror SAMAD

Tusmol bilan yashash fojiasi

Baxtiyor HAYDAROV

Yomonliklar onasi

Komil JONTOYEV

Ziyo maskani

Jurnal O'zbekiston Matbuot va axborot agentligi tomonidan 0517 raqamli guvoohnoma bilan 18.03.2008- yilda ro'yxatga olingan.

Jurnal ikki oyda bir marta (bir yilda oltita) chop etiladi.

Mualliflar va tahririyat fikrlari farqli bo'lishi mumkin.

"Guliston" jurnalidan olingan materiallarda manba ko'rsatilishi shart.

Tahririyat barcha ijodiy ishlarni tahrir etishga haqli.

Bichimi 60x84_{1/8}. Buyurtma №80. Adadi: 2257 nusxa. Hajmi 6 b.t.

Bosmaxonaga 12.06.2013- yilda topshirildi. Bosishga 12.06.2013- yilda ruxsat etildi. Tahririyat manzili: Toshkent – 100000, Buyuk Turon ko'chasi, 41-uy. Tel.: 233-25-66, 233-27-94.

Jurnal «Muharrir» nashriyoti matbaa bo'limida chop etiladi.

Bo'lim manzili: 100060, Toshkent shahri, Elbek ko'chasi, 8-uy.

Meros mas'uliyati

(Nomoddiy madaniy merosni hujjatlashtirishda xalqaro yordam)

Халқаро миқёсда номоддий маданий мерос ва унинг муҳофазаси масалалари ЮНЕСКОнинг 1989 йилдаги “Анъанавий маданият ва фольклорни муҳофаза қилиш” бўйича тавсияларидан бошланган эди. 1994 йилдан миллий тизимлар (давлатлар) томонидан номоддий маданий меросни ўзида сақловчи ва бошқаларга етказувчилар расман тан олинishi таъминлаш ушбу мероснинг келгуси авлодга етказилишига кўмаклашиш мақсадида “Инсониятнинг ўлмас (тирик) дурдоналари” дастури ишлаб чиқилди.

Ўтган асрнинг 90-йилларида экспертлар хулосаси асосида мавжуд номоддий маданий мерос муҳофазаси бўйича кескин, қатъий чоралар кўриш лозимлиги аниқланди ва ушбу йўналишдаги ишлар янада жадаллаштирилди. Бунинг натижасида, ЮНЕСКО Бош конференциясининг 2001 йилда бўлиб ўтган 31-сессиясида янги халқаро норматив механизм вазифасини ўтовчи Конвенция яратиш режалаштирилди. Шу тариқа ЮНЕСКО Бош Конференциясининг 2003 йил 17 октябрдаги 32-сессиясида “Номоддий маданий меросни муҳофаза қилиш” конвенцияси қабул қилинди. 2005 йил 20 октябрда эса “Маданий ифода шакллариининг турфа хиллигини муҳофаза қилиш ва қўллаб-қувватлаш” тўғрисида Конвенция қабул қилиниши “номоддий маданий мерос” иборасининг тўлақонли истеъмолга кириб келиш жараёнини яқунлади.

1997-98 йилларда ЮНЕСКО томонидан “Инсониятнинг оғзаки ва номоддий мероси дурдоналарини эълон қилиш” дастури ҳам маъқулланди. Ушбу рўйхатга Ўзбекистондан биринчилар қаторида

2001 йилда “Бойсун маданий муҳити” ва 2003 йилда “Шашмақом” киритилган.

Ўзбекистон 2007 йилда “Номоддий маданий меросни муҳофаза қилиш” Конвенциясини ратификация қилиб, 2008 йилда ушбу Конвенциянинг иштирокчи давлатига айланди. Номоддий маданий меросни муҳофаза қилиш бўйича Халқаро конвенция қабул қилиниши муносабати билан “Инсониятнинг оғзаки ва номоддий мероси дурдоналари рўйхати”га киритилган номоддий маданий мерос объектларининг барчаси янги – “Номоддий маданий мероснинг Репрезентатив рўйхати”га ўтказилди. Ана шу рўйхатга 2009 йилда Ўзбекистондан тавсия этилган “Катта ашула” номзоди ва олти қўшни давлат бирга тавсия этган “Наврўз” байрами номзодлари ҳам киритилди. Шундай қилиб, ҳозирги кунда Репрезентатив рўйхатда Ўзбекистон билан боғлиқ 4 та номоддий маданий мерос бўлиб, бундай кўрсаткич собиқ иттифок ҳудудидаги бирорта ҳам давлатда кузатилмайди.

Ўзбек санъати ва халқ ижодиёти дурдоналарини асраш, ёшлар онгу шуурига сингдириш мақсадида қатор давлат, жамоат ва халқаро ташкилотлар, илмий тадқиқот муассасалари ҳамкорлигида турли лойиҳалар, тадбирлар, илмий изланишлар олиб борилмоқда. Бу борада Вазирлар Маҳкамасининг 2010 йил 7 октябрдаги “2010-2020 йилларда номоддий маданий мерос объектларини муҳофоза қилиш, асраш, тарғиб қилиш ва улардан фойдаланиш Давлат дастурини тасдиқлаш тўғрисида”ги қарори дастуриламал бўлиб хизмат қилмоқда. 2011 йилда Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт

ишлари вазирлиги Республика халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик марказида Номоддий маданий меросни хужжатлаштириш бўлими ташкил этилди. Марказга давлат ва нодавлат ташкилотларининг номоддий маданий мерос масалалари бўйича фаолиятини мувофиқлаштирувчи муассаса макоми берилди. Номоддий маданий мерос йўналишидаги фаолиятни мувофиқлаштириш ва хужжатлаштириш механизми яратилди.

Номоддий маданий меросни хужжатлаштириш ишларини ташкил этиш, бу соҳада амалга оширилаётган чора-тадбирлар борасидаги ахборотлар алмашинувини ташкил этиш ишларида ЮНЕСКОнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси ҳамда Ўзбекистон Республикасининг ЮНЕСКО ишлари бўйича Миллий комиссияси яқиндан ёрдам бериб келаётганлигини алоҳида эътироф этиш лозим.

Ҳозирги кунда мамлакатимиздаги номоддий маданий мероснинг 4 та алоҳида рўйхати ташкил этилган:

1. Зудлик билан муҳофаза остига олиниши лозим бўлган номоддий маданий мерос объектларининг рўйхати;

2. Жаҳон номоддий маданий меросининг Репрезентатив рўйхатига киритиш учун тавсия этиладиган номзодлар рўйхати;

3. Номоддий маданий мероснинг миллий рўйхати;

4. Номоддий маданий мероснинг маҳаллий рўйхатлари.

Мухтасар қилиб айтадиган бўлсак, халқ ижоди шу халқ дониши, санъати маҳсули. Ёш авлодни юксак маънавиятли, баркамол инсон қилиб тарбиялашда, миллий қадриятларимизга бўлган эътиқодини шакллантиришда номоддий маданий меросимизнинг ўрни бекиёс. Ҳаёт моҳиятини ўзида мужассам этган бу мерос ўз Ватани, оиласини муқаддас деб билган ҳар бир юртдошимиз қалбига жо бўлиб, кўнгил гавҳарига айланган.

Гулоро АБДУЛЛАЕВА

Maydon tomoshalari san'ati

Ўзбекистон халқининг бой маданий ҳамда маънавий меросини асраб-авайлаш ва ривожлантиришга қаратилган, бадиий жиҳатдан юксак маънавий, илмий-оммабоп ва маданий-маърифий дастурларни яратиш борасида Вазирлар Маҳкамасининг 2010 йил 7 октябрдаги 222-қарори билан тасдиқланган “2010-2020 йилларда номоддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш, асраш, тарғиб қилиш ва улардан фойдаланиш Давлат дастури”нинг 41-банди ижросини таъминлаш, шунингдек, халқимизнинг санъати ва қадимий миллий ўйинларини тиклаш, ёшларнинг номоддий маданий мерос дурдоналаримизга бўлган қизиқишларини кучайтириш, ушбу мерос орқали ўзликимизни англаш, янги жамоаларни ҳамда ёш иқтидорли ижрочиларни кашф этиш ва улар ижодини кенг тарғиб қилиш мақсадида

QO'R'G'ON

Bek o'g'ilni ota o'stirar

Ўзбек халқи ўз урф-одатлари, қадриятлари ва инсоний фазилатлари билан бошқа халқлардан ажралиб туради. Ўзбекларда авлодлар орасида ҳиссий яқинлик, фарзанд олдидаги ота-она масъулияти, ота-она олдидаги фарзандлик бурчи жуда мустаҳкамдир. Инсоний фазилатлар оилада шаклланади ва тарбия жараёнида фарзандларга мерос бўлиб қолади.

Ота-она бўлиш осон эмас, шунинг учун оила қураётган ёшлар оилавий ҳаётга шошмасликлари, аввало, турмуш, оила тўғрисида аниқ тушунчага эга бўлиб олишлари зарур. Бу борада махсус тайёргарлик кўриш ҳам фойдадан холи эмас. Бунда ота-оналар, педагоглар, психологлар ва бошқа мутахассислар иштирок этишлари мумкин. Ёшлар айниқса, ота-оналар маслаҳат бера олмайдиган мавзулар юзасидан мутахассислар билан суҳбатлашиб олиш лозим. Оила қуриш бўсағасида турган ёшларга илмий-оммабоп адабиётлар тавсия этилиши шарт. Одатда, биз турли фан соҳасидаги қонунларни ўқиймиз, ўрганамиз, оила қонуниятларини ўқиб ўрганиш керак, деб билмаймиз. Бу борадаги билимларни

Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги, Ўзбекистон миллий телерадиокомпанияси, Республика халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик маркази, Андижон вилояти ҳокимлиги Маданият ва спорт ишлари бошқармаси, вилоят телерадиокомпанияси ҳамкорлигида Андижон шахрининг Алишер Навоий номидаги маданият ва истироҳат боғида “Майдон томошалари санъати” Республика фестивали ўтказилди.

Тадбирнинг тантанали ташкил этилган очилиш қисмида Андижон вилоят ҳокимининг биринчи ўринбосари Ш. Шералиев сўз олиб, иштирокчиларни қутлади. Телефестивални карнай-сурнай садолари остида Фарғонадан ташриф буюрган Аҳмаджон Муродов бошчилигидаги “Қўқон минори” дорбозлар гуруҳи томошалари бошлаб берди. Фестивалда Андижон, Наманган ва Фарғона вилоятларидан дорбозлик гуруҳлари, карнай-сурнай ва анъанавий цирк гуруҳлари, кўғирчоқ театрлари, гуруҳлари, масхарабозлар, миллий полвонлар иштирок этдилар. Анжуманда Андижон вилоятидан 138 нафар, Наманган вилоятидан 76 нафар, Фарғона вилоятидан 88 нафар – жами 302 нафар томоша санъати вакиллари ўзларининг қизиқарли томошалари билан иштирок этдилар. Дорбозлар жамоалари катта дор ва сим дор ўйинлари, дор устида ижро этиладиган

мураккаб чиғирққ ўйинлари, анъанавий цирк санъати гуруҳлари – жонглёр, гипноз ва иллюзия, йога ва акробатик машқлар, масхарабозлик санъати, полвонлик ўйинлари, карнай-сурнай ижрочилигини, кўғирчоқ санъати ижрочилари ўзбек халқ дoston ва эртаклари ҳамда замонавий муаллифларнинг болалар учун мослаб саҳналаштирилган кўғирчоқ спектакллари намойиш қилдилар.

Айниқса, Пахтаобод туманидан “Мадаминдорбоз” миллий дорбозлик гуруҳи, Фарғона тумани “Водил чинори” халқ анъанавий цирк гуруҳи, Косонсой тумани халқ дорбозлик жамоаси ва полвонларининг томошалари фестивал қатнашчилари ҳамда томошабинларни ҳайратга солди. Фестивалнинг ранг-баранглигини ошириш мақсадида вилоят “Хунарманд” уюшмасининг аъзолари ҳам ўзларининг бетакрор ижод намуналаридан иборат кўргазмалари билан иштирок этдилар.

“Майдон томошалари санъати” фестивалининг якуний гала-концерти маданият ва истироҳат боғининг “Амфитеатр”ида бўлиб ўтди. Телефестивалда иштирок этган барча гуруҳларга ташкилотчиларнинг “Фахрий ёрлик” ҳамда ва эсдалик совғалари топширилди.

Нуржаҳон НИЁЗОВА

оила психологияси фани ўргатади. Уни мукаммал ўрганиш учун ўз устимизда умрбод ишлашимиз, кўпроқ адабиётлардан фойдаланишимиз, изланишимиз лозим.

Фарзанд тарбиясида отанинг ўрни жуда катта. Шарқда эркакка, яъни отага оиланинг устун, суянчиги, посбони деб қаралади. Отанинг сўзи қонун эканлиги фарзандларга ёшлигиданоқ уқтирилади.

Фарзанд тарбиясида она каторида, отанинг ҳам ўз вазифалари, бурчи, мажбуриятлари бор. Фарзанднинг комил инсон бўлиб шаклланиши учун ота унга намуна бўлиши керак.

Баъзиларнинг киз болани ёшлигидан келинликка, оналикка тайёрлаш керак, ўғил оиласини бокса бўлди-да, деган фикрлари ноўрин. Психологларнинг айрим тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, гўдаклигидан эътибор ва назорат остида бўлган ўғил фарзанд ўз тенгқурларидан кенг дунёқараши, интизоми, мустақил фикри, масъулиятни ҳис эта билиши ва билим кўрсаткичлари билан ажралиб турар экан. Юқоридагилардан келиб чиқадики, ота фарзанд тарбиясига она билан тенгма-тенг қизиқиши, унда фаол иштирок этиши шарт.

Ота-она ва фарзанд орасидаги дўстлик боланинг ота-она томонидан айтилган насиҳат ҳамда қоидаларни тез ва ижобий қабул қилишида муҳим роль ўйнайди, ўзига бўлган ишончини орттиради. Ота-она фарзандларининг дўстлари, кун тартибига дўстона ёндашиши, уларга нисбатан зўравонликдан холи, аммо қатъий назорат ўрнатиши шарт.

Оилани мустаҳкам, келажакни порлоқ эта оладиган

фарзандни тарбиялаш учун қунт ва эътибор зарур. Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, оталик ниҳоятда улуг шараф бўлиш билан бирга кучли масъулият ҳамдир.

Наргиза ТОЛИПОВА

Bir siqim tuproqdan yaralgan olam

Кўлида бир сиқим лой... Ўзининг мўъжаз фикрлаш олаmidан келиб чиқиб, лойни турфа шаклларга солаётган болажонни кузатганмисиз? Қизиқишдан бошланган эрмак улғайиб, бир хунарнинг бошини тутишга олиб келса, не ажаб. Миллий кулолчилик бугун янада равнақ топиб, эъозланаётир. Хонадонларимизда шамдонлар, гулдонлар, кўзалар ва турфа буюмлар хизматимизга шай.

Ёшларимизни маънан бойитиш, миллий ҳамда умуминсоний кадрятлар руҳида тарбиялаш, уларни гиёҳвандлик, турли иллатлар хавфи ва зарарли таъсиридан химоя қилиш мақсадида пойтахтимиздаги Ўзбекистон Маданият ва санъат кўرғазмаси биносидан Ёш кулолларнинг “Обод турмуш йили”га бағишланган Республика кўрғазмаси бўлиб ўтди.

Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги Республика халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар ишлар илмий-методик маркази, Ўзбекистон Бадиий Академияси, Республика “Хунарманд” уюшмаси, Халқаро “Олтин мерос” хайрия жамғармаси, Республика “Тасвирий ойна” ижодий уюшмаси ҳамкорлигида ташкил этилган ушбу кўрғазмада мамлакатимизнинг турли ҳудудларидан

ташриф буюрган 12 нафар ёш кулоллар ўзларининг уч юздан ортиқ ижодий ишлари билан иштирок этдилар.

Ҳакамлар хайъати аъзолари – санъатшунослик фанлари доктори Камола Оқилова, Республика “Хунарманд” уюшмаси раиси ўринбосари Лутфия Мирзаева, уста-кулоллар Воҳиджон Мамажонов ва Тоҳиржон Ҳайдаровлар кўрғазмага қўйилган кулолчилик асарларининг мазмуни, дизайни ва ечими, ҳудудга хос анъаналарнинг моҳирона ифодаси мезонларига асосланиб, Самарқанд вилоятидан Фарҳод Бердиев, Бухоро туманидан Озода Гулова, Риштон туманидан Мирзамазҳар Ақромов, Шаҳрисабз шаҳридан Рустам Музаффаров, Хоразм вилоятидан Оғабек Раҳимов, Термиз шаҳридан Хайрулло Жўраев, Тошкент шаҳридан Ислоҳ Юсупов, Жиззах туманидан Дилноза Туропова, Бухоро вилоятидан Дилноза Нарзуллаева, Андижон вилоятидан Улугбек Абдуваҳобов, Наманган вилоятидан Жалолиддин Акбоев, Тошкент шаҳридан Шамсиддин Шерназаровларни ташкилотчиларнинг диплом ҳамда эсдалик совғалари билан тақдирладилар.

Жавлон СУЛАЙМОНОВ

Тараққийнинг шиддати, кечаётган кунларнинг ўзгаришларга бойлиги турфа хабар ва янгиликларни узатиб туради. Бир ахборотни таҳлил қилиб улгурмай, нимадир янги ходиса содир бўлади. Оммага аниқ, ҳолис ва теран ахборотни етказишда журналистиканинг ўрни беқиёс. Бугунги кун журналист олдига қандай мақсад ва вазифаларни қўймоқда? Шу хусусда Ўзбекистон Журналистлари ижодий уюшмаси раиси Шерзод Фуломов билан суҳбатлашдик.

– Шерзод Ҳамидович, Сизни Матбуот ва оммавий ахборот воситалари ходимлари кун билан табриклайман. Суҳбатимиз аввалида Миллий журналистика соҳасидаги сўнги янгиликлар билан таништириб ўтсангиз.

– 2012 йил 27 июнь – Матбуот ва оммавий ахборот

воситалари ходимлари кун муносабати билан Президентимиз йўллаган табрикларида Матбуот сўзининг таъсирчанлигини ошириш, энг муҳим чиқишларга жамоатчилик эътиборини қаратиш учун Ўзбекистон Журналистлари ижодий уюшмасига ҳар чорак якуни бўйича оммавий ахборот воситаларида эълон қилинган энг долзарб, энг ўткир материаллар, таҳлилий ва танқидий чиқишларни алоҳида қайд этиб, баҳолаб, бу ҳақда матбуотда хабар бериб бориш таклиф этилган эди. Шу мақсадда уюшмада тажрибали журналист ва экспертлардан иборат мониторинг гуруҳи ташкил этилди. Гуруҳ томонидан оммавий ахборот воситаларида эълон қилинган долзарб мавзудаги ўткир материаллар ва уларнинг натижалари таҳлил қилиниб, “Хуррият” мустақил газетасида бериб борилмоқда.

Шуни айтиш мумкинки, оммавий ахборот воситалари ҳам сон, ҳам сифат жиҳатидан ошди. 1991 йилда республикада 395 та нашр бўлган бўлса, бугунги кунда уларнинг сони 1300 тадан ортди.

– Журналист кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш масалалари ҳақида гапириб берсангиз.

– Бу масалада жуда катта ишлар қилинмоқда. Ҳамкор ташкилотлар – Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлиги, Ўзбекистон Миллий телерадиокомпанияси, Электрон

Халис сўз сиқизматиди

ETIROF

Ўзбекистон халқ артисти, беназир истеъдод соҳиби, бастакор ва созанда Ўлмас Расулов Бухоро анъанавий мусиқаси билимдони ва ижодкоридир. Устоз санъаткор фаолияти давомида нафақат Бухоро мусиқаси, балки Хоразм, Тошкент-Фарғона анъанавий ва халқ мусиқа ижодиётини чуқур ўрганди ва ўзбек мусиқасининг тарғиботчиси сифатида қатор куй ва ашулаларни жўрнавозлик ва якканавозликда Ўзбекистон радиоси “олтин фонди”га муҳрлади. У нафақат ўзбек мумтоз мусиқаси, балки қардош ва жаҳон халқлари мумтоз асарларини юксак ҳурмат билан эътироф этади.

Ўлмас Расулов Бухородаги “Сайқал” мақом ансамблининг ташкилотчиси ва раҳбари, шунингдек, Бухоро Давлат филармониясининг бадиий раҳбари сифатида ҳамда Ўзбекистон давлат филармонияси қошидаги “Зарафшон” ансамблида фаолият кўрсатиб, миллий мусиқамизни тарғибот қилишда жонбозлик кўрсатди. Устоз Бухоро шашмақомининг эски ижро услубини тиклашда ҳам бошқаларга ибрат бўлмоқда.

Ўлмас Расулов моҳир ғижжак ижрочиси бўлибгина қолмай, балки ҳофиз сифатида “Ор йиғлайди”, “Содирхон Ушшоғи”, “Сигмадим”, Бухоро ашула йўлларидан – “Забоний”, “Жавоний”, “Туманий”, “Гулрез” сингари туркум ашулаларни мароми етказиб куйлангани мақом шинавандаларига яхши маълум. Шу билан бирга унинг мақом йўлида басталаган ўнлаб ашулалари хонандалар

томонидан суйиб ижро этиб келинмоқда. Устознинг “Дунё кетар сурилиб”, “Гунчадек”, “Кераксан”, “Менимча”, “Не ҳол экан”, “Не жафо”, Нозик мухаммаси, “Рубоиёт II” каби мақом йўлида басталаган ашулаларини ўз ижросида компакт дискларга муҳрлади.

Мақомхон устозларнинг вориси, Шашмақом билимдони Ўлмас Расулов мақом тарғиботи ва тадқиқоти борасида салмоқли ишларни амалга оширмоқда. У кишининг ташаббуси билан 1996 йилда Бухоро давлат университетидида Республикадаги биринчи “Анъанавий мусиқа ва Бухоро Шашмақоми” кафедраси ташкил қилинди. Кафедра қошида эса ўқитувчи ва талабалардан ташкил топган “Мақом ансамбли” ташкил этилди. Шашмақом туркуми айрим шўъбаларидан олинган ашула ва куйлар, шунингдек, мақом йўлида басталаниб, юксак савияда ижро этиладиган ашулалар мазкур ансамбл репертуарининг асосини ташкил этди.

Университетда ўқиб юрган кезларимда қизиқ бир воқеанинг гувоҳи бўлганман. Устоз ўз хоналарида, брайль ёзувида ниманидир ижод қилар эдилар. Эшик ойнаси орқали устозни кузатиб, ижоддан чалғитмаслик мақсадида оёқ учида секингина юриб келиб қўлимдаги ғижжак ва дафтарни овоз чиқармасдан столга қўйиб, ортга бурилгандим, устоз:

– Фанижон, келдингизми? – дедилар. На гапира оламан, на салом бера оламан. Бошимдан муздек сув қуйилгандек

ОАВ миллий ассоциацияси, Мустақил босма ОАВ ахборот агентликларини қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш жамоат фонди ҳамда Журналистларни қайта тайёрлаш халқаро маркази билан бу борада кенг қўламли ишлар, турли медиа форумлар, конференциялар, семинар-тренинглар ташкил этилади. Шунингдек, ёш журналистлар учун ёзги таътилда медиаоромгоҳлар фаолият юритади. Бунда хорижий ҳамкорлар билан тажриба алмашилади, маҳорат мактаби дарслари олиб борилади.

Ўзбекистон Миллий университетининг Журналистика факультети ҳамда Олий журналистика курси, Ўзбекистон жаҳон тиллари университетининг Халқаро журналистика факультети асосий журналист кадрларни етказиб беради.

Шуни ҳам таъкидлаш лозимки, журналистлар малакасини оширишда танловлар муҳим аҳамият касб этади. Маълумки, республикамизда “Олтин қалам” миллий мукофоти учун танлов, ҳар йили касб байрамимиз – 27 июнда “Йилнинг энг фаол журналисти” танлови, Мустақиллик байрами арафасида “Энг улуг, энг азиз” республика танловлари ўтказилади.

– *Айнан журналистика соҳасидаги танловлар ҳамда ижодкор учун рағбатнинг аҳамияти хусусида сўрамоқчи эдим.*

– Ҳукуматимиз журналистларнинг вазифалари шарафли, айни пайтда, ўта масъулиятли эканини ҳисобга олиб, журналистларни қўллаб-қувватлаш мақсадида кўплаб ишларни амалга оширади. Танловлар журналистларни ўз устида ишлашга, тажриба алмашишга, касб маҳоратини оширишга ундаши билан аҳамиятли. Юқорида айтиб ўтганларимдан ташқари Электрон оммавий ахборот воситалари ходимлари ўртасида “Озод юрт тўлқинлари” ижтимоий телерадиомаҳсулотлар Миллий фестивали, Мустақил ОАВ билан “Эътиф”、“Менинг конституциям”

танловлари мунтазам ўтказиб турилади. Бу сингари тадбирлар, журналистлар таъбири билан айтганда, маҳорат мактаби вазифасини бажаради.

– *Бугун ҳамма ўзига керакли, долзарб янгиликларни исталган манбадан олиши имкониятига эга. Холис ва ҳаққоний ахборотга эга бўлиши бугунги кун журналисти олдига қандай вазифаларни қўяди?*

– XXI асрни глобаллашув ва интернет асри, деб атаймиз. Шу шароитда окни қорадан, асли сохтадан ажратиш журналистдан катта маҳорат талаб қилади. Бунинг учун, аввало, ўз устида мунтазам ишлаши, билим ва малакасини ошириб бориши, устозлар, ҳамкасблар, ҳамкорлар билан тажриба алмашмоғи, замонавий билимларни, чет тилларини пухта ўзлаштириши лозим. Журналист жаҳон ахборот майдонида рақобатлаша оладиган сифатли “маҳсулот” ишлаб чиқариши керак. Баъзан журналистларда бўлаётган воқеа-ҳодисаларга нисбатан бир хил ёндашув сезилади. Реал, холис ва ҳаққоний ахборот бериш журналист ва ОАВга нисбатан ишонччи оширади.

Шу ўринда Президентимизнинг куйидаги сўзларини келтириб ўтишни лозим деб биламан: “Биз бугун яшаётган глобаллашув ва ахборот асрида тараккиётни, ҳаётимизни замонавий ахборот ва ахборот коммуникация технологияларидан, оммавий ахборот воситалари, журналистлар фаолиятдан айри ҳолда тасаввур этиб бўлмайди. Шиддат билан ўзгариб бораётган ҳозирги замонда оммавий ахборот воситаларининг фаолият қўлами, инсон ва жамият ҳаётига таъсири мисли кўрилмаган даражада кучайиб бормоқда”.

– Мазмунли суҳбатингиз учун раҳмат. Яна бир бор касб байрамингиз кутлуг бўлсин.

Манзура ШАМС суҳбатлашди

Ёлмас анъаналар ўлида

бўлди. Ахир, устоз кўра олмайдиларку... Бир муддат эсанкираб қолдим. Ниҳоят, ўзимга келдим.

– Ҳа-ха, домла, ассалому алайкум!

– Ваалайкум ассалом! Вазифани бажардингизми?

– Ҳа, мана бу дафтарда.

– Яхши, қолдириб кетинг, дарсингиз тугагач, ўрганиб чиқамиз, – устоз ўз ишларига киришиб кетдилар. Ўлмас ака нафақат одатий мусиқий товушларни ажрата оладиган, балки инсон шарпасини-да эшитиб, зоҳиран ҳис қила оладиган даражадаги ботиний чашм соҳиби эканликларига ўша кез яна бир бор амин бўлганман.

У ижодда бир сония бўлса-да тўхтамайдиган, хамиша

янгиликка интилувчан ижодкор бўлиб, ўз муҳлис ва шинавандалари қалбини забт этиб келмоқда. Устознинг бу каби ижод йўлидан асло толиқмай, қадим анъанавий мусиқамизнинг нутилаёзган кўплаб намуналарини кашф этавериши, мақом йўлида яна янги асарлар яратаверишини интизорлик билан кутиб қоламиз.

*Ғанижон ХУДОЕВ,
санъатшунос*

Siyosiy partiyalar faoliyatida PR

Маълумки, кўппартиявийлик бошқарувнинг демократлашуви ҳамда фуқаролар сиёсий фаоллиги ошиши натижасида юзага келадиган эркин фуқаролик жамиятининг асоси саналади. Шу боис “Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш Концепцияси” асосида қабул қилинган қонунга кўра Бош қомусимизга киритилган ўзгартириш ва қўшимчалар айнан сиёсий партияларнинг ўрни ва ролини янада оширишнинг мустаҳкам ҳуқуқий базасини яратди. Бу эса партияларнинг сайловолди ва ҳаракат дастурларини изчил равишда ҳаётга таъбиқ этиш орқали пировард мақсадимиз – юртимизнинг кучли ривожланган мамлакатлар қаторидан ўрин олиши йўлидаги фаолиятини янада самарали ташкил этишга имкон яратди. Айтиш жоизки, ривожланиш – рақобат маҳсули. Сўнгги йилларда даврий нашрларда эълон қилинаётган танқидий руҳдаги мақолалар сиёсий партияларнинг сайловолди дастури бўйича амалга оширилаётган ишларига ўзига хос ойна тутмоқда. Бу эса айрим камчиликларнинг бартараф этилиши ҳисобига фаолият самарадорлигини оширишга хизмат қилади. Хусусан, 2012 йилда эълон қилинган 168 дан ортиқ танқидий мақолалар таҳлилидан шундай хулосага келиш мумкинки, сўнгги пайтларда бундай чиқишлар пиарнинг турфа усуллари сифатида хизмат қилаётир. Кузатувлар жараёнида 2011 йилда эълон қилинган танқидий руҳдаги мақолаларга нисбатан 2012 йилдагиларида шу каби ҳолатлар кўпроқ эканига амин бўлдик.

Хўш, аслида пиар нима ва уни сиёсатда қандай қўллаш лозим?

Жамоатчилик билан алоқалар, пиар (ингл. *Public Relations* – жамоатчилик билан алоқалар, жамоатчилик билан муносабатлар, жамоатчилик алоқалари, жамоатчилик муносабатлари, ижтимоий ўзаро ҳамкорлик; қисқача: PR-пиар) кенг маънода ижтимоий фикрни бошқариш, жамият ва давлат органлари ёки тижорат тузилмаларининг ўзаро муносабатларини ўрнатишдир.

Профессинал **PR-агентлик** хизматларидан давлат органлари халқаро муносабатларда ижобий имижни яратиш ва ўз иқтисодиётларини кучайтириш мақсадида фойдаланади.

Жамоатчилик билан алоқалар — бу нафақат **XX аср феномени**, балки унинг илдизлари узоқ тарихга, жумладан, Шумер, Хитой, Вавилон, Қадимги Греция ва Қадимги Рим каби цивилизациялар гуллаб-яшнаган даврларга бориб тақалади. Амалиёт шахслараро

коммуникация, нотиклик санъати, махсус тадбирлар, “паблисити”ларни ташкил этишга асосланади.

“Жамоатчилик билан алоқалар” тушунчаси реклама, тарғибот, паблисити, журналистика, ташвиқот, маркетинг ва менежмент каби тушунчалар билан бевосита боғлиқ.

Жамоатчилик билан алоқалар мутахассисини одатда релайтер (ингл. *relaiter*) деб аташади, яъни жамоатчилик билан алоқалар мутахассиси – шахс ёки ташкилот (компания, корхона, шахс) ва жамоатчилик ўртасидаги боғловчи бўғин ҳисобланади. Релайтернинг фаолият соҳаси – шахс ва ташкилотларнинг киёфасини белгилаш, муайян шахс ёки ташкилот ҳамда жамоатчилик ўртасида уйғунлашган муносабатларни ўрнатиш, улар давомийлигини таъминлашдир. Кўпинча пиар-мутахассис, шунингдек, маркетер, рекламачи, имижмейкер, брендмейкер ва шу каби турдош вазифаларни бажаради.

Жамоатчилик билан алоқалар бўйича мутахассиснинг вазифаларига оммавий ахборот воситалари (медиа-рилейшенз) билан яхши муносабатларни йўлга қўйиш, кенгайтириш, қўллаб-қувватлаш ҳам қиради. Бунда муайян лойиҳанинг мақсадлари ва талабларига жавоб берадиган энг мақбул нашрлар, теле ва радиоканаллар, интернет-ресурсларни танлашга эътибор қаратилади.

Танланган ОАВ, жамоатчилик билан фаол муносабатлар, доимий алоқалар PR-мижознинг жамоатчилик орасидаги обрў-эътибори ва имижини мустаҳкамлашга кўмаклашади. Тўртинчи ҳокимият ҳисобланган ОАВ билан ишлаш тизимли ёндашувни талаб этади. Шу боис жамоатчилик билан алоқалар бўйича мутахассис журналист психологиясини, бугунги шиддат билан ўзгарувчи дунёда унинг мақсадлари, эҳтиёж ва истакларини ҳисобга олиши зарур.

Релайтер томонидан яратилаётган махсус воқеалар жамоатчиликнинг ахборотга қизиқишини уйғотиши керак, у қизиқарли, долзарб ва муҳим бўлиши лозим.

Хулоса қилиб айтганда, сиёсий партияларнинг имижини кўтариш, хайрихоҳлари сафини кенгайтиришда мақсуд хизмат фаолияти ҳам ҳал қилувчи жиҳатлардан бири саналади. Бунинг учун эса сиёсий партияларнинг матбуот хизмати ходимларидан ишига нисбатан доимий равишда талабчанлик билан ёндашиш, жадал суръатлар билан ўзгариб турувчи ахборот оламининг янги қонуниятлари билан ўз вақтида танишиб бориш, бир сўз билан айтганда, тинимсиз изланиш талаб этилади.

Хулқар БЎРИЕВА

Til bilmoq - davr talabi

Мустақил Ўзбекистон глобаллашув, фан-техниканинг янгидан-янги ихтиро ва кашфиётлари яратган мислсиз имкониятлардан оқилона, ишчанлик руҳида фойдаланиб, тенг ҳуқуқли миллатлар, элатлар ҳамда миллий гуруҳларнинг жипслашган оиласи сифатида намоён бўлмоқда. Истиклол, ўзаро мулоқот ва муносабатлар кенг қулоч ёзиб, янада жадаллашишига янги йўллар очди ва имкониятлар яратди. Пировардида, инсониятнинг бунёдкорлик қобилияти янада юксалиб бормоқда.

Статистик маълумотларга кўра, ер юзи аҳолиси айна пайтда етти мингдан ортиқ турли тилларда мулоқот қилади. Жумладан, Ўзбекистон аҳолиси, ҳисобимизча, 136 тилда сўзлашади. Кўринадики, бир томондан, миллатлар ва элатлар глобаллашув, фан ва техниканинг мўъжизакор таъсири остида яқинлашмоқда. Шунинг баробарида, давлатлар ўртасида сиёсий, иқтисодий, ҳуқуқий, маънавий ва маърифий алоқаларнинг ҳар томонлама мустаҳкамланишига замин яратилапти. Бу туб ўзгаришлардан келиб чиқадиган хулоса шундан иборатки, бундай шароитда ўзаро мулоқот воситаси, яъни тилнинг аҳамияти ортиб боради.

Республикамизда турли халқларнинг ҳамкорлиги, ўзаро мулоқот ва муносабатлари кун сайин кенгаймоқда. Бу умумий мулоқот воситасига бўлган эҳтиёжни келтириб чиқаради.

Биз имконият даражамиз янада ортиши учун кенг қўлланиладиган чет тилларидан хабардор бўлсак, дунёнинг қаерига бормайлик, осон мулоқотга кириша оламиз. Тажрибаларимиз юзасидан ўзаро фикр алмашиб, юқори натижаларга эришишимиз мумкин бўлади.

Ўзбек тилимиз – миллий фахримиз. Аввало, ўз тилимизни пухта ўрганиб, адабий тил меъёрларига амал қилишимиз бошқа тилларни ҳам қийналмай ўзлаштиришга ёрдам беради.

Буюк Британия, Америка Қўшма Штатлари, Канада, Австралия ва Янги

Зеландия аҳолисининг асосий тили бўлган инглиз тили дунёвий мулоқот воситаси – тили эканлиги барчамизга маълум. Ўтмишда Буюк Британия қироллигининг мустамлакаси бўлиб, эндиликда мустақилликка эришган ўнлаб давлатлар инглиз тилини ўзларининг “давлат тили” деб эълон қилганлар. Ҳозирги замоннинг юксак суръатда ривожланаётган давлатлари қаторидан жой эгаллаб турган Ҳиндистон, Корея, Сингапур, Малайзия ва бошқа қатор мамлакатлар ўз сиёсий, иқтисодий ва ҳуқуқий ҳаётида кўпроқ инглиз тилидан фойдаланишади. Сабаби, мустамлакачилик тартиби мавжуд даврдаёқ ўнлаб эзилган халқлар инглиз тилидан озодлик учун курашда бирлашиш воситаси сифатида фойдаландилар, мустақилликка эришганидан сўнг эса инглиз тилини ўз мулоқот воситаларидан бирига айлантirdилар. Натигада, инглиз тили инсониятнинг умум мулоқот воситаси ва энг кенг тарқалган жаҳон тили, деб тан олинди.

Рус тили эса Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги аъзоларининг ўзаро музокара, мунозара ва мулоқот воситасидир. Ундан ташқари, МДҲда Болтик денгизидан бошлаб, шарқда то Тинч океан қирғоқларигача ёйилган ҳудудда истиқомат қилувчи юздан ортиқ миллат ва элатларнинг умумий тилидир. Рус тилида жаҳондаги илмий, сиёсий, иқтисодий, ҳуқуқий ва маънавий-маърифий мавзудаги энг бой адабиётлар ҳамда луғатлар мавжуд.

Давр талаби, замонимизнинг амалий эҳтиёжи бўлган чет тилларини ўрганиш, тил қонун-қоидаларини ўзлаштириш муҳим вазифаларимиздан биридир. Бу олдимизга қўйган буюк мақсадларимизни аниқ, муваффақиятли амалга оширишимизга, давлатимизни дунёнинг юксак тараққий этган мамлакатларидан бирига айлантиришимизда асосий омил бўлиб хизмат қилади.

*Қўчқор ХОНАЗАРОВ,
Ўзбекистон Республикасида
хизмат кўрсатган фан арбоби,
фалсафа фанлари доктори, профессор*

*Адабиётнинг абадий бош мавзуси
Инсон ва унинг тақдири масаласидир.
Глобаллашув замонида Ҳазрати Инсон
очиқ денгизда йўлини йўқотган, нажот
излаб сарсари кезаётган кема ҳолига
тушмаслиги учун адабиёт энг яхши
халоскор. Таниқли ёзувчи Улугбек
Ҳамдамнинг “Янги инсон” достонидаги
 (“Тафаккур”, 2012 йил, 3-сон) исмсиз
қаҳрамон – Янги инсон айти шу
ҳолатда. Унинг миллати, ранг-рўйи
тасвирланмаган, ҳатто исми ҳам
аҳамиятсиз. Муҳими у Бугуннинг Одами.
Уни тобора ўз ўпқонига тортаётган,
махв этишига уринаётган “фожиалар
гирдоби” шоирни ўйга толдиради.*

Инсонларнинг фикрлаш тарзи, дунёнинг манзараси, кифёси тобора ўзгариб бораётир. Илгари одамзот моддийдан кўра идеал борлиққа кўпроқ ишонар ва илохий-рухий оламдан ўзига юпанч топарди. XVII асрда Фарбада ниш урган “эркинлик фалсафаси” идеал ва унга асосланган ахлоқни барбод қилишга қаратилди. Мазкур “фалсафа” тарафдорлари инсонни рухий мавжудот сифатида эмас, табиат фарзанди ўларок тушуниб, илохийлик ва руҳни афсонага чиқардилар. Шу нуқтада инсоният йўлида эврилишлар юзага келди...

Янги инсон энди ўзига керакли нарсани ўзидан, маънавиятга бой ўтмишидан эмас, ташқаридан излади. Ҳазрат Навоийнинг “Ҳар не истарсан ўзингдан истагил” деган ҳикмати унутилди. Анъанавий ахлоқ замон талабларига жавоб бермаётганидан норози Янги инсон эътиқоддан маҳрум, ўзини барча нарсага кодир зот билгувчи, руҳоният ва кўнгли масаласига бепарво, нафси амморанинг қулига айланган, роҳат-фароғатга муккасидан кетган бадастир ҳаёт оғушига ботиб кетди.

*Кўргиликлар шундан сўнг бошланди: ташқарига
чиқиб кетган одам ичкаридан, ундаги Илохий
Жавҳардан узоқ тушиди...*

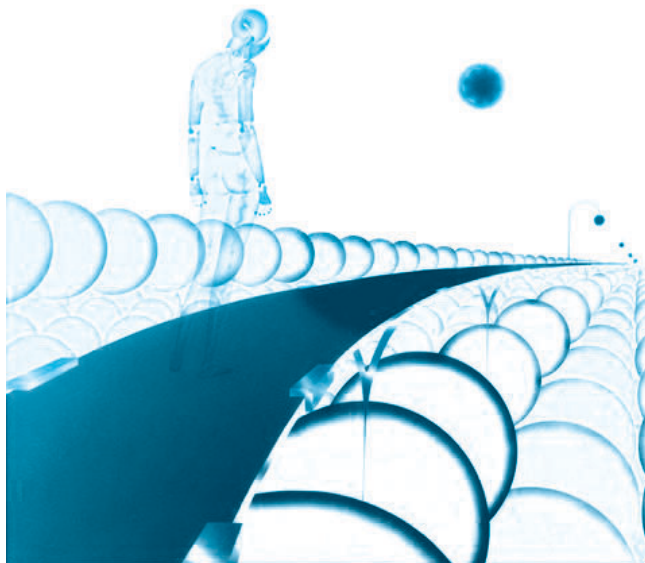
Бу унинг фожиалар сари қўйган биринчи қадами бўлди. Америкалик файласуф Патрик Жозеф Бьюкенен “Ҳарбнинг ҳалокати” асарида Европани ҳалокатга етакловчи омиллардан бири – оила институтининг инкирозга учраши, деб таҳлил қилар экан, тобора инсон онгига чуқур кириб бораётган “оммавий маданият” аёлнинг эри ва болалари бўлиши табиий эҳтиёж экани ҳақидаги тасаввурлар устидан қулиб келганини, натижада аёлларнинг жамоатчилик назаридан қолиш, Яратган нафратига дучор бўлиш, гуноҳдан қўрқиш ҳисси сўниб бораётгани, “эркинлиги” ортгани сари аёллик бурчи – насл қолдиришни истамаётганини таъкидлайди. Худди эркак эркаклигини унутгани каби, у ўз аёллигини ёддан чиқараётганини таъкидлайди.

*Янги инсоннинг таври ўзгарди,
судукати турланди:
эркаги аёлга,
аёли эркакка ўхшай бошлади
Янги инсоннинг.*

Дарҳақиқат, эркагу аёлнинг “рол”лари қоришиб кетди. Отникидек калласида товукча фаҳми бўлмаган бу зотлар билан шоир баҳслашиб ўтирмайди. Чунки уларда орият тушунчаси йўқ. Сабаби эса оддий:

*Янги инсонга барибир,
бу унинг учун оддий ҳол:
ўриси “в порядке вещей”, дейди бунга,
инглизи эса “normal”,
деб қўяди қисқа қилиб.
“Тавба-а-а!”, дейди ёқасини ушлаб ўзбеги*

“Yangi inson” qiyofalari yoxud borliqqa qadam qo‘ygan Hermafrodita

Бу йўлда унга янгидан-янги фожиалар ҳамроҳлик қилмоқда.

Оламни бозорга айлантириб тўймаганлар энди одамни бозорга солмоқда...

Бозор эса фойда йўлида ҳеч нарсадан қайтмайди. “Уни муайян маънавий-ахлоқий доирада ушлаб туриш учун инсон эътиқодда собит бўлиши керак”, дейди шоир Усмон Азим. Эътиқодсиз инсонни курсоқ ғамидан бошқаси қизиқтирмаслиги аниқ. Инсон вужудида бир аъзо бор. У касалланса, бутун вужуд захарланади. Бу – қалб. Уни эътиқод юксалтиради. Инсон – тана ва руҳнинг бириги.

Оламни бозорга солмоқчи бўлганлар унинг ДНКсига дахл қилиб, яратувчиликка даъво бошладилар. Яратиш – Оллоҳнинг иши. Бу ишга бандасининг аралашуви ўлароқ клон яратилди. Буларнинг барчаси дахрийлик – диний эътиқоддан маҳрумлик ва инсонни илм юксалтиради, деган ақиданинг ҳосиласидир. Учинчи минг йиллик остонасида Одам Ато фарзандлари кўз кўриб, кулоқ эшитмаган “мўъжиза”ларга гувоҳ бўла бошлади. Бир рус хонандаси фарзандли бўлишнинг сунъий йўлини танлабди. Наҳот, оила тушунчаси бутунлай ўзгарган бўлса...

Айрим мамлакатларда бир жинсли никоҳнинг қонунийлаштирилаётгани Люцифер – иблис одамзодни ўргимчакникидек мустаҳкам иплари билан чирмаб олганича жаҳаннам қаърига тортаётганига ўхшайди. Руҳимизни, ақлимизни ўз домига тортаётган дажжолнинг аллалари шоирни кўркувга солмоқда:

***Мана шу тарзда
Янги инсоннинг тафаккури
секин-аста ўчирилмоқда
бинобарин, энди инсон фикрламайди.***

Инсон фикрламай кўйса, яшашдан ҳам тўхтайдди. Тафаккурнинг ўзаги фикрдир. Ундан маҳрум инсон манкуртга айланади.

***Унинг калласи нафақага чиқарилиб
ошқозони ўн ҳисса ишлайди энди.
Унинг мияси учинчи минг йилликда
меъдасига “шалон” этиб ташлаб юборилади!..***

2008 йил “Оскар”га муносиб кўрилган Ҳолливуднинг “Валли” номли мультипликацион фильмини кўрганлар бор. Антропоген омиллар туфайли ерда ҳаёт тугаган... Инсонлар бошқа сайёрадан паноҳ топишган... Тараққиётнинг натижаси ўлароқ, роботлар инсон хизматида. Аниқроғи, инсон роботлар измида. Йиқилиб тушган инсон, ҳаракатланишни унутгани туфайли, робот келиб кўмаклашмагунча, ўрнидан туролмайди. Худди фикрлашни унутган Янги одам каби. Ҳамма нарса автоматлашган замонда унинг қимирлашга-да эҳтиёжи қолмаган. Бир пайтлар ўзи яратган темир-терсақларнинг қулига айланиб бўлган.

Фильмда яна бир қулгили, лекин фожиали сахна бор. Ҳар тонг сайёра аҳлига генерал салом йўллагач, уйқудан уйғонишади. Бир куни генерални ғафлат босиб, хайрли тонг тилолмай қолади. Дарҳол барча фуқароларга қайтадан ухлашга буйруқ берилиб, гўё энди тонг отгандек генералнинг саломни йўлланади. Инсонни шу тариқа тафаккур қилишдан тўхтаган манкуртга айлантириш, исталган мақомига йўрғалашиш, ўзи истаганидек бошқариш кимларгадир КЕРАК! Улар бу йўлда аллақачон ҳаракат бошлаганлар. “Маданий инқилоб” ёрдамида сингдирилган “чексиз эркинлик” гоёси мутлақо ўзлигидан маҳрум авлодни тарбиялашга хизмат қилади. Шоир “Янги инсон”да бизни ана шу хавфдан огоҳлантирмоқда:

***Бу дунёда ўз фикрингга эга бўлмаслик –
бахтсизлик,
бўлиш эса хавфли!
Беихтиёр аро йўлни қидирасан.***

Шоир бу мавзунинг бошқа давом эттиргиси келмайди. Яна асосий масалага қайтиб, ўйлаб олишга чақиради:

***Афтидан
дўппини олиб қўйиб,
ҳаммасини бир бошдан,
қайта-қайта,
бор, ана етти марта ўйлаб,
сўнг бир кесадиган вақт келган бугун!***

“Йўқса, юракларга дахшат солиб, тасаввур хаёлларга тажовуз қилганча яқинлашаётган Супер одамга ем бўламанми?”, дейди дoston муаллифи. Бу сатрларни ўқиган айрим кишилар хаёлидан “Ол-а, намуноча ваҳима қилишмасанми? Нима, осмон узилиб, ерга тушибдими?” деган эътироз ўтиши мумкин. Осмон узилиб ерга тушиши ҳам гапми? Нақ қиёматнинг ўзи бошланади:

***супер одам,
башарият сония-сония,
мисқол-мисқол тўплаган
бугунги тарих ва маданиятнинг
интиҳосию
эртанги
шармандали тарихнинг,
уятсиз маданиятнинг ибтидоси дегани!***

Шоирнинг юрагига дахшат солган бу “маданият” бағрида Худога ҳам, маънавий кадрларга ҳам жой йўқ! Инсонлар ўзини “буюк” деб атаган даврда ҳеч бир “ахлоқий кишанларсиз”, мутлақо чекловларсиз яшашга ўтдилар. Лекин шарҳловчи Женкин Ллойд Жонс таъкидлаганидек, “буюк тамаддунлар ва ҳайвонларга хос яшаш тарзи андозаларининг умри қисқа” бўлишини унутдилар.

Бугун “сарик матбуот” саҳифаларида “Фалон ўлкада пистон исмли фуқаро ўз жинсини ўзгартирди. У аслида эркак эди. Операциядан сўнг аёлга айланди, энди унинг навбатдаги орзуси – фарзандли бўлиш”,

кабилидаги хабарларга кўзимиз тушадиган бўлиб колди. Тараққиётнинг “шарофати” ила бугун инсон ана шундай “доҳиёна” ишларга ҳам қўл урди. Энди эса Супер одам яратишга бел боғлаган кўринади:

*Супер одам
эркакда аёлликнинг,
аёлда эса
эркакликнинг пилигини кўтарадиган иблис!..
натижада сен на эркагу
на аёл-учинчи жинсга айланармишсан!..
Улар бир вақтнинг ўзида
борлигинда жам бўлиб,
икки жинсли битта махлуққа эврилармиш...*

Ана “сурпириз”у, мана “сурпириз”! Бунинг амалга ошиши тугул, тасаввурда жонланишининг ўзи даҳшат! Нахот, Ҳермоафродита юнон афсонасидан чиқиб келиб, борлиққа қадам қўйган бўлса?!

*Мана нима учун мен
ривоятлар қаршисида
хушёр тортаман
уларни ҳаётнинг тилига кўчиришда
тараддулланаман...
Чунки уларда,
ҳаммасида ҳам эмас,
айримларида,
айримларининг бағрида
жинлар ухлаб ётади...*

Маълумки, мифлар динларнинг бузилган шаклидир. Шоирнинг афсоналар қаршисида хушёр тортиши, уларнинг айримлари бағрида жинлар ухлаб ётади, деб ҳисоблаши эса айни ҳақиқат.

Янги инсон ҳеч тап тортмай, жин ухлаб ётган кўзанинг узун бўйинини силамоқчи. “Биз ўзимизни кўрмаганга соляпмиз, Замондош!” дея ғафлат уйқусидан хушёрликка чақиради шоир. Шоир адоқсиз саволларига ниҳоят жавоб топади:

*хулласи калом,
ҳамма гап ичкарию ташқарида,
уларнинг муносабатида,
ич ва ташнинг қоқ ўртасидан кесиб ўтган йўлда,
шу йўлдан бораётган одамнинг
қалқиб турган нигоҳларида экан.*

Достондаги Йўл сўзи рамзий маъно касб этади. Маълумки, тасаввуфда Яратганни излаб, комиллик йўлига тушган киши йўлчи дейилади. Бу фалсафадан янги хабардор муаллиф ўз саволларининг ечимини шу йўлда кўради:

*Нега ҳамма одам
ўша битта одамнинг йўлини тутмайди?
Ахир ботинида бор-ку ўша йўл!*

*Нега қидирмаймиз,
Нега йўлга тушмаймиз?*

Токи инсон ботинига қайтмас, Ҳақ йўлига юз бурмас экан, фожиалар гирдобидан чиқолмайди. Материалистик дунёқарашидан воз кечиб, диний эътиқодга қайтган Уиттакер Чамберс “Давримизга хос асосий муаммо иқтисодиёт билан эмас, иймон-эътиқод билан боғлиқдир”, дейди. Шоир наздида, Бани Одам қилаётган ишлар катта одамнинг эмас, ёш боланинг оқибатини ўйламай қилаётган эрмакларига ўхшайди:

*Қачон бу бола улғаяркан?!
дея ҳайқирасан оламга ...
Лекин бу хитобни ҳеч ким эшитмайди,
чунки катталар йўқ атрофинда,
катталар!..*

*Қани улар дейсанми?
Улар кўчага чиқиб кетган,
кўчадаги шовқин билан банд катталар,
улар шовқиндан бошқа товушни
эшитмайди!..*

Уларни Оллоҳнинг ўзи ҳидоят йўлига бошлама-гунча тўғри йўл топмаслар. Шоирнинг дунёни янгича кўришга эҳтиёжи бор. Бунинг учун эса нажотни ташқаридан эмас, ичкаридан, кўнгилдан қидирмоқ лозим. Инсон ўзининг буюк тарихи, маънавиятига суянмоғи лозим. Оёғи ердан узилган кимсалар миллий ва умуминсоний маданиятни ўзлаштириб олишга ожизлик қиладилар.

XX асрнинг бошида мусулмон дунёсининг буюк мутафаккирлари – Исмоил Гаспирали, Маҳмудхўжа Бехбудий Шарқ олами Оврўподан техника ва технология бобида жуда кўп янгиликларни олгани ҳолда, ахлоқ ва маънавият масалаларида Ғарбда урф бўлган “кашфиёт”ларни асло қабул қилолмастлигини таъкидлаган эдилар. Инсон ўзини, ўтмишини унутмасагина саодатга эришади. Зеро:

*Эртага очилажак нафис гулнинг қисмати
кечаги илдизнинг бадбуруш пешонасига
битилган бўлади
ўқисанг-чи!..
Алқисса инсон кўнгли
Яратганнинг даргоҳига очилажак
эшик бўлса,
сен ташқарида нималар қилиб юрибсан,
замондош?!*

Улуғбек Ҳамдамнинг “Янги инсон” достони фақат сизу бизга, миллатга тегишли дoston эмас. У бутун инсониятга SOS сигнали каби огоҳлантириш беради, бонг каби янграйди. Достон бизни ўйлантирадиган, ҳаяжонга соладиган муаммоларни қаламга олиш баробарида, унинг ечимини ҳам ўртага ташлайди.

Дилдора БАҲРИДДИНОВА

Mohir muallim

Халқ ўртасида шундай бағрикенг ва мохир созандалар борки, улар ўз санъати ва билимини ёш авлодни тарбиялашга сарфлайди. Заҳматли ва машаққатли ишга умрини бахшида этишади. Шундай фидойи инсонлардан бири устоз санъаткор, мохир танбурчи, профессор Абдулла Умаровдир.

Абдулла Умаров 1951 йили Тошкентда зиёлилар оиласида таваллуд топди. Отаси Ғулом Султон ака математика ўқитувчиси бўлиб, етук шогирдлар чиқарган, эл ичида хурмат қозонган инсон эди. Абдулла ёшлигидан санъатга меҳр қўйиб ўсди. Толе уни ижодий муҳит билан ҳам сийлаган эди. Аҳмаджон кўшнаичи, Ашурали сурнайчи, машҳур найчи Исҳоқ Қодиров уларнинг кўшнилари бўлиб, ҳар куни муסיқачиларнинг йиғинлари, янги куй устидаги баҳсу мунозараси ёш Абдуллани муסיқа оламига кўринмас ришталар билан боғлаб борарди. Шунингдек, у ғижжакчи Обид Холмуҳаммедов, шоир Чустийнинг дилкаш суҳбатларидан, бетакрор ижодларидан кўп баҳраманд бўлган. Шу тарика Абдулланинг юрагидаги муסיқа санъатига бўлган

кизиқиш кундан-кун аниқ мақсадга айлана борди.

Дарвоқе, Абдуллажон муסיқага, санъатга қизиққани билан ота касбини ҳам унутмади, муסיқа ўқитувчиси бўлишга қаттиқ аҳд қилди. Унинг муסיқага иштиёқи баландлигини билган акаси Абдуллани 1967 йили Тошкент муסיқа билим юртига олиб боради. Абдуллани гапга тутган, чолғу черттириб кўрган устозлар унга халқ чолғу бўлимининг танбур синфига киришни тавсия этишади. Синовлардан муваффақиятли ўтган Абдулла Умаров тажрибали ўқитувчи Сотволди Каримовдан муסיқа сирларини ўргана бошлайди.

Абдулланинг заковати, кучли иқтидори, интилишлари тез орада устозлар эътиборини тортади. У тез-тез кўрик-танловларга жалб қилинар, мусобақаларда ғолиб чиқиб, устозлари юзини ёруғ қиларди.

1971 йили муסיқа билим юртини муваффақиятли тугатган Абдулла Умаров Консерваториянинг танбур синфига ўқишга киради. Тақдир бу гал ҳам унга кулиб боқади: Абдулла Консерваторияда Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, танбурчи Ризки Ражабий, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Фахриддин Содиков, забардаст мақомшунос олим, санъатшунослик фанлари доктори Исҳоқ Ражабий каби улуғ санъаткорлар кўлида таҳсил олиш бахтига муяссар бўлади. Устозларининг ҳар

сўзини жон қулоғи билан тинглайдиган, пардалар устида югургилаётган бармоқларини берилиб кузатадиган Абдулла тез орада ўзбек мумтоз куйлари ва мақомларини ўзлаштириб олди ва ажойиб мақомчи, ўзбек куйларининг мохир ижрочиси – созандага айланди.

Консерваторияни тугатгач, филармонияга йўлланма олди ва бу ерда 1976-1980 йиллар мобайнида созанда бўлиб ишлади. Танбур созининг сеҳри уни Юнус Ражабий номидаги мақомчилар ансамбли сафига, устоз созандалар Турғун Алиматов, Ориф Қосимов, Ориф Ҳотамов, Илҳом Тўраев, Абдуҳошим Исмоилов, Берта Довидова, Ҳадя Юсупова, Очилхон Отахоновлар қаторига тортди. Ўзбек мумтоз куйлари ва мақомлари айни танбур чолғусида ижро этишга яратилгани учун катта меҳр билан ансамбль сафида ўз маҳоратини кўрсата бошлади.

Абдулла Умаров ота касби – муаллимликни ҳам асло унутгани йўқ. 1988 йилдан бугунга қадар Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институтининг Миллий кўшиқчилик кафедрасида танбур синфи бўйича дарс бериб келаётган талабчан устоз неча-неча талабанинг қалбига муסיқага иштиёқ ўтини солмади, дейсиз. Бундан ташқари, у ўзига кадрдон Республика муסיқа билим юртида, Глиэр номидаги Республика ихтисослаштирилган муסיқа академик лицейида ҳам дарс берди. Абдулла Умаровни эхтиром билан устоз атагувчи шогирдлар орасида элга таниқли санъаткорлар – Ўзбекистон халқ ҳофизи Маҳмуд Тожибоев, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Раҳматжон Қурбонов, Ўзбекистон халқ ҳофизи Оролмирозо Сафаров, хонанда Ўктам Аҳмедов, созанда Шомурод Дадаев ва бошқалар бор.

Устоз малакасини, тажрибасини мунтазам ошириб борди, изланишлардан тўхтамади. 1991 йили катта ўқитувчи, 1998 йили доцент, 2006 йили профессор илмий даражаларини эгаллади.

Абдулла Умаров устозлик фаолиятдан ташқари бир неча рисоалар ҳам нашр эттирди. “Танбур наволари”, “Ансамбль чолғулари”, “Танбур тароналари”, “Чолғу ижрочилиги”, “Муסיқий чолғу ижрочилиги”, “Анъанавий чолғуларни ўрганиш” каби ўқув кўлланмалари талабалар ва тадқиқотчилар, шунингдек, ўзбек мумтоз муסיқаси, чолғулари шинавандалари учун қимматли манбалар сирасига киради.

Абдулла Умаров кўп йиллик педагогик маҳорати билан ёшлар қалбига санъаткорона одоб-ахлоқни сингдириб, уларнинг дид ва зехнини ўтқирлашга ҳаракат қилади. Шу боисдандир, у кишини мудом талабалар куршовида кўрамир. Ишонамизки, устоз санъаткор самарали фаолият юритиб, хали жамиятимизга фойдаси тегадиган кўплаб ёш санъаткорларни улғайтиради.

*Абдуфаттоҳ АБДУҒАФҒОРОВ,
Комилжон МИРЗАЕВ*

Kanglumga birdayin haq qurbi ingan

Ikrom OTAMUROD

Ассалом, субҳидам бўлай пойингга пойдор,
Ассалом, насим шеваси эндирган дийдор,
Ассалом, гуллар, дарахтлар, кушлар, чорбоғлар,
Ассалом, қирлар, тепалар, қоялар, тоғлар,
Ассалом, даштлар, ёбонлар, саҳролар, чўллар,
Ассалом, сўқмоқлар, ўрлар, қоялар, йўллар,
Ассалом, уммонлар, кўллар, сойлар, дайролар,
Ассалом, борлар, асрорлар, йўқлар, айролар,
Ассалом, гиналар, пандлар, кеклар, боғичлар,
Ассалом, қувончлар, ғамлар, дардлар, соғинчлар...
...Яхши ором олдингизми туннинг қасрида,
Интиқ кутиб субҳидамнинг васлин, аслида,
Ўзингизни чоғладингизми янги кун учун,
Сизга сиҳат, сизга қурбат берсин янги кун,
Субҳидамнинг ифоридан бўлганки пайдо
Дийдор савби зинҳор-зинҳор топмасин адо,
Умидларнинг манзилларин айлаб макон, ёр,
Ғариб канглум тубларида бўй тортсин дийдор.

Рухимни олиб учачи хаёл,
Тўлиб кетади жисмим ғуссадан.
Зеро,
дардимни чегириб хиёл
гирдимда
гир-гир насим эсса ҳам.

Сабрлар,
бардошлар тоғидир –
кўксим,
канглум –
армонлар ямоғин уҳи.
Туманлар чирмаган тонгдай ўқсиб –
чўқади кўкнинг каърига руҳим.

Бувишим...
Изҳор эт менга дардларинг
занжир ҳалқасидай йўрилган қат-қат.
Канглунг ғуборларин,
канглунг гардларин
канглумга кўчирай,
менга айт,
фақат.

Учру бефарқ,
билмас,
недир тасалло,
йўлларнинг таноби муттасил йироқ.
Жўяли бир жавоб тополмай,
асло,
олдинда йўрғалар ҳамиша сўроқ.

Хумумга пойидор дардлари ичинда –
хўрсинган бувишим –
канглумдаги гул.

Кел,
ҳеч бўлмаса,

изоси мўл очунда
бир кангулдан фуруғ олсин бир кангул.

Бувишим...
Изҳор эт менга дардларинг
занжир ҳалқасидай йўрилган қат-қат.
Канглунг ғуборларин,
канглунг гардларин
канглумга кўчирай,
менга айт,
фақат...

* * *

Сабр,
дариг тутиб бир томчи болинг,
минг томчи оғунгни ризк этдинг менга.
Балки,
сени раво кўрган-чун толе
канглумга бирдаин ҳақ курби инган.

Йўлда кетаяпман.
Юрган йўлимда
дуч келса гоҳ қувонч,
гоҳида жабр –
не ҳолатким,
пайдо бўлиб канглумда
паймонимга оро киргайсан сабр.

Вужуд – майдон.
Майдон ичра кўп такки
ёлғон ўргимчаги тўқийди таъбир.
Сен ўзингни ёрон билганинг ҳақки
бир умр канглумда ўстирдим сабр.

* * *

Асиғдан йигрилган тириклик
олами пир қилди ҳафсалам.
Гуноҳим не экан,
билмам,
лек
кўйвормас ташвишлар ортиб ғам?!.

Учрунинг чоғлари охирлаб –
тугаб борар қоби канглумнинг.

Олдда қараб турган зоҳирлар
назарини тортолмас унинг.

Ғамларимни ҳамдам билиб,
хай,
хоҳиш бермай нақлу рўёга:
йўлга чиқдим,
ташвишларга айтмай,
кетаман,
билдирмай дунёга...

* * *

Нигоҳларинг жозобага тўла,
оразингда балқир ой нури.
Дунё сенга маҳлиё бўлар,
ишқ суратин канглунда кўриб.

Рафторингга интизор йўллар
айланади ҳажр доғинда.
Гулгун ифор сочади гуллар
айрилмайин висол боғиндан.

* * *

Одамга нима керакдир,
аслида
аслида,
одам бўлса у агар?!
Оламнинг турланувчан тўрт фаслида
кадрин хўрсинтирмай қадам босса гар...

...Муттако,
ўз кадрин билган одам бор.
Биров инъомини қилмас далолат.
Кўкракни безаган темирлар зинҳор
бермагай кангулга чимдим ҳарорат.

Осмон хошияси маҳлиё айлаб,
заминнинг оҳини кўзга илмаса...
...Вужудига фақат нафсини жойлаб
юрса,
нега уни пушмон тилмасин?!

Ёнлик ҳам,
муносабат ҳам,
вақт ҳам қандайин
илинжнинг изидан тинмай чопадир...
...Шамолга соврилар ҳаммаси тайин...
...Одамга керакдир ягона кадр...

* * *

...Сени кутаман.
Интиқ.
Вақт
вақтин чўзаверар.
Канглумни чертиб тик-тик,
боғичин узаверар.

Атрофга термилиб зор,
нигоҳимни қадайман.
Дийдорингга интизор
бўлиб қолдим,
атай ман.

Хаёлимнинг ортидан
кетмоқдаман эргашиб.
Баҳоналар картида
ҳижрон турар чирмашиб.

Сенинг хушрўй чиройинг
яқинроқ этиб хиёл,
олиб келади,

ройин
дариг тутмаган хаёл...

Sport – mening hayotim

Айнан, ёшлик чоғида спорт билан дўст бўлиш боланинг ўз устида ишлаши, характерининг тобланиши, мусобақаларда қатнашиш орқали қатъиятлик ва мардлик хусусиятларининг шаклланиши, ғалабага интилиши, таъбир жоиз бўлса, аввало, ўз устида ғалаба қозониши, бир сўз билан айтганда, мустақкам иродага эга бўлиши учун пухта замин яратади.

Ислом Каримов

Болалигимда онам кечалари “Алпомиш” достони, “Кенжа ботир” эртақларини ифтихор билан айтиб берардилар. Юрагимда пайдо бўлган ажиб туйғулар алламаҳалгача уйку бермасди. Алплар, ботирлар яшаб ўтган юртнинг боласи эканимдан мағрурланардим. Хаёлимда от ўйнатиб бир зумда Муродтепага етиб бориб, Алпомиш қўлида тутган сеҳрли камонни мен ҳам қўлларимга олгандай фахрланардим. Ана шундай туйғулар, эзгу ниятлар билан улғайдик.

Биз – бахти бутун ёшлармиз. Ота-боболаримиз орзу қилган кунларга етдик. Аждодлар дуоси, орзутилаклари бизга ҳамоҳанг бўлган ҳолда нурли келажак сари дадил одимлаб бормоқдамиз.

Мамлакатимиз мустақилликни қўлга киритган дастлабки кунлардан бошлаб жисмоний тарбия ва спортнинг миллий хусусиятларини ривожлантириш ҳамда такомиллаштиришга эътибор кучайди. Республикамиз Президенти маърифат ва маънавиятни ривожлантириш билан бир қаторда, ёш авлоднинг жисмоний тарбиясига, спорт ишларини янада юксалтиришга катта ғамхўрлик қилмоқда. Шундай экан, соғлом муҳитни яратишда, ёш авлодни ҳар томонлама жисмонан ва маънан камол топтиришда, спорт ҳал қилувчи кучга эга. Инсон ҳаётида спортнинг ўрни бекиёс. Жисмоний машқлар инсон саломатлигини мустақкамлаш билан бир қаторда, унинг баркамолликка эришишида кўмаклашадиган воситадир. Бунинг исботини биргина ўз ҳаётим мисолида кўра оламан. Спортга эндигина қадам қўйган кезларимни эсласам,

юрагим ўша шўх-шодон болаликнинг беғубор пайтларини қўмсайди.

Ўшанда 4-синфда ўқирдим. Дадам акам иккимизнинг қўлимиздан етаклаганича қаёққадир олиб борарди. Юзларида майин табассум ва кўтаринки руҳда бизга шундай дедилар: “Ўғил бола соғлом бўлиши, биринчи галда ўзини-ўзи ҳимоя қила олиши керак. Билагада кучи бор йигитлар кўп бўлса, юрт тинч, фаровон бўлади”. Ўша куни дадам бизни спорт усталари қўлига топширди. Спортнинг “қўл жанги” турида машғулотларга қатнаша бошладик. Бу беғубор пайтларимиз бошқа болаларникидан тубдан фарқ қиларди. Чунки биз фақат ота-онамизнинг тарбияси, узлуксиз назорати, бизга юклайдиган вазифаларидан ташқари, мураббий сабоқлари, талабларига ҳам бирдек жавоб беришимиз шарт эди. Ака-ука бир-биримизга суяниб улғаярдик. Жисмоний машқларни бажараётган пайтимизда акам мени жангга чорлаб қолса аяб ўтирмасдим, ростакамига ғолиблик учун курашардим. Аммо акам мағлуб бўлиб қолган пайтида ҳам менга озор беришни истамасди. Ўша дамларда оиламиз тинч, ҳаммамиз бахтиёр эдик. Барча ўз севган иши билан машғул бўлганидан гинакудурат, ортиқча дилга ғашлик соладиган ҳолатлар бўлмасди. Бундай шодмон кунларимиз эртакка айланди. 1998 йилнинг 23 феввалида акам бу дунёни бевақт тарк этди. Қувноқ болалигимга каттиқ зарба тушгандек эди гўё. Энди спорт зали томон ёлғиз ўзим борардим. Мен учун бу жуда катта йўқотиш эди. Менга уйда, кўчада, ҳар қадамимда ҳамқору ҳамфикр бўлган Шарофиддин акамдан айрилганим руҳимга каттиқ таъсир этди. Ўшанда тўққиз ёшда эдим. Бир кунда, бир лаҳзада ўн ёшга улғайиб қолгандек эдим. Спортда ҳам оқсай бошладим. Тенгқурларим ўртасида ўтказилган ҳудудий мусобақаларда мағлубиятга учрадим. Ўшандай кунларнинг бирида бошимни эгиб, рингни тарк этдим. Бир четда менга маъюс нигоҳини тикиб турган отамнинг ёнига боришни ўзимга эп кўрмай, ташқарига отилдим. Бола кўнглим иккинчи бор дарз кетган эди. Энди спортга қадам босишдан кўркиб, бешиб қолгандим. Бунинг сезган отам ёнларига чакириб, мендан каттиқ ранжиганликларини, дилларига озор берганимни айтдилар ва қўл силтаб ўрниларидан туриб: “Аканг бундай қилмаган бўларди”, деганларича

узоклашдилар. Ўша тун мижжа қокмадим. Отамнинг сўзларини ва ўз хатомни ўзимча таҳлил қилиб кўрдим, аммо бола кўнглим билан бир тўхтама келишим қийин кечди. Эрталабки нонушта пайти уларнинг ёнларига бориб ўтирдим. Қовоғини уйиб ўтирган отам менга қараб:

– Ўғлим сен энди спортга қатнашмагин, – дедилар.

Юзимга тарсаки тушгандек сесканиб кетдим. Ўша пайтда акам билан ўйнаб-қулиб машғулотга бориб келадиган йўллар, кадрдон мураббий, дўстларим кўз ўнгимдан ўтди. Энг кадрли нарсасини биров тортиб олган боладек додлаб юбордим.

– Мен спорт залига бораман! – дедим. Отамнинг юзларига майин табассум югурди. Худди акам иккимизни етаклаб кетаётган пайтдагидек юзларида қувонч балқиди. Бу хуш кайфият менинг руҳимни чулғади, қанот бахш этди. Кечки пайт машғулотга отланаётиб акамнинг белбоғларини секингина сумкамга солдим. Уйдан чиқиб кетаётган вақтимда отамнинг:

– Энди сен фақат ўзинг учун эмас, балки акангнинг орзу-ниятларини рўёбга чиқариш учун ҳам белингни маҳкам боғлашинг керак, – деган сўзлари оқ фотиҳа бўлиб юрагимга муҳрланди. Зиммамга масъулият юкледи. Шу кундан бошлаб спорт менинг ҳаётимга айланди.

2004 йилда “Қўл жанги” спорти бўйича бўлиб ўтган “Амир Темур” турнирида фахрли биринчи ўринни эгалладим. Бу спортда эришган дастлабки йирик ғалабам эди. Қийинчилик билан эришилган ғалаба тотли бўлади, деган иборага яна бир бор амин бўлдим. Балки биринчи жангимдаёқ мағлубиятни татиб кўрганам, бугунда эришаётган ғалабаларимнинг кадрига етишимга сабоқ вазифасини ўтаган бўлса, ажабмас. Ўтган уч йилда бир қатор ютуқларни қўлга киритдим. 2010 йилда муддатли ҳарбий хизматни ўташ пайтида Осиё чемпионати ғолиби, 2011 йилда миллий спортимиз бўлмиш “Ўзбек жанг санъати” тури бўйича Корейнинг Чонг-Жу шахрида бўлиб ўтган Жаҳон чемпионатида олтин медаль соҳиби бўлдим.

Мусобақага боришимиздан олдин устозимиз ўзбек жанг санъати миллий спорти асосчиси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган спорт устаси Пўлат Усмонов:

– Бугун қатта мусобақага йўл олар экансизлар, асосий мақсад, албатта, ғалаба қозониш, аммо бунинг бошқа тарафлари ҳам бор. Сизлар турли миллат вакиллари билан юзма-юз бўласиз. Уларнинг кўнглида Ўзбекистон ҳақида, ўзбек деган мард, танти миллат ҳақида тасаввур уйғотасизлар, – дея миллий кийимларимизни қўлимизга тутқазди. Мусобақадан сўнг чексиз қувонч билан уйга қайтдим ва ота-онам, дўстларим, қариндош-уруғларим, маҳалла-қўй, энг асосийси, ватаним олдида юзим ёруғ, бахтли эдим.

Аммо яна бир бор тақдир синовига дуч келдим. Қанча мушт, қанча зарба бўлса кўтара оладиган вужудим яна бир қайғуни кўтара олмай абгор бўлди. 2011 йил эндигина 16 ёшни қоралаган укам Шаҳзодбек автохалокатга учраб вафот этди. Акам ва укам менинг икки қанотим эди. Қанотларим қайрилди. Мен оилада

ёлғиз фарзандга айланиб қолдим. Отамни юпатсам, онам йиғларди, онамни юпатсам, ўз юрагимдан қон томчиларди. Қўлимга қалам олиб, изтиробларимни шеърга солдим. Бироқ тирналган яранинг ўрни битай демасди. Кундан-кунга жигарларим соғинчи юрагимни ўртарди. Ўша кезларда менга яна спорт таянч бўлди.

2012 йил Санкт-Петербург шахрида ўтказиладиган жаҳон чемпионатида иштирок этдим. Устозим Пўлат Усмоновнинг кўрсатмалари ва қўллаб-қувватлашлари ёрдамида яна бир бор жаҳон чемпионлигини қўлга киритдим. Уйимга қайтганимда онам:

– Ўғлим, сенга ҳеч нима қилмадимми? Омон келганингга шукур, – дея кўзёши қилганларида кўксимда чўғдек ёниб турган олтин медаль тоғдек ўғилларидан айрилган муштипар онажоним учун таскин бўлди-йўқми, билмадим, бироқ онамга ёлғизгина мен кераклигимни тушуниб етдим...

Бугунги кунда мен спортнинг “Ўзбек жанг санъати” тури бўйича, бир неча бор Ўзбекистон ва икки қарра Жаҳон чемпионлигини қўлга киритганман. Бугун эллиқдан ортиқ шогирдларим бор, 2-даражали қора белбоғ соҳибиман. Тошкент давлат педагогика университети талабасиман. Келажакда Ватаним байроғининг янада юксалишига ҳисса қўшиш умидим бор.

Шухрат СУВОНОВ

Ijodimga ilhom — oilam

Радиодан таралаётган кўшикка бор вужуди билан жўр бўлаётган Муҳаммаджон онасининг овозини эшитмади. Мухтабархон ая ичкарига аста мўралади, берилиб куйлаётган ўғлига меҳр билан термилиб қолди. Армонга дўнган орзуларини хаёллаб кўзларига ёш қалқди. “Отанг сени кўрганида эди...”

Муҳаммаджон Қозокбоев Наманган вилоятининг Учқўрғон шаҳрида зиёлилар оиласида таваллуд топган. Кўчкорбой ака билан Мухтабархон ая тўрт нафар фарзандини билимли, соғлом, меҳнатсевар этиб вояга етказиш учун ҳаракат қилишар, маҳаллада бу аҳил оилага кўпчиликнинг ҳаваси келарди. Аммо кутилмаганда оилабоши Кўчкорбой ака вафот этди. Мухтабархон ая ҳам ота, ҳам она бўлиб фарзандларини ўзи тарбиялади.

Ана шундай оғир дамда унга нонвой синглиси Ачахон

ёрдамга келди. У санъатни севар, нон ёпаётиб ўзи ёқтирган кўшикларни баралла хиргойи қилар, кичкина Муҳаммаджон эса холасига жўр бўлганича, чиройли ёпилган нонларни айтилган манзилга чопқиллаб етказиб бериб келарди...

Мактабни битиргач, Муҳаммаджон бир неча йил туман маданият уйида услубчи бўлиб ишлади, тажриба орттирди. Кейинчалик, санъатга бўлган меҳри боис Тошкентда мусикали драма театри актёрлиги йўналиши бўйича таҳсил олди.

Муҳаммаджон ака мумтоз ғазалларни маромига етказиб ўқийди. Бадиий ўқишни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ёшлар мураббийси Зухра Олимжоновадан ўрганган бўлса, санъатдан сабоқни устози Жўрамирза Маҳкамовдан олган. Талабалик даврида Муҳаммаджон

О‘qishloqdoshlarim! O‘, qoyalari qaldiroqday qarsillab yotgan tog‘lar ulusi – elim! Qiziq fe‘l-xo‘ylaring bor: qayerda buloq bo‘lsa, o‘sha buloq qoshiga qator-qator imoratlar solasan – dang‘illama uylar, tag-tugli zinxonalar qurasan, dov-daraxtlar ekasan, bog‘-u rog‘lar yaratasan! Mangu yashaydigandek. Buloqning qurib qolishini xayolingga keltirmaysan...

O‘, qishloqdoshlarim! O‘, qoyalari qaldiroqday qarsillab yotgan tog‘lar ulusi – elim! Bu ishingdan bir ma‘ni-ma‘no tuydi yuragim. Aytaymi? Aytaman, lekin senga emas... Insoniyatga aytaman!

Insoniyat, Atom xavfi, vahimasi bilan nafas olayotgan Insoniyat! Aqli ulug‘ Insoniyat! Parokanda bo‘lib yashashga, tuturuqsiz, omonat hayot kechirishga haqqing yo‘q sening! Bilayapsanmi, haqqing yo‘q! O‘zingga ishon. Hayotga ishon! Buloqlar boshiga dang‘illama uylar qur, mol-hollaringga tag-tugli og‘illar sol, dov-daraxtlar ek – bog‘u rog‘lar yarat! Mening katta qishloqdoshlarim – Insoniyat!

* * *

Hisor tog‘larida yuksak, metin qoyalarni mardona yorib tug‘dona daraxti o‘sadi. U juda mag‘rur. Saratonning o‘t tilli kuydirgisiga-yu qahratonning qattol zahar-zaqqumiga dosh berguvchi yashil saltanat. Men unga hayrat bilan tikilaman. Va asl manba — suv yo‘liga yetib borgan ildizlari haqida o‘ylayman. Ildizlar... Xuddi shunday, Insonni yuksakliklarga ko‘targuvchi asl Kuch, bu sezgi-sezimdir.

Azim SUYUN

устозлари Ўзбекистон халқ артистлари Асад Азимов ва Шоҳида Маъзумовалардан нафақат мутахассислик сирларини, балки ҳаёт сабоқларини ҳам олди. У талабалик йилларида курсдоши Салимахон Мадисаева билан биргаликда Ўзбекистон халқ шоири Эркин Воҳидов шеъри билан айтиладиган “Муҳаббатнинг машъали” деб номланган дуэтни ижро этдилар. Ўша даврларда бу кўшик ёшлар орасида жуда машхур бўлган.

Радиода Ўзбекистон халқ артистлари Дони Зокиров, бастакор Ориф Қосимов, Шариф Рамазонов, Ўзбекистон Республикаси санъат арбоблари Ҳабибулло Раҳимов ва Мустафо Бафоевлар билан ҳамкорликда Муҳаммаджон Қозоқбоев самарали ижод қилди, кўплаб дилтортар кўшиқлар яратди, мухлислар орттирди. Бугунги кунда унинг ўттизга яқин кўшиқлари Ўзбекистон радиосининг “Олтин фонди”дан жой олган.

Муҳаммаджон Қозоқбоев 1990 йилдан ҳозирги кунга қадар Республика халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик марказида номоддий маданий мерос бўлимида фаолият олиб боради. У қатор йиллардан бери марказ томонидан республика миқёсида ташкил этиладиган кўрик-танловлар, фестиваллар, кўрғазмалар ҳамда бошқа турли оммавий-маданий тадбирларнинг ташкил этилиши ва ўтказилишида фаоллик кўрсатиб келмоқда.

Муҳаммаджон ака юртимизнинг миллий маданияти, унутилаёзган кадриятларини ёшлар онгига сингдириш, фольклор-этнографик жамоаларнинг томоша

дастурларини тайёрлашда жонбозлик кўрсатиб келади. Мустақиллик йилларининг илк кунларидан то ҳозирга қадар ҳар йили ўтказиладиган Наврўз ва Мустақиллик байрамларига ҳудудлардан жалб этиладиган бадий ҳаваскорлик ҳамда фольклор-этнографик жамоаларнинг фаол иштирокини таъминлашда амалий-услубий ёрдамларини аямайди.

Муҳаммаджон Қозоқбоевнинг кўплаб мақола ва очерклари матбуотда эълон қилинган. У киши бугунги кунда ҳам ижодда давом этиб, бадий ҳаваскорлик жамоалари учун турли методик қўлланмалар, сценарийлар, тавсияномалар тайёрлаш, жойлардаги маданий-маърифий муассасалар фаолиятини янада такомиллаштириш ишига ўзининг муносиб ҳиссасини кўшиб келмоқда.

Муҳаммаджон ака умр йўлдоши Мавлуда опа билан Ўзбекистон радиосида танишиб, турмуш қуришган. Опа мусикали ёзувлар тахририятида ўттиз йилдан зиёд вақт мобайнида фаолият кўрсатди. Улар тўрт нафар ўғилни вояга етказишди. Эл қатори орзу-ҳаваслар кўриб, тўйлар қилишди. Келин-қизлар келиб, хонадонлари янада обод бўлди. Ўғиллар ҳам отаси изидан бориб, санъат йўлини танлашган. Бугун барча ҳавас қилса арзигудек мустаҳкам оилани маҳалладошлар чин маънода санъаткорлар оиласи деб аташади.

Муҳаббат ХЎЖАМУРОДОВА

(“Nevaralarim uchun hikoyalar” turkumidan)

QISHLOQDOSHLARIM

Anvar SUYUNOV

Erta ketgan bolalik

Ҳикоя

Оқсоч Бахмалнинг ўрмонзор қоялари оша тонг кўтарилиб келади.

Азим чўқкиларнинг қумушранг қорларидан эн олиб шошаётган жилға устида парланаётган буғ мисоли субҳидамнинг рутубати ўйнайди. Ойнадай тиник сув остида турфа кайроқ тошлар марварид каби жимир-жимир қилади. Терисига сиғмай бораётган қулундай ўйноқлаб бораётган жилға тонг ҳали етмаган қишлоқларнинг пасткам уйлари оралиб кетади.

Кунчиқардан кўтарилиб келаётган офтобнинг аввалига қонталаш пушти пардаси – шафақ бўй кўрсатади. У қуёшнинг юзини тўсиб олган улкан елкан янглиғ тобора баландлай бошлайди. Сўнгра тоғ биқинидаги овуллар тепасида муаллақ туриб қолгандай бўлади.

Бироз ўтиб, энишга – Музбел устига қараб юради.

Шу кез Туятортар каналнинг лойқа ҳавзаларида, серқамиш ботқоқларда, бепоён майсазорлардаги маржон доналаридай йилтиллаб турган шудринглар юзида тонгнинг акси кўринади. Қибладан эсаётган заиф шабада бўйдор қамишзорлар, қўзи териси янглиғ ялтироқ бўз далалар, қўшқулоқ ялпизлар хидини омихта қилиб, Қоровултепа томонга эниб кетади. Кунботардаги зовурлар устида буғ кўтарилиб, ўша томондан лойшанг тупроқ ва сизот сувнинг ёқимсиз ҳиди таралади.

Энг четдаги ховлида аввалига чироқ ёнди, бироз ўтиб тандирхона томондаги мўри муккасидан кетган кашандадай тутун пуфлай бошлади.

– Эгнингга қалинроқ нарса ташлаб ол, – уйнинг тўридаги тахта супада ётган ўртабўй киши хотинига юзланди. – Ёзда ёпинчиғингни ташлама, қишда ўзинг биласан, деган.

– Қачон уйғониб улгурдингиз, ташқарилaysизми? – аёл хира чироқнинг милтироқ нурлари остида супа томонга тикилиб қаради. – Чўчимадингизми?

Эркак индамади. Оғир хўрсинди, сўнг хўрсиниғини пардалагандай томоқ кириб қўйди. Фонуснинг тутун қоплаб бораётган шишасидан таралаётган заиф нур, юзидаги қиёфани хотинидан яшираётгандек эди гўё. Атрофда икки кишининг қадам товушлари, енгил ва илдам ҳаракатлари сезиларди. Аёли тун ярида туриб ҳамир қорди, ошхонадан талқон олиб келиб, ҳафсала билан шакар аралаштирди. Сариёғни жизиллатиб қуйдириб, идишга лим қилиб тўлдирди. Эски рўмолни ювиб, печга сершоҳ бута қадаб устига ташлаб қўйди. Қўшни хонадан қатир-кутир қилиб бир нималар кўтариб келди: лаш-лушлар орасида ярим сават тухум, бир белбоғ қурит бор эди. Иккита елим идишга қулт-қултлатиб сут қуйди. Кадидаги қатикдан ёғоч қошиқ билан бидонга сола бошлади. Тахмондаги сандикдан ёнғоқ-майиз олиб тугунча қилди.

Бу пайтда кенжа ўғли унинг атрофида қуймаланиб юрар, онасининг айтганларини оғзидан чиқмасданоқ дўндираар ва яна имога илҳақ қараб турар эди. Унинг бундан биргина илинжи, тўғрироғи, мақсади бор эди: шаҳарга борса, акасини кўриб, бирга ўқишхоналарини томоша қилса. Киноларда кўргани – трамвай, троллейбусларга ўтириб, шаҳарнинг сершовкин кўчаларида сайр этса. Шинам магазинларни, турли-туман егуликлар сотаётган тамадихоналарни айланса. Онаси билан ўша серҳашам

ошхоналардан бирида, ҳў-ў бирда отаси билан мол бозорида егани – “жиз-жиз” кабобдан икки сихни паққос туширса. Кейин... Онаси эркалатиб бирор сайрбоғда улкан арғамчиға миндирса. Арғамчи уни бутун шаҳар осмони бўйлаб гижинглаган қулундай олиб қочса-ю яна ерга – ойисининг олдиға тушириб кетса. Сўнг бир неча кун кўрганларини гапириб юрса... Айниқса, Нормат қизилнинг ўғли Ашур гуппига кўшиб-чатиб, унинг сўлагини окизиб айтиб берган бўларди.

Тандирхонада жизиллаб доғланаётган ёғнинг ачимсик хиди дераза тиркишларидан уйға ҳам сузиб кирди. Аёл илкис туриб, ўғлиға: “Синглингни уйғотворма”, – деди-да, эшик ортиға отилди. Эри билдики, хотини тўнғичиға атаб қатлама қовураятти. “Шунча юкни қандай ортмоқлаб юраркан, шаҳар узок, йўли оғир. Аёл – заифа, деймиз, йўк, булар заифа эмас, булар – тош. Ҳа, тошодам! Уларнинг жонини Яратган баланд, ҳайбатли қоялардан олган. Бўлмаса, манов майда тирикчиликка одамнинг танаси дош бера оладими?! Йўк, ҳар қандай жони бор ҳам чарчайди, кучдан қолади, силласи кетади, оқибатда ўлади. Ишқилиб, мен оёққа тургунимча, шу бечора оёқда ўлиб қолмаса бўлгани!” деб ўйлади. Аёл қорақозоннинг бошида туриб тўрт қатлама, саккизта куймоқни қотириб олди. Ортиб қолган икки мушт зувалани қайта ийлаб, эри билан қизига чўзма қилиб берди. Шаҳарға олиб кетадиган нарсаларини тахт қилиб, ўғлини ёниға имлади:

– Секин бор-да, Хурмат янгангдан плашини олиб кел.
– Ўғлининг қулоғиға билинар-билинемас шивирлади. – Ойимға бериб тураман деган экансиз де.

Бола ҳовли этагидаги ғовдан ошиб, ўқдай учиб кетди. Ўзи айвондаги эски чопонни кийиб, молларнинг эрталабки ем-емшини саранжомлагани оғил томонға бурилди.

Осмон пуштиранг чойшабға бурканган. Далаларда муздай, лекин ёқимли шабада кезади. Тонг билан бирға уйғониб келаётган қишлоқ, кўккабўй чўзган тераклар, яйдоқ узумзорлар субҳидамнинг намхуш ҳавосида ял-ял ёниб, ўзларини кўз-кўз этаётгандек. Музбелнинг куймичидан – Ғўбдинтоғнинг лалми адирларидан бошланган эгри-бугри асфальтда инқилаб келаётган трактор қишлоқ ўртасида тўхтади. Ҳайдовчи ёнида ўтирган миқти йигит эшикдан ярим танасини чиқариб қичқирди:

– Ғўбдинтовнинг Шувоклисидаги Эрмамаат ҳожиникиға жанозага!..

Хитоб бир неча бор такрорланди. Йўл четидаги ҳовлидан чиқиб келган мўйсафид айтувчиға юзланди:

– Ҳожи қазо қилдимиз?

– Йўғ-э, бобо бардам.

– Унда кими қайтиш қилди?

– Россиядами, қозоқдами ишлаб юргич ўғли бор эди. Окшом тобутда келибди бечора.

– Бола-бақраси бормиди?

– Икки киз, бир ўғил кўрган эди. – Чамбаракни ушлаб турган ҳайдовчи кўшилди суҳбатға. – Болалари чирқираб қолди-да...

Мўйсафид юзига фотиҳа тортди. Узок Ғўбдинтоғнинг қорайиб турган қояларига кўз тикиб ўзига ўзи гапиргандай деди:

– Ҳожи билан кампирини юк босибди-да...

Бу пайтда трактор жойидан кўзғалиб, қўшни қишлоқ томон кетарди.

– Э-э, сен Тангирбойнинг ўғлимасмисан? – мўйсафид

ўз хаёллари билан овора бўлиб яқинлашиб қолган йўловчиларни энди пайқади. – Қани йўл бўлсин, тўй боланинг тойчоғидай диқираб турибсан?

– Шаҳарға! – деди бола ўзида йўк хурсанд бўлиб. – Акамни кўргани кетаяпмиз!

– Ассалому алайкум, – боланинг онаси ер сузиб, ийманибгина сўрашди. – Холам яхши юрибдимиз?

– Яхшимисан, келин, Тангирбой юриб қолдимиз? – чол астойдил ҳол сўрай кетди. Бу орада чўнтагидан бир сиким пул олиб, боланинг қўлиға тутқазди. – Ол, ўғлим! Шаҳарға борсанг, бирор нима олиб ейсан.

Она-бола ҳарчанд қаршилиқ қилишмасин, мўйсафид пулни боланинг чўнтагиға тикиб қўйди.

Дунёнинг турли хил юк-анжомини ортмоқлаган эски автобус бекатға гидириб ўтди-ю, улар бир амаллаб илиниб олишди.

Улов бамисоли тошбакадай судралиб, орадан тўрт ош пиширим вақт ўтганда шаҳарға етиб келди. Она-бола поёнсиз денгизда туриб қолган кема каби бир муддат қай тарафға йўл солишни билмай гарангсиз қолишди. Сўнг аёл сўраб-сўраб тўнғичининг ўқишиға борадиган бекатни топди. Икковлашиб қизиллаб юрадиган троллейбусда чайқала-чайқала кўркаман манзараларға сукланиб қараб кетаверди...

– Акангни кўргани келдинг-ку? – таъкидлади ойиси. – Нега кирмайсан, кўрқасанми ё?

Онаси ҳарчанд ундамасин, бола ичкариға кирмади. Эгнини қисиб, интернат панжарасининг орқасиға, овлоқроқ жойға тисланди. У одамлардан – панжарали дарвозадан кириб-чиқаётганлардан ўзини олиб қочди. Хушбичим либосли ота-оналар етовидаги болалар бежирим ва оҳорли кийим-бошда енгил қадам ташлар, ҳар бир одими жуссасиға мос тушар эди. Назарида, барча унга тикилиб қараётгандек, айниқса, шалвираб турган чопони-ю яширишға уринаётган оёқларига тикилиб-тикилиб ўтаётгандек эди... Бола янаям нарироққа, бекат ёнидаги қийшиқ ўриндикқа ўтириб, тўнининг бари билан оёқларини ёпиб олди. Бироз индамай турди. Сўнг қовоқлари учиб, юзини бошқа томонға бурди... Аёл ўғлининг шўрхак кўзёшларға беланган юзидан ўпди. Шунда боланинг оёғидаги уникқан, ямалаверганидан супрадек рангсизланиб кетган, бир товонининг ярми синик ботинкасиға кўзи тушди. Чориғи учидаги ямоқ увода бўлиб, пайпоғининг яшилтоб туси кўриниб турарди. Она-бола бир зум жим туриб қолди.

Бола номус қилди. Учи тешиқ чориг-у бекасам тўн билан акасининг даврасиға кириб борса, кўрганлар қуладигандек эди. Уни бир марта, оғасини минг марта мазақ қиладигандек эди. Ана шу хаёл уни бекатнинг қийшиқ ўриндиғиға михлаб қўйди...

– Майли, – деди онаси кенжатоғининг елкасиға қоқиб. – Сен шу ерда ўтира тур, мен акангни олиб чиқаман.

Ичи улкан хирмонжойни эслатадиган мажлислар залида турли-туман: оқ-қора, қалта-узун, соқолдору кўса, пасту баланд кишилар юқоридаги минбарға чиқадиған нотик ва интернатнинг серсалобат раҳбарларини кутишади. Сал кечикиброқ қутилган бўйинбоғлилар жамоаси виқор билан кириб келади. Шунинг билан интернатнинг сарҳисоби бошланади. Яъни хулқи яхшилар жарангдор овозда, бебошроқлари таънаомуз товушда – ўқувчиларнинг

Кураш – ота-боболаримиздан мерос азалий қадриятларимиздан. Мустақиллик йилларида миллий курашимиз халқаро спорт тури мақомига эга бўлди. Бугунги кунда жаҳоннинг 120 дан зиёд давлатида миллий спортимиз – кураш бўйича федерациялар фаолият кўрсатади.

Шу йилнинг 16-21 май кунлари Термиз шаҳрида кураш бўйича Ўзбекистон Республикаси Президенти соврини учун ўтказилган ат-Термизий хотирасига бағишланган XI халқаро турнир ҳам Курашнинг жаҳоний ривожига муҳим ўрин тутди.

Дунёнинг ўттиздан зиёд давлатидан юз нафарга яқин иштирокчилар қатнашган мазкур турнирнинг барча вазн тоифасидаги беллашувларида ўзбекистонлик Самижон Убайдуллаев, Бекзод Тўрабоев, Шароф Лутфуллаев каби спортчиларимиз Эрон, Ҳиндистон, Россия, Туркия, Корея, ЖАР, Тожикистон, Туркменистон, Қозоғистон, Греция каби қатор давлатларнинг спортчиларини мағлуб этиб, ғолиблик шохсупасига кўтарилганлиги барчамизни чексиз фахрлантирди.

Энг муҳими, ҳалоллик, адолат тамойилларига асосланган кураш беллашувларида тобланган, чиниққан ёшларимиз келажакда бўлиб ўтадиган жаҳон чемпионатларида, олимпиада ўйинларида ватанимиз шарафини муносиб ҳимоя қилишлари учун замин тайёрланди.

исмлари тилга олинади. Зал ана шу рўйхатга интиқ бўлиб минбарга тикилиб ўтирганда, орқа томондаги бахайбат эшик гийк этиб очилди. Ўтирганлар бараварига ўгирилиб қаради. Юзлаб нигоҳлардан қизариб кетган аёл кимганибгина бурчакдаги ўриндикка жойлашди. Мажлис ўз ишида давом этди. Турли жойдан келган ота-оналар бирма-бир туриб ё таъна-дашномдан бошлари хам бўлар ёхуд мактовлардан терисига сиғмай қувонарди.

– Худоёр Тангирбой ўғли, 8-синфдан! – деди мажлисбошилар қаторида ўтирган биргина аёл гулдурак овозда. Товушидан залнинг қайсидир бурчаклари садо бергандай бўлди. – Борми шу ўқувчимизнинг ота-оналари?!

Она фарзандининг отини эшитиб, бир қалқиб тушди. Нима қиларини билмай ўтираверди. Таъкид иккинчи бор янграгач:

– Мен... – деди оёқлари қалтираб, гапининг давомини бўғзига ютиб.

– Сизмисиз?! Нега бунча қунишасиз, бошингизни кўтариб келмайсизми?! – таъкидлади ҳалиги аёл. – Мана шундай фарзандни ўстирганингиз учун сиздай онага таъзим қилиш керак-ку! – у хар бир сўзни чертиб-чертиб, дона-дона қилиб гапирарди. – Бу ёққа чиқинг!

Даврадаги ўқитувчилар Худоёр Тангирбой ўғли интернатнинг олди ўқувчиси эканлигини, шахмат бўйича биринчиликни олиб, янаям қатта мусобақаларга тайёргарлик кўраётганини, фан олимпиадасида тарих бўйича мутлақ ғолиб бўлиб, келаси йилги саралаш учун имтиёзни қўлга киритганлигини бири олиб-бири қўйиб тавсиф этдилар. Она бамисоли ўзга бир дунёда, ёруғ ва гўзал маъвода учиб юргандай ҳис қилди ўзини. Муаллим сўз орасида унга қараб қўйса “раҳмат”лаб турди. Гоҳи-гоҳида атрофини ажин босиб келаётган қовоқларидаги томчини паналатиб артиб қўяр эди.

Шу тариха йиғин тугади. Она муаллимлар билан суҳбатлашар экан, ич-ичидан йиғлар, бу йиғи қайдан пайдо бўлаётганлигини, нима учун кўзёш қилаётганлигининг охирига етмасди.

– Раҳмат сенга, болам! – деди тўнғичи билан ёлғиз қолар экан. – Умринг узок, манглайинг оқ бўлсин. Тортган азобларимга, қилган меҳнатларимга розиман...

Сўнги жумласи ичида қолиб кетди. Юзини артиб, ўғлининг ортидан ётоқжойига қараб юрди. Бу орада гуруҳ раҳбари ва тарбиячилар бошлиғи нималаргадир пул йиғилаётганлигини маълум қилди. Она тугунчаги орасидаги қўлрўмол – ҳаменини олиб, ҳисоб-китоб қилди. Қишлоқдан елкалаб келган бисотини ўғлига топширди. Кун пешинга окқанда:

– Э-э, эсим курсин. Дарвозада уканг бор эди! – деди.

– Нега олиб кирмадингиз? – таажжубланди тўнғичи.

Она индамади, ўзини зўрлаб қулимсиради. Ичидагини айта олмади. Гап ўзанини бошқа ёққа бурди. Иккови қадамларини тезлатиб, дарвоза томон юрдилар.

Ака-ука ийманиб кўришишди. Улар сўзсиз йиғладилар. Улар ўз дарди билан йиғладилар: ака соғинчдан, узок айрилиқдан эзилиб йиғлади. Ука ундан-да баттар аҳволда... йиғлади. Кўзёшлар даҳанлардан оқиб тушди. Анча вақт бир-бирини кўксига босиб турди. Бир-бирларининг бўйниларидан хидлаб, вужудлари сел бўлиб турди. Она уларни кўриб яна йиғлади.

Худоёр меҳмонларни кузатди. Уйда қолган дадаси ва кўнғироксоч синглисини хотирлаб, дилгир хаёллар билан

ётоқхона томонга бурилди...

Она-бола яна йўлга равона бўлди. Бу сафар ҳам автобус тикилинч эди. Базўр ҳаво оладиган улов ичида паттачи ўз ишига киришиб кетди:

– Қани сизники? – деди одамлар орасидан сидрилиб она ва боланинг пешонасига етиб келганда.

– Қишлоққа етиб олайлик, уйдан бераман, – деди аёл уялиб. – Харажатимиз кўпайиб кетди-да, ука.

– Сарфга яраша олиб чиқмайсизми? – йигит зарда қилди. – Ховлингизга кириб чиққунингизча кутиб ўтираманми?

– Манг! – болакай чўнтагидан бир қисм пул чиқарди. – Онамга бақирманг!

Паттачи шитирлатиб санай бошлади. Тўнғиллаб-тўнғиллаб зиёдини қайтиб берди. Она бепоён адирларга кўз тикиб, беихтиёр сахарда учратган Мелибой қассобни эслади. Сўнг уйи, кизчаси, тўшакдан туролмайдиган чўлок эри ва сувсиз қолиб мўнграб ётган моллари хаёлидан бир-бир ўта бошлади.

– Човгумни узат! – бемор хозиргина кириб келган хотинига имлади. Болалари теварагини қуршаб олди. – Танглайм қакраб кетди...

Хотини унинг тўшанчисини тузатар экан, шаҳарни, айниқса, тўнғичининг таърифу тавсифини ҳикоя қила кетди. Эри аёлининг чеҳрасига боқиб, тобора ёшариб, ситамларини унутаётгандек енгиллашиб борар, онда-сонда қулимсираб қўярди...

Хотини деразаларни ланг очди, сўнг оғилга, қаровсиз қолган молларидан хабар олгани жўнади.

Кенжаси тўрвадан синглисига иккита ширага ботирилган олма, дадасига бир сиким қовурилган ерёнғок чиқариб берди. Бир жуфт оппок шаҳари нонни дастурхонга ўраб қўйди. Отаси нам тортиб қолган ерёнғокни кафтларига олиб, бир-бир чақа бошлади. Аввал уч-тўрт донасини кизига улашди. Кейин ўғлига. Улар чуғур-чуғур билан ерёнғокни тугатишди.

Ўғли бугун негадир бошқачарок, улғайиб қолгандек эди, назарида. У раҳмдил, оғир, ўйчан эди. Илгарилари бунақа сахийлиги йўқ, тажангрок, эркатойрок эди.

Кун шомдан ўтиб, тун кирар паллада Музбел устига қопқора булутлар уюри ўрмалаб кела бошлади. Қаерларгадир ерни гурсиллатиб, самони қарсиллатиб чакмоқ чакди. Бутун қишлоқ, далалар, боғлар, ҳайбатли Туятортар бўйлари бир лаҳза ёришиб кетди. Орқасидан шатирлатиб ёмғир қуя бошлади. Борган сари зўрайиб, том устидаги шиферларни, дарахтларнинг яланғоч баданини, заранг тупрокни тапирлатиб ура бошлади.

Бу – баҳорнинг биринчи ёмғири, одамлар узок кутган ҳут ёғини эди.

Бола ҳовли ўртасидаги қизғишбадан ўрикни савалаётган ёмғирни кузатиб, томчилар товушига қулоқ солиб турди. Сўнг Нормат қизилнинг ўғли Ашур гушпига нималар дейишини ўйлади... Чувалган хаёлларининг ниҳоясига етолмади. “Ёлғон айтмайман, – деди ўзига-ўзи қатъий қилиб. – Ашурнинг акамга ўхшаган акаси йўқ. У барибир шаҳарга бора олмайди!”. Охирги гап ўзига нашъа қилди. Негадир енгиллашгандай бўлди.

Ёмғир табиатни ғалвирдек элаб, хамирдек ийлаб ёғар, замин қаъридан ажиб бўй кўтарилиб, жамики тириклик баҳордек очилиб борар эди.

Big'ayish

Ўзбек адабиётида ҳикоянинг кўплаб гўзал намуналари яратилган. Абдулла Қодирий, Абдулхамид Чўлпон, Абдулла Қаҳҳорлардан то Шукур Холмирзаев, Назар Эшонкул, Абдуқаюм Йўлдошгача бўлган ижодкорларимиз ёзган ҳикоялар бунинг яхши исботи. Демак, ўзбек китобхонида ҳикоя жанрида ёзилган асарларни теран тушуниш кўникмаси мавжуд. Бу жанрда ижод қилишга жазм этган ёзувчи мана шу ҳолатни ҳис қилган ҳолда, масъулиятни сезиб кўлига қалам олиши керак.

Бугунги ёш ижодкорларимиз томонидан ёзилаётган ҳикоялар бу борада адабиётимизга истеъдодли ёшлар кириб келаётгани, келажакда адабиётимиз бадиий жиҳатдан бақувват ҳикоялар билан бойишига умидлантиради.

Шулардан бири Анвар Суюновнинг “Эрта кетган болалик” ҳикояси ўқувчида илиқ таассурот уйғотади. Ҳикояда касал ётган ота (Тангирбой), бутун рўзгор ташвиши гарданида бўлган она, умуман, қишлоқдаги бир оиланинг кунлардан биридаги ҳаёти тасвирланган. Тонг саҳардан туриб, шаҳарда – интернатда ўқийдиган ўғлини кўришга отланаётган онанинг куйинишлари ва бутун истаги онаси билан бирга шаҳарга бориб, акасини ва шаҳарни кўриш бўлган боланинг хатти-ҳаракатлари, шаҳарга бориб-қайтиш ҳикоянинг асосий воқеаларидир. Ҳикоя тонг отиш онлари тасвири билан бошланади: “Ўқтам чўкқиларнинг кумушранг қорларидан эн олиб шошаётган жилға устида парланаётган буғ мисоли субҳидамнинг рутубати ўйнайди. Ойнадай тиник сув остида турфа хил қайроқ тошлар марварид каби жимир-жимир қилади. Териси шахдига торлик қилаётган қулундай ўйноқлаб бораётган жилға тонг муфассал етиб келмаган қишлоқларнинг пастқам уйлари орада кетади.

Кунчикардан кўтарилиб келаётган офтобнинг аввалига конталаш пушти пардаси – шафақ бўй кўрсатади. У куёшнинг юзини тўсиб олган улкан елкан янглиғ тобора баландлай бошлади. Сўнгра тоғ биқинидаги овуллар тепасида муаллақ туриб қолгандай бўлади”. Ёзувчи жилғани жонлантириб, “қишлоқларнинг пастқам уйлари орада кетади” деган нафис тасвир орқали китобхоннинг ҳикоя ичида “оралаб” кетишини ният қилгандек. “Эрта кетган болалик” бола нигоҳи орқали дунёни идрок этиш, кичик воқеа-ҳодисалар таъсирида бола руҳий дунёсидаги эврилишлар ҳақидаги, бир кичик оиладаги турмуш тарзини ич-ичдан бадиий бўёқларда тасвирлаган асардир. Адабиётда шахс руҳияти орқали атроф-муҳитга муносабат кўрсатиш ёки тегарадаги инсонлар туфайли адабий қаҳрамон қалбида кечадиган жараёнларни тасвирлаш мураккаб вазифа ҳисобланиб, ёзувчидан ўта синчковликни талаб этади. Ҳикояда акани кўришга бориш тараддуди, касал ота, жонсарак, куйинчак она – буларнинг барчаси ҳаётий лаҳзаларни тасвирлаш билан баробар, асосан боланинг руҳий оламидаги кечинмаларни ёрқинроқ тасвирлашга бўйсундирилган. Яъни ҳикоянинг бош мақсади адабий қаҳрамон – боланинг болалиги эрта кетишига туртки бўлиш

учун кўпроқ хизмат қилган. Ҳикоянинг муваффақиятли томонларидан бири – ёзувчи қаҳрамонлари характерини муаллиф сўзларида эмас, уларнинг хатти-ҳаракатини кўрсатиш, сўзларида ифодалаш орқали чизади: “Бу пайтда кенжа ўғли унинг атрофида куймаланиб юрар, онасининг оғзидан чиққан ҳар қандай буйруқни сўзсиз дўндира ва яна имога илҳақ қараб турар эди. Унинг бундан биргина илинжи, тўғрироғи, мақсади бор эди: шаҳарга борса, акасини кўриб, бирга ўқишхоналарини томоша қилса. Киноларда кўрган – трамвай, троллейбусларга ўтириб, шаҳарнинг сершовкин кўчаларида сайр этса. Шинам магазинларни, турли-туман егуликларни сотаётган тамаддиҳоналарни айланса. Ва ойиси билан ўша серҳашам ошхоналардан бирида, хў-ў бирда отаси билан мол бозорида егани – “жиз-жиз” кабобдан икки сихни паққос туширса. Кейин... онаси эркалатиб бирор сайрбоғда улкан арғамчи миндирса. Арғамчи уни бутун шаҳар осмони бўйлаб гижинлаган қулундай олиб қочса-ю яна ерга – ойисининг олдига тушириб кетса. Сўнг, бир неча кун кўрганларини гапириб юрса... Айниқса, Нормат қизилнинг ўғли Ашур гуппига қўшиб-чатиб, унинг сўлагини оқизиб айтиб берган бўларди”. Боланинг руҳий ҳолати, яъни унинг бутун орзуси шаҳар кўришга интиқлиги ва ўртоғи Ашур гуппига мактаниш орзуси жуда тиник, ўқувчини ишонтирадиган даражада тасвирланган.

Ёзувчи бир қаҳрамон ҳақидаги фикрларини иккинчисининг тилидан берар экан, ҳикояда, биринчидан, муаллиф сўзи кам бўлишига эришса, иккинчидан, қаҳрамон руҳий ҳолатини ҳам тасвирлаб беради. Касал ётган ота: “Шунча юкни қандай ортмоқлаб юраркан, шаҳар узоқ, йўли оғир. Аёл – заифа, деймиз, йўқ, булар заифа эмас, булар – тош. Ҳа, тошодам! Уларнинг жонини Яратган баланд ва ҳайбатли қоялардан олган. Бўлмаса манов майда тирикчиликка одамнинг танаси дош бера оладими?! Йўқ, ҳар қандай жони бор ҳам чарчайди, кучдан қолади, силласи кетади ва оқибатда ўлади. Ишқилиб, мен оёққа тургунимча, шу бечора оёқда ўлиб қолмаса бўлгани!” деб ўйлади”.

Ҳикояда ёзувчи бир-икки жумлада, ишора орқали теран мазмун бериб кетадиган ўринлар анчагина: “– Секин бор-да, Хурмат янгангдан плашини олиб кел. – Ўғлининг қулоғига билинар-билинемас шивирлади. – Онамга бериб тураман деган экансиз де”. Оиладаги моддий аҳволга изоҳ керакмас.

Ёки, “Россиядами, қозоқдами ишлаб юргич ўғли бор эди. Кеча кечаси тобутда келибди бечора”. “Ҳожи билан кампирини юк босибди-да...” Айниқса, авто уловда пул етмай қолганида, паттачининг онасига кўполлашганини кўрган бола, шаҳарга келаётганида бирор нима олиб ейсан деб мўйсафид берган пулни чиқариб: “Манг – болакай бир қисм пул чиқарди. – Онамга ўдағайламанг!”. Ҳеч қандай ифода сиғмайдиган, изоҳ талаб қилмайдиган мана шундай тасвирлар ҳикояни янада ўқишли қилган. Ҳикоя тилининг ширалилиги, ёзувчидаги теран маъно англата олиш салоҳиятини кўрсатади. Ёзувчи шева сўзларидан ҳам унумли фойдаланади: “гидириб ўтди-ю”, “Музбелнинг куймичидан”, “чориғи”, “эниш”, “қунишасиз”, “тўшанчисини”, “ташқарилайсизми”... Бу каби сўзларда миллий оҳанг кучли бўлиши билан, ҳолат тасвирида ҳам аниқликни оширади. Асарда она, кенжа ўғил, мўйсафид дея аталиб, айрим қаҳрамонларга исм берилмаслигида ҳам рамзий ишора бор.

Аммо ҳикояда ўйлаб кўриш лозим бўлган жиҳатлар-да учрайди. Масалан: “ўрмонзор қоялари”, “тонг муфассал етиб келмаган”. Ёки “териси шахдига торлик қилаётган” жумлалари ўрнига “терисига сиғмаётгандек” сингари халқ тилига сингиб кетган жумлалар бор. “Заиф шабада”, “заиф нур” каби бир сўзнинг такрорий сифат тарзда қўлланиши ҳам ўқувчининг гашига тегади. Бир ҳолатдаги жуда таъсирли чизгида “йиғлоқи” сўзи такрорлангани учун матннинг оҳори хиралашгандек бўлиб қолган: “Ака-ука ийманиб кўришишди. Улар сўзсиз йиғладилар. Улар ўз дарди билан йиғладилар: Ака соғинчдан, узок айрилиқдан эзилиб йиғлади. Ука унданда баттар аҳволда... йиғлади. Кўзёшлар даҳанлардан оқиб тушди. Анча вақт бир-бирини кўксига босиб турди. Бир-бирларининг бўйниларида хидлаб, вужудлари сел бўлиб турди. Она уларни кўриб яна йиғлади.” Анвар Суюновда бу вазиятни сўзлар такрорини кам ишлатган ҳолда ҳам тасвирлаш имкони бор эди.

Нега катта ўғил интернатда ўқийди? Қишлоқда мактаб йўқми? Кенжа ўғилнинг акасини кўргани келганда уст-бошидан уялиб интернатга кирмаслиги ўқувчини унча ишонтирмайди. Ёзувчи бир-икки жумлада, шунингдек, савол уйғотадиган ўринларга имкон қолдирмаслиги мумкин эди. Ҳикоя “Эрта кетган болалик” деб номланган. Аммо ҳикоя тугалланмаси ўқирманда асар қаҳрамони болалигини эрта йўқотганлиги тўлиқ очилмагандек таассурот уйғотади. Асар сўнгида боланинг Нормат қизилнинг ўғли Ашур гуппига нималар дейишини ўйлаши ва бу ўйловлардан сўнг энгил бўлиши унинг болалик оламида эканлигининг далилидир ва бу табиий ҳам: “Ёлғон айтмайман, – деди ўзига-ўзи, қатъийлашиб, – Ашурнинг акамга ўхшаган акаси йўқ. У, барибир, шаҳарга бора олмайди!” Охириги қароридан нашъа қилди. Негадир энгиллашгандай бўлди”.

Ҳикоя “Ёмғир табиатни ғалвирдек элаб, хамирдек ийлаб ёғар, замин қаъридан ажиб бўй кўтарилиб, жамики тириклик баҳордек очилиб борар эди” жумлалари билан кўтаринки руҳда яқунлангани ўқувчи кўнглида нурли из қолдиради.

Ҳаёт ташвишлари шафқатсиз. У энг гўзал болалик даврини, завқини ҳам юлиб олиб кетиши мумкин. Ҳикоядан чиқадиган яна бир хулоса, биз фарзандларимизнинг болалиги бевақт “ўғирланмаслиги” масъулмиз. Шунинг учун унутмайлик. Анвар Суюновнинг мана шу ҳикояси келажакда янада яхшироқ асарлар ёзиши умидини туғдиради. Муаллиф сўзларни чертиб-чертиб ишлатишини, бадий юки залворли бўлган ҳикоялар ёзишини, ижоднинг машаққатли йўлида қоқилмаслигини истаб қоламиз.

Адҳамбек АЛИМБЕКОВ,
ЎзМУ доценти

Ўзбекистон тарихи давлат музейида сақланаётган гиламлар коллекциясида тўрт юзга яқин турдаги гилам ва гилам буюмлари мавжуд. Ушбу гиламлар турли ҳудудлар ва давлатларда тўқилган бўлиб, улар ўзининг гўзаллиги, жозибadorлиги, нафислиги, бетакрорлиги билан ажралиб туради. Тўпламдаги гиламлар ўзининг тури, рангинлиги, композицияси, нақши ва сюжети, ҳажми, тўқилиш техникаси жиҳатидан ўзига хослик касб этади. Айниқса, гиламлар бадийлиги, ўзининг кўп турли геометрик шакллари, ёрқин ранглар уйғунлиги билан хайратга солади.

Гиламлар коллекциясидаги намуналар функционал вазифасига кўра кўплаб турларга мансуб. Жумладан, тўрвалар, эшикка осиладиган “энгси” деб аталадиган пардалар, чувал (деворга осиладиган қопча), дул тўрва, палослар, хуржунлар, ўтовни ўраш учун капундук ёки шарпиклар, жулхирс гиламлари, қирғиз гиламлари, форс гиламлари (Табриз, Қорабоғ, Ферхан), афғон гиламлари (холча), намоз гиламчалари, оқ юп, ўтов гиламчалари қабилар мавжуд.

Музейнинг гиламлар коллекцияси жуда бой, бироқ улар ҳали тўла тадқиқ этилмаган. Ушбу мақола воситасида Ўзбекистон тарихи давлат музейида сақланаётган гиламлар коллекциясини ўрганиб чиқиб, илмий изланиш натижаларини ёритиш кўзланган.

Гилам тўқиш анъаналари узок ўтмишга бориб тақалишини ёзма тарихий манбалар ҳам тасдиқлайди. Археологик изланишлар натижасида Хоразмда милoddан аввалги I минг йилликка мансуб гиламлар топилганлиги бунга ёрқин мисолдир. Қадимда Уссури, Бобил, Мидияда кейинроқ эса Эрон, Ҳиндистонда тўқилган рангли гиламлар машҳур бўлган.

VII аср қўлёзмалари гилам тўқиш санъати ўша даврларда Марказий Осиёда ҳам мукамал ривожланганлигини кўрсатади. V–VII асрларда ҳудудимиздаги кўпгина шаҳарлардан Хитойга ҳар хил гиламлар олиб кетилган. Масалан, Қаршида тўқилган гиламлар Хитойга олиб бориб сотилган. Айрим манбаларда кўрсатилишича, VII—XI асрларда Хоразм ҳамда Самарқанд билан Бухоро ўртасидаги баъзи шаҳарларда кичик-кичик жойнамоз гиламчалар тўқилиб, чет мамлакатларга сотилган.

Амалий безак санъати ҳамда халқ хунармандчилигининг анъанавий турларидан бири гиламдўзлик санъати бўлиб, унинг тарихи узок ўтмишга бориб тақалади. Гилам тўқиш қадимдан чорвачилик билан боғлиқ бўлиб, Андижон, Самарқанд, Қашқадарё, Сурхондарё, Бухоро ва Амударё этагида яшовчи халқлар орасида кенг тарқалган. Типик гиламнинг асосий қисми рапорт ва симметрик композицияли бўлиб, диагонал гуллар билан тўлдирилган ҳамда ҳошия билан чегараланган. Уларда ислимий, гирих, зооморф, турли нарсалар тасвири ва уруғ тамғаси акс эттирилган. Безакларида йўлбарс ва туя излари, олма гули, узум новдаси, туя бўйни, қалқон, шифобахш ўсимликлар, айниқса, шох тасвиридан кенг қўлланилган.

Gilamlar qatidagi jilo

Гиламдаги нақшнинг гўзал бўлиши ва рангларнинг уйғунлиги унинг бадиий қимматини оширган. Гилам ва палосларнинг полихром гаммасида қизил ранг устунлик қилган. Қўлда гилам тўқиш ниҳоятда сермашаққат иш бўлиб, тўқувчидан кунт, дид ва маҳорат талаб қилади. Масалан, яхши мутахассис 1 метр квадрат патли гилам тўқиш учун 20–25 кун сарф қилади. Шунинг учун ҳам қўлда тўқилган гиламлар қиммат баҳоланади. Қўлда тўқилган гилам пати, нақш мужассамлиги асос ипига рангли иплардан тугиб бандлар ҳосил қилиб яратилади, тугун учи матонинг юза томонига чиқарилиб текис қирқилади, ҳар бир қатордан кейин арқоқ ипи ўтказиб, махсус темир тароқда уриб аввалгисига маҳкамланади.

Ўзбек анъанавий гиламдўзлиги асосан икки катта мактабга бўлинади: Самарқанд ва Андижон мактаблари. Самарқанд мактабига хос гиламлар асосан қўй ва туя юнги, ХХ асрнинг бошларига келиб, эчки жунидан ҳам тўқилган. Самарқандда гиламлар патли ва патсизга бўлинган. Патли гиламлар икки турли: узун патли ва қисқа патли. Узун патли, катта бўлмаган ҳажмдаги тўшаладиган гиламлар жулхирс (айиқ жуни) ёки жулварақ деб аталган. Жулхирс гиламининг узунлиги 2-2,5 метр, эни 1-1,4 метр бўлиб, сандал ёки ўчоқ ёнига солиб қўйилган. Жулхирс гиламлари 2, 3, 4 узун бўлақлардан ташкил топади ва бу бўлақлар узунасига ёнма-ён қўйиб тикилади. Патлар узунлиги бу чокларни бекитиб туради. Асосан икки ўртадаги қисмининг эни ярим метрдан, икки ён томондагиси 0,2 метрдан бўлади. Бу бўлақлар эни тўқиш мосламасининг энига боғлиқ.

Катта хоналар ва ҳовлиларда ўтириш учун турли техникада патсиз палослар – шолча, кохма кабилар тўқилган. Палос техникасида тўй маросимида уй беаги сифатида қиз гилам, кийим-кечакларни солиш учун алоҳида тўрт бурчакли бўғча ёки бўғжомга тўқилган.

Катта буюм қоп, яъни напратачининг фақат юз томони тўқилган, иккинчи тарафига қалин жун мато ишлатилган. Напратач сирти узунлиги 0,9–1,2 метр, кенглиги 0,35–0,4 метр. Палос техникасида тўқилган буюмлар тўрва ва йўл сумкаси – хуржунлар ҳисобланади.

Андижон гиламлари Фарғона водийси аҳолиси орасида тайёрланган. Бу гиламларнинг пати қисқа, қалин ва майин бўлган. XIX аср иккинчи ярмидаги хидирша гилами типик намунасида маҳаллий бадиий қоидаларнинг ўзига хослиги кўринади. Гилам марказий қисмини такрорланувчи “х”симон мотив эгаллаб, ҳошия беагида “тўлқин” мотиви асосий ҳисобланади. Композиция чизиғи ва ритми аниқ бўлиб, содда ҳамда кўркем. Аср

ўрталарида гилам буюмлари мустаҳкам, духобасифат бўлган.

Ўзбек халқининг анъанавий гиламдўзлиги жуда хилма-хил ва ўзига хосдир. Улар кўплаб аجدодлар меҳнати ва ижодий изланишлари маҳсулидир. Қўлда тўқилган гиламлар ҳам бадиий, ҳам тўқилиш жиҳатидан мукамал бўлган.

Ўзбек гиламлари 3 хил бўлади: қисқа патли, узун патли-жулхирс ва палослар. Қисқа патли гиламлар ўзининг безак хусусиятлари, рангларининг теранлиги, тўқималарининг содда ва мукамаллигига кўра юксак баҳоланади. Узун патли жулхирс гиламлари композиция ва нақшнинг соддалиги билан монументал, ранг-баранглиги билан таъсирчандир. Палослар ҳам турли усулда тўқилиб, номи ҳам шундан келиб чиққан. Масалан, гажара усулида тўқилган палос техникаси бир оз мураккаброк бўлиб, нозик нақшлар фақат ўнгида тўқилади. Палос тескариси эса асос ипдан ташкил топади. Терма палослари техникаси мураккаб бўлиб, унинг ўзига хослиги турли рангдаги асос ипнинг қўлланилишидадир. Масалан, асос ипнинг пастки йўлида қизил, тепа йўлида эса кўк иплар ишлатилади. Бу техникадан хуржун, ўтов шолчалари, девор қоплари тўқишда фойдаланилади.

Айни пайтда музейларимиз фондларида сақланаётган кўплаб гилам буюмлари ҳанузгача намойиш этилмай келинапти. Холбуки, фондларда сақланаётган гиламлар бир биридан гўзал, нафис, ранг-баранг, ўзига хос нақшлари, композицияси, колорити, услуби билан ҳайратга солади. Улар орасида нодир намуна бўлиб қолган гилам буюмлари ҳам мавжуд. Бугунги кунда замонавий технологиялар ёрдамида гиламдўзлик бўйича бутунлай янги экспозициялар яратилиб, улар кенг томошабинлар эътиборига ҳавола қилинса, мақсадга мувофиқ бўларди.

Зулфия АЪЗАМОВА

Qo'choh ortidagi o'rmon

Шеър кўнгилнинг энг нозик, ранг-баранг қирраларини акс эттиради. Ички кечинмалари, ҳиссиётларини тасвирлаш орқали шоир айни пайтда ўзи яшаётган даврга, муҳитга муносабат ҳам билдиради; маънавий-ижтимоий қарашлари, эстетик идеалларини ифодалайди. Кўҳна оламдаги гўзаллик ва қабоҳатларни, одамнинг оламдан-да кенгроқ қалбидаги ниҳояси йўқ хилма-хил туйғуларни илғаб, образлар воситасида таъсирли тасвирлайди.

Ўқувчини оҳанрабодек ўзига тортувчи сеҳрли сатрларни яратишда шоир хаёлнинг чексиз оламида парвоз қилиб, рамзий ва мажозий образлардан кенг фойдаланади. Қалбидаги ҳис-ҳаяжонлар, ғалаёнлар шиддатини акс эттириш учун оҳорли, тафтли сўзларни кидиради.

Бугун болалар шеърияти ҳам миллий адабиётимизнинг бир қисми сифатида ўз ривожланиш босқичларини ўтаётир. Болаларнинг туйғу ва тасаввур олами табиатан кучли бўлиб, улар ҳатто реал оламни ҳам хаёлот орқали идрок қилишни хуш кўрадилар. Шеърият болаларнинг тафаккур ҳамда сезимларига бирваракайига таъсир кўрсатиб, ҳиссий интеллектини қўзғаш хусусиятига эга. Шу сабабли болаларга мўлжалланган шеърлар табиий, самимий, ақлу ҳиссиётга ижобий таъсир кўрсатадиган йўсинда ёзилиши мақсадга мувофиқ. Боланинг беғубор маънавий олами зўрақилик ва ёлғонни қабул қила олмайди.

Она алласи боланинг қулоғига қаттиқ сингган илк шеърдир. У сохталикдан холи, юракдан чиққани учун ҳам гўдақ қулоғига қўрғошиндай қуйилади. Шу маънода болалар шеърияти маънавий шаклланиш борасидаги миссиясини она алласи шаклида бажара бошлаган, дейиш мумкин. Демак, кичик ёшдаги болакайларга мўлжалланган шеърларда аллага яқинлик, маъно ҳамда оҳангдаги уйғунликнинг бўлиши мақсадга мувофиқ. Шоир Ҳамза Имонбердиевнинг «Алла» шеъридаги:

**Она бургут аллалар:
– Ухла, кучга тўлиб ўс.
Ушбу тоғ-тош, осмоннинг,
Ҳукмдори бўлиб ўс.
Писандэтмай хатарни,
Шунданми палапони,
Тушларида чарх урар
Тўлдириб кенг самони**

Мисраларидаги эзгу ният; юртни таниш, унга эғалик қилиб, қўриқлайдиган одам бўлишга ундаш ўзбек оналарига хос фазилат эканлигини ифода этади. Бу жихат олдинги тўртликлардаги тасвирларга қарши қўйилгани учун ҳам тарбиявий таъсири кучлироқ бўлади. Негаки, олдинги бандларда қўй кўзисини бўри билан, чумчуқ палапонини илон билан, одам боласини олабўжи билан кўрқитиб алла айтгани тасвирланади. Бешиқдалигидаёқ кўрқоқликка ўргатилган яратикдан ўзини таниган, ўз сўзи ва тутумига эга бўлган зот чиқмаслиги шу қаршилантириш воситасида жонли акс эттирилган.

Шоирнинг «Қўполлик» шеърида тўпорилиги учун акасида дакки еган уканинг хаёлан ўлгиси келгани, акаси ёнига келгач эса:

**Акам бўлса ёнимда қувнаб кетаман,
Шундай акам турганда ўлиб нетаман**

тарзидаги хулосага келиши, миллатимизга хос бўлган ака-укалар орасидаги чўнг меҳр ўйинқароқ ва эрка бола назари орқали нозик тасвирланган.

Улғая боргани сари бола ўзи яшаётган олам тўғрисида кўпроқ билишга қизиқади, атрофдагилар билан муносабатга киришгани сайин ҳаёт тўғрисида тасаввур ҳосил қила боради. Тўғри-нотўғри, яхши-ёмон тарзида баҳо бериш қобилияти шаклланади. Айни шу вақтда боланинг маънавий тарбиясида шеърлар ўзига хос аҳамият касб этади.

Серкирра ижодкор Кавсар Турдиева шеърларида ҳам ватан мадҳи алоҳида ўрин тутаяди. Шоира одам юрт бағридагина ўзлигини намоён этиши мумкинлигини таъсирли ифодалайди:

**Ғунча бўлиб, кучга тўлиб,
Ўйнаб, қулиб яша.
Билим сари, илм сари
Интил, бўл ташна.**

**Юртнинг шонин, порлоқ номин,
Тугдек баланд илгин.
Жаҳон билсин, ҳавас қилсин,
Доим шуни билгин.**

Ижодий мақсадини: «...ёзган шеърларимни ўқиганда болалар катта, катталар эса бола бўлиб қолсин», дея белгилаган шоир Рустам Назарнинг сиртдан қараганда юксак маънавий сифатларга алоқаси йўқдай кўринадиган шеърлари болаларда юксак маънавий-ахлоқий фазилатларни шакллантиришга қодирлиги билан эътиборни тортади. Шоир ҳеч қачон болаларга насиҳат қилмайди, ақл ўргатмайди. Турли вазиятдаги кишиларни кўрсатиш орқали шеърхонда муносабат уйғотади. Бу эса боланинг баҳоловчи назар билан қарай бошлашига туртки беради. Чунончи, шоир «Ўримдан сўнг» шеърида ғаллазордаги оғир ишдан чарчаган бўлишига қарамай эшакка минишдан уялган ака ва акасининг бу қилиғини тушунмай, эшакда маза қилиб уйига қайтган ука тимсолларини:

**Қуёш ботди, шом чўкиб,
Бугдойзорни яширди.
– Уйга қайтинг! – деб отам
Бизни қистаб, шоширди.
Эшакда ким жўнайди?
Бўлса ҳамки у ювош –
Нимагадир хўмрайиб,
Акам кескин тортиди бош.
Дарров миндим эшакка,
Йўқ уятли бир жойи**

тарзида балоғат давридаги болаларнинг руҳият белгиларини маҳорат билан кўрсатиб беради.

Болалар шоири Дилшод Ражабнинг ҳазил йўсинида ёзилгандай туюлувчи «Тандирга ҳазил» шеъридан фикрчан ўқувчи теран маъно топади:

**Сен борки, нон – ҳаёт бор,
Жон тандиржон, ўлма сан.
Лекин, лекин бунчалар
Огзи очик бўлмасанг!
Куйиб-пишиб қолсан,
Қийнаб ширин жонингни,
Узиб олиб кетарлар,
Огзингдаги нонингни.**

Юзаки ёндашилса, тандирнинг мақтовига бағишлангандай таассурот қолдирадиган ушбу сатрлар замирига теранроқ назар ташлаган бола шоир учун тандирнинг мақтовидан кўра, ўқувчини пишиқ-пухта бўлишга, ўз ҳақини ажрата билишга, анқайиб, оғзидагисини олдирмасликка ундаш муҳимроқ эканини англаб етади. Албатта, бунинг учун шеърхон ўйлай билиши, адабиётшунос олим Қозоқбой Йўлдошев таъбири билан айтганда, «Оғочнинг ортидаги ўрмонни кўра олиши» лозим бўлади.

Дилшод Ражабнинг «Қўйнинг шикояти» шеърида ҳам ҳазиломуз тасвир орқали зўравонлик, инсофсизлик, сурлик ва ўзбекка кўпроқ хос бўлган тортинчоқлик, андиша, сабрлиликнинг қарама-қаршилиги каби ўта жиддий маънавий-ҳаётий муаммо акс этади:

**Эчкивой билан яшаш
Рости тегди жонимга.
Бигиздай шохларини
Ниқтаб турар қорнимга.
Ем-хашакнинг яхисин
Танлаб, аввал у ейди.
Бир гап десам, шохларин
Ўқталиб: Жим бўл, – дейди.
Не ҳам дердим, кўнаман
Бунча зolim бўлмаса?!
Қийин экан яшамок –
Бошда шохинг бўлмаса!**

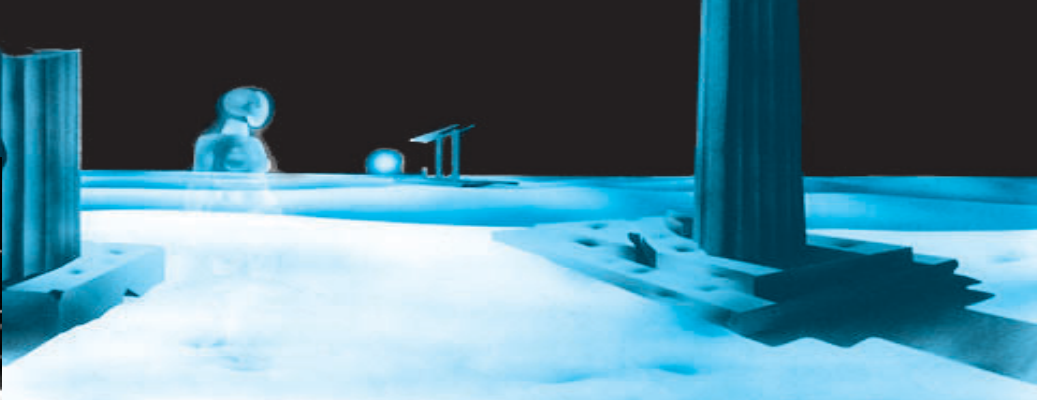
Бу мисраларда ёвузликни жазосиз қолдириш, унга қаршилик кўрсатмаслик ёмонликнинг кўпайишига сабаб бўлиши, шу боис кўй сингари шикоят қилибгина қолмай, зўравон ва инсофсиз кўшнига қаршилик қилиш кераклиги очик айтилмай туриб билдирилганки, айни ҳол ёшларда курашчанлик, ташаббус, изчиллик сингари маънавий сифатларни қарор топдиришга хизмат қилиши билан аҳамиятлидир.

Хуллас, ўз миллий заминидан мунтазам ривожланиб бораётган ўзбек болалар шеърияти бугунги баркамол авлоднинг маънавий, ахлоқий, интеллектуал ва эстетик жиҳатдан етук шахслар бўлиб шаклланишига салмоқли хисса қўшмоқда. Келажак яратувчиларини тарбиялашга йўналтирилган миллий болалар шеъриятининг парвози янада баланд бўлғай!

Элмурод НАСРУЛЛАЕВ

TUSMOL BILAN YASHASH FOJIASI

Драматург Абдуқаххор Иброҳимовнинг “Сенга бир гап айтаман” деб номланган пьесаси Ўзбек Миллий академик драма театри сахнасига қўйилибди, деган гапни эшитиб театрга бордим. Бунинг иккита сабаби бор эди: биринчидан, Абдуқаххор Иброҳимов машҳур драматург; иккинчидан, унинг пьесалари хамиша жиддий ва долзарб муаммоларни кўтариб чиқади, трагикомедиялари, сатирик пьесалари рамзлари, ташбеҳлари, тилининг ўткирлиги билан Салтиков-Шчедрин ва Гоголь асарларига тенглаша олади.

Театр олдидаги афишаларга олазарак қарадим, “Сенга бир гап айтаман” деган афиша йўқ. Бу спектакль бугун ўйналармикин, деган хавотир билан театр биносига кирдим. Эшик олдида турадиган мутасаддилар спектакль ўйналишини айтишгач, хотиржам бўлиб залга йўналдим. Дарвоқе, мутасаддилардан спектаклнинг дастурини сўрадим. Улар елка қисишди. Дастур йўқ экан. Театршуносликда “Театр гардеробдан бошланади” деган гап бор. Бу гапга қўшилган ҳолда, театр афишадан ҳам бошланади, дегим келади. Афишага эш тариқада дастур бўлса, томошабин артистларни таниб, спектаклни мириқиб кўриши мумкин. Хуллас, афиша ва дастур театрнинг беазаги, шу безакдан уни маҳрум қилмаслигимиз керак.

“Сенга бир гап айтаман” спектакли бошланди. Парда очилишидан олдин мусиқа янгради. Ҳаммаси одатдагидек: Европадан кўчирилган мусиқий асарлар – даранг-дурунг. Қулоқни батанг битиради. Ахир, биз қачонгача ўз миллий спектаклларимиз учун европалик бастакорларнинг

оҳангларини кўчираимиз? Ўзимизда мусиқий оҳанглар камми ёки йўқми? Бухоронинг шашмақоми, Хоразмнинг олти яримта мақоми қани? Ёки ўзбек бастакорлари спектакллар учун янги мусиқий асар яратиб бера олмайдиларми? Кейинчалик пьеса матнини ўқиганимда муаллифнинг қай ҳолатда қандай мусиқа чалинишини кўрсатиб қўйганлигини билдим. Масалан, гап тўй, никоҳ ҳақида кетганда “Ёр-ёр” кўшиғи айтилади ёки шу куй чалинади, фожиа рўй берганда “Қаро кўзим” куйи эшитилади ва ҳоказо.

Аммо спектакль бошлангач, мусиқанинг даранг-дурунги қулоғимга кирмай қолди. Пьесанинг “Сенга бир гап айтаман” (асарнинг асли номи “Тусмол”) деган номидан чўчиганим беҳуда экан. Асар мазмуни томошабинларни ром қилиб қўйди. Чунки спектакль сахналарда такрорланаверадиган ишқий можоролар ёки миш-мишлар эмас, балки батамом янги, аини пайтда одамларнинг дилидаги муаммо устида эди.

Асарнинг асосий персонажларидан бири 33 ёшли Эргаш деган йигит бутун спектакль давомида бир оғиз ҳам гапирмайди, тўғриси, уни гапиртиришмайди. Унинг юрагида қандайдир бир дард бор, шуни одамларга айтгиси келади. Аммо ҳеч ким унинг оғиз очишига йўл қўймайди. Биринчи навбатда, хотини Хулкар унга бобиллаб гап бермайди, сўнг онаси – мансаб учун ҳамма нарсани, ҳатто оиласини ҳам қурбон қилишга тайёр бўлган Чўлпон Пўлатовна унинг гапирлигини тақиқлайди, чунки келини Хулкар уни олдиндан огоҳлантирган, эрининг маъшуқа топиб олгани ҳақидаги гумонларини айтган. Чўлпон Пўлатовна эса келини тарафда. Чунки Хулкар анча нуфузли Отажон Тошевичнинг кизи, боз устига спектакль давомида фақат номигина зикр этиладиган Келган Ўтаровичнинг фотиҳаси билан Хулкар Чўлпон Пўлатовна хонадонига келин бўлиб тушган. Бунда Эргашнинг хоҳиши инобатга олинмаган. Бошқалар ҳам

шундай; кайнотаси Отажон, кайнонаси Ойбиби, Эргаш ишлайдиган банкдан қарз ундиришга умидвор бўлган амалчи Йўлдош, унинг хотини, фақат янги кўйлагини кўз-кўз қиладиган Кундуз, биринчи муҳаббати бўлган Ойсулув, ўзининг чизган суратларига маҳлиё бўлган ва жазманига андармон укаси Бобош, хотинига, тўғрироғи, хотинининг мансабига қул бўлиб қолган Қўлдош ҳам уни эшитишмайди. Санаб ўтилган персонажларнинг ҳар бири ўз фикрини маъқуллайди, ўз манфаати йўлидаги мақсадларини амалга ошириш учун интилади. Эргаш фақат хотинига, бошқаларга ҳам “Сизга бир гап айтаман”, дейди, холос. Ҳеч ким унинг гапини эшитишни истамагандан кейин биринчи муҳаббати Ойсулувга боради, ажабки, у ҳам ўз дардини, янги ёзган романини дастурхон қилиб, Эргашнинг гапини тингламайди.

Хотинининг бобиллайверганидан зериккан Эргаш эшикни қаттиқ ёпиб

уйдан чиқиб кетгач, Хулкар безовталаниб, Эргашни излаб кайнонасининг уйига келади. Ана шу сахнадан ҳаммада тусмол ва шубҳа пайдо бўлади: “Эргаш нима демоқчи эди?” Уни Отажон Тошевич ҳам, Йўлдош ҳам, Ойбибию Йўлдошнинг хотини Кундуз ҳам Хулкар, Чўлпоной Пўлатовна ва Қўлдош бошчилигида излашга тушадилар. Хулкар эримнинг қаердалигини биламан, деб уларни Ойсулувнинг уйига олиб боради ва номусга чидолмаган Эргаш билан Ойсулув ўзларини баланд қаватдан ташлаб ҳалок бўладилар.

Асар воқеасининг қисқача мазмуни шундан иборат. Муаллиф ана шу воқеа атрофига ҳар бир персонажни аниқ вазифа билан жалб эта олган. Пьесадаги бирон персонаж ортиқча эмас. Сиртдан караганда, пьесадаги Бобош, Кундуз, Ойнури персонажлари ортиқчадек туйилади. Аммо асар мағзи чақилса,

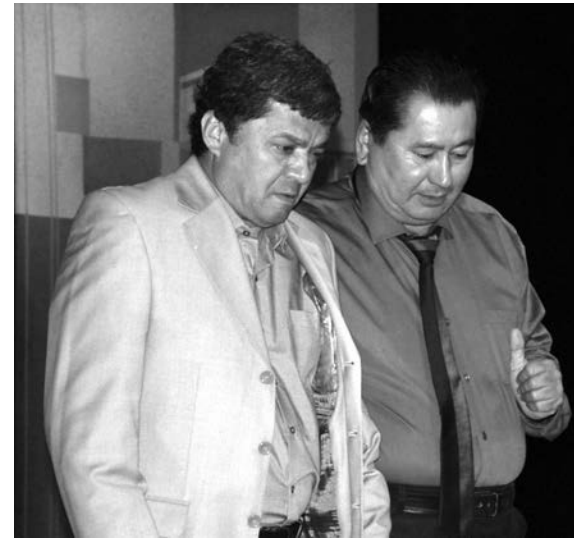
буткул бошқа манзара пайдо бўлар экан. Бобош бўлиб ўтган воқеаларга баҳо берадиган, ўз қобиғида туриб атрофидагилардан жирканадиган шахс сифатида намоён бўлади. Ойнури тараллабедод ҳаётнинг капалаги, гарчи асосий персонажларга қовушмаса ҳам, енгил ҳаётга ўч одамларнинг киёфасини очишда зарур образ вазифасини ўтайди. Кундуз эса Ойнурининг бошқа шакли; у ҳаётни янги кўйлақ кийишдан иборат деб билади ва эрининг хиёнатини битта янги кўйлақ билан кечириб юборадиган худбин ва енгилтақлардан, ўз кадрини топтатадиган аёллардан. Қўринадики, пьесадаги ҳар бир персонаж муаллиф мақсади ва ғоясига хизмат қилади.

Назаримда, муаллиф Эргашни бош қаҳрамон сифатида танламаган. Эргаш муаллифнинг мақсади учун восита, холос. Хўш, унда асарнинг бош қаҳрамони ким? Ахир, асар бош қаҳрамонсиз бўлмайди, деган қонда

ҳам бор адабиётда. Лекин ажабки, асарнинг бош қаҳрамони йўқ. Шуни қайд этиш керакки, Абдуқаҳҳор Иброҳимов дунёга машҳур драматурглар ва театршунослардан таълим олган, демакки, жаҳон адабиётининг энг сара ютуқлари билан таниш. Жаҳон драматургиясининг тажрибасида эса бош қаҳрамонсиз асарлар талайгина топилади. Гоголнинг “Ревизор” пьесасида Хлестаков бош қаҳрамон эмас, буни гоголшунослар таъкидлашган, асарнинг бош қаҳрамони – ваҳима. Абдуқаҳҳор Иброҳимов пьесасидаги бош қаҳрамон – тобелик. Ана шу “бош қаҳрамон”нинг хусусиятларини очиш учун муаллиф тобеликнинг сабаблари бўлган шухратпарастлик, мансабпарастлик, лоқайдлик, нодонлик сингари унсурларни сатира остига олади.

Шухратпарастлик ва тақабурлик, мансабпарастлик ва нодонлик Чўлпон Пўлатовна образида мужасамлашган кўринади. Унинг кўзини шухратпарастликнинг чанги босган, нодонлигининг чеки йўқ. У мансабга тобелик

орқали эришган, қандайдир Келган Ўтаровичнинг соясида юради ва унинг айтгани Чўлпон Пўлатовна учун қонун. Ана шу қонунга кўра яшайди, оилани тебратади, таниш-билишлар

орттиради, ўғлини ҳам севмаганига уйлантиради.

Отажон Тошевич ва Йўлдош лоқайд одамлар. Улар учун маишат биринчи ўринда, бузуқлик ва фосиклик уларнинг шиори бўлиб қолган, дунёни сув босса ҳам маишатларини бузмайдилар. Ҳар икковининг мана шу жиҳатларини муаллиф бирдан эмас, такомилда кўрсатиб боради. Эргаш йўқолган, уни излаб топиш керак, ҳар иккови ҳам Чўлпон ва Қўлдошларга ҳамроҳ, аммо улар Эргашни топишни ўйламайдилар, балки аёллар ғийбати билан банд бўладилар. Пьеса сўнгида ҳам барча қайғуда, аммо Отажон Тошевич қандайдир бир аёлнинг нима дегани билан қизиқиб, Йўлдошдан буни сўрайди.

Муаллиф ўз асарида мансабпарастлик, шухратпарастлик, лоқайдлик

ва нодонликнинг қурбонларини ҳам кўрсатади, булар Эргаш ва Хулкар. Ҳар икки ёш Келган Ўтарович деганнинг фотиҳаси ва даъвати билан оила қуришган. Бу оила бахтиёрми, йўқми – чўлпонлар, отажонлар, йўлдошларнинг иши йўқ. Келган Ўтарович олдида хижолат бўлмасалар бас. Бу тобеликнинг ва ундан келиб чиқадиган бошқа иллатларнинг аниқ кўринишларидир. Асардан шундай таассурот ҳосил бўладики, чўлпонлар, отажонлар, йўлдошлар бир кунда неча марта нафас олишларигача Келган Ўтаровичдан сўрасалар керак.

Қўлдош, Ойбиби тобеликдан куликка ўтиб бўлган шахслардир. Айниқса, Қўлдош бу жиҳатдан характерли ва муаллиф асардан кутган мақсадларини, яъни жамиятда иллат ҳисобланадиган тобеликнинг жирканч оқибатларини шу образ орқали ифода этгандек туйилади. У Чўлпоннинг эри, аммо айти пайтда кули ҳамдир. Унинг оилада ўрни йўқ. Чўлпон руҳсат бергандагина гапиради, бўлмаса йўқ. Аммо асар финалида Қўлдош “пақ” этиб ёрилади. Эргашнинг баланд каватдан ўзини ташлаб ҳалок бўлганини билган Хулкар телбаланади, у атрофда турган ҳаммани котилга чиқаради. Шунда Қўлдош шундай дейди:

“Йўқ, қотил – мен! Мен табиат ҳукмига қарши борибман, эркак қилиб яратилган бўлсам-да; оилада аёл бўлиб қолибман. Менинг фожиам ана шунда. Эрига эр деб қарамаган, эри билан фахрланмаган хотин ҳам бахтсиздир... Эргашим! Ўғлим! Нуридийдам, болам! Ҳатто ўз уйида ҳам оилавий ҳокимиятини ўрната олмаган лапашанг дадангни кечир, болам! Эрлик, эркаклик, оталик ва ҳатто одамийлик ҳуқуқини химоя қилолмаган журъатсиз дадангнинг гуноҳидан ўт, ўғлим!..”

Қўлдошнинг бу ноласи энди фойдасиз, фожиа содир бўлди, фожиани эса, ҳақиқатан, унинг лапашанглиги ва куллиги содир этди.

Муаллиф бу ўринда аёлларнинг фаоллиги ва ишбилармонлиги, иззат-нафси ҳақида гапираётгани йўқ, ҳаётдаги, оиладаги лоқайдлик, мансабпарастлик оқибатида келиб чиқадиган кулик ҳақида гапирмоқда. Чўлпон минг амалпараст ва шухратпараст, нодон ва худбин бўлгани билан оналик ҳисси бор. Абдуқаҳҳор Иброҳимов ҳозирги адабий жараёни чуқур англайдиган ёзувчи сифатида Чўлпонни буткул қора бўёққа чаплаб ташламайди. Аммо унинг нодонлигини аниқ кўрсатган ҳолда асар якунида оналик ҳиссини намойиш этади. У барча оналар сингари ўғлининг ўлимини ҳис қилгач, телбаланиб дод солади.

Саҳна асарини драматург ёзади, уни саҳнада режиссёр, расом, бастакор, чирок усталари ва реквизиторлар жонлантирадилар. Аммо ҳар қандай спектаклнинг жони актёрлардир. Яхши пьесани ўқиш ҳам мумкин, аммо кўргандаги таассурот бошқа. Ана шу ажойиб таассуротни актёрлар берадилар. Ёши 60дан ошган Теша Мўминовнинг айти кучга тўлганлигини шу спектаклда кўриш мумкин.

У Отажон Тошевичнинг образини назаримда драматург ва режиссёр ўйлангандан ҳам зиёдроқ тарзда намойиш эта олган. Бойваччаларга хос сертавозелик ва бунинг замиридаги мактанчоқлик ва такаббурлик, фосиқлик Теша Мўминов ижросида ўзининг мукамал ифодасини топган. Йўлдош ролини ўйнаган Саидкомил Умаров эса персонажнинг энгилтаклигини, айёрлигини, лоқайдлиги ва фосиқлигини кўрсатиш учун қутилмаган деталлар топа олган. Масалан, унинг кетма-кет қаҳ-қаҳалари ва бу қаҳ-қаҳанинг қийқириққа айланиши айнан шу персонажга мослигини топа билгани таҳсинга лойиқдир. Малика Иброҳимова (Ойбиби), Нодира Маҳмудова (Чўлпон), Рустам Каримов (Қўлдош), Фатхулла Маъсудов (Эргаш) сингари актёрларнинг ижролари ҳам томошабин ёдида муҳрланиб қолади. Спектакль режиссёри Гулрух Нажидова актёрлар ансамблини маҳорат билан уюштира олган ва уларнинг ҳар бири билан алоҳида-алоҳида иш олиб борганлиги сезилиб турибди.

Ҳозирги шароитда режиссёрлар театрниг имкониятларидан келиб чиқиб ҳам спектакль кўядилар. Натижа ўлароқ асар мазмунига жиддий пугур етказиладиган пайтлар ҳам бўлади. Айнан “Сенга бир гап айтаман” пьесасини саҳнага кўйишда шундай жиддий пугур етган ўринлар бор. Пьесада муаллиф воқеани ҳаётий деталь билан бошлайди: Эргашнинг хотини Хулкар емакхонада кийимларга дазмол босаётган бўлади. Стол устида нон, чойнак-пиёла ҳам бор, оғзига сув олиб дазмол қилинаётган кийимлар устига пуркаганда ўшалар устига ҳам сув сачрайди. Ана шу муҳим деталь спектаклда йўқ. Муҳимлиги шундаки, муаллиф Хулкарнинг уй-рўзғор ишларига бепарво, нўноқ жувонлигини, фақат эрини рашк қилиш билан овора эканлигини намойиш этмоқчи. Агар режиссёр томонидан шу деталь олиб ташланмаганда Хулкарнинг образи аниқ кўринар эди, албатта.

Спектаклда Эргашнинг ва Ойсулувнинг баланд каватдан ўзларини ташлаб ҳалок бўлишлари манзараси тушунарсизроқ бўлиб қолган, унда на Қўлдошнинг ноласи, на Чўлпоннинг дод-фарёди бор. Пьесада эса, муаллиф бу манзарани жуда аниқ кўрсатган.

Бу эътирозлардан қатъий назар, спектакль муваффақиятли чиққан ва узоқ йиллар саҳна юзидан тушмай, томошабинларни ром этади, деган умидимиз бор. Яна шуни таъкидлашни истардикки, мазкур спектакль Ўзбекистон Маданият ва спорт ишлари вазирлигининг буйруғи билан давлат буюртмаси сифатида саҳнага кўйилган. Севимли театримиз ўзининг ҳаётбахш анъаналарига қайтиб, ана шундай жиддий, мазмундор асарларни саҳнага тез-тез олиб чиқишини тилаб қоламиз.

*Асрор САМАД,
филология фанлари номзоди*

YOMONLIKLAR ONASI

*Аввал гиштни қийшиқ қўяркан меъмор,
Юлдузга етса ҳам қийшиқдир девор.*

Мирзо Бедил

Ривожланиш суръати ва техника мўъжизалари билан оламни ҳайратга солаётган японлардан тараққиётнинг сирини сўраганларида, “Биз, аввало, ёлғонни йўқотдик”, дейишган экан. Ажабо, ёлғонни буткул йўқотса бўладими? Ёки “Умримда сира ёлғон гапирмаганман!” дея ишонч билан айта олувчи инсон бормикан?! Умуман, ёлғон гапирмасдан яшаш мумкинми ёки йўқми, ўзи?

Яшириб нима килдик, баъзан ишга озгина кечикиб қолсак, берган ваъдамизни ўз вақтида бажара олмасак, беихтиёр жиндек ёлғон гапириб қўйиш билан сувдан курук чиқишга уринамиз. Хўш, шу “беозор ва кичкина” ёлғоннинг натижаси-чи? Зоҳиран қараганда, ишлар яна силлиқкина юришиб кетаверади, қалбнинг изтироб чеккани-да деярли сезилмайди. Аммо ёлғоннинг қаттакичи, ўринли-ўринсиз бормикан?

Динимизда энг оғир саналган гуноҳи қабираларнинг бир эмас, учтаси ёлғон билан боғлиқ экан – “Ёлғон гувоҳлик бериш”, “Ёлғон қасам”, “Алдамчилик, ёлғончилик”.

Аввали ёлғон билан бошланган иш, ҳаттоки кейинчалик гуркираб ривожланиб кетган тақдирда ҳам, асло хайрли натижа келтирмайди. Ҳолбуки, бугун турфа ёлғон тўлиб-тошиб ётибди. Менимча, энг оғир ёлғонлардан бири – болаларга ёлғон гапиришимиз бўлса керак! Фарзандларимизга “Мени сўрашса йўқ деб айт”, “Мажлисингга боролмайман, дадам касал экан дегин”, деб уқтирамиз. Бу билан ёлғон гапириб, вазиятдан чиқиш мумкин, деб болага “тарбия” бераётганимизни билмаймиз. Эртага ўзимизга шу тахлит ёлғон гапирса, уларни жазоламоқчи бўламиз, жазолаймиз ҳам. Ўйлаб кўрмаймизки, “Қуш уясида кўрганини қилади”. Боланинг онги, руҳияти, қалби топ-тоза бўлади. Бизнинг ёлғонимиз эса бу покликка худди доғ тушгандек хол саналади. Афсуски, буни чуқур англамаймиз, кўпда эътибор ҳам бермаймиз.

Халқимизда “борини ошириб, йўғини яшириб” деган ибора бор. Аслида бу тушунча ижобий маънога эга. Лекин буни эвида кўлламаслик, ҳаддан ошириб юбориш, албатта, тескари натижа беради. “Сўзлар

ва таърифларнинг ҳаёт ҳақиқатига номувофиқлиги буюк хоразмшоҳлар давлатининг инкирозига, Мирзо Улуғбекнинг аччиқ қисматига, Бобурнинг ўз юртдан бадарга бўлишига олиб келди. Халқимизнинг неча бор босқинчилар томонидан истило қилинишига сабаб бўлган. Нотўғри сўзлар ишнинг ижросига халал бера бошлайди... Охир-окибатда эса субутсизлик, ёлғончилик, алдов, муттаҳамлик, ваъдабозлик ёйилади”, деб ёзади социология фанлари доктори, профессор М. Бекмуродов. Дарҳақиқат, ёлғон – кўзланган мақсадга эришишга тўсқинлик қилади. Жамият тараққиётига жиддий зарар еткази.

“Ёлғончилик инсонни шармисор қилишини билганимдан кейин бирор марта ёлғон гапирмадим”, – деган экан Умар ибн Абдулазиз. Биз-чи, бу ҳақиқатни билганимиздан сўнг, шунга иродамиз етадимми? Қийин-ов! Ахир, баъзи ёлғонларни “ҳаётини зарурият” деб ҳисобламаймизми? Ўзи ноҳақ бўлса-да, сир бой бермасдан жидду жаҳд қилиб, баҳсларда “ютуб” чиқувчи шоввозларни ҳам кўрганмиз-ку! Бундай ёлғонларга шунчалик ўрганганмизки, унга танбеҳ бериш тугул, жиддий эътибор ҳам қаратмаймиз. Ҳолбуки, лоқайдлик бизни тобора ёлғон тўрига ўраб бораверади...

Ҳар кунимизни шундай саволлар билан яқунласак:

Бугун ишимга ёлғон аралашдимми-йўқми?

Неча марта ва қандай шароитларда ёлғонга йўл қўйишга тўғри келди?

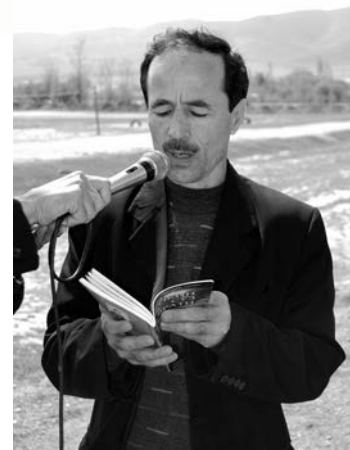
Ўша ёлғонни ишга умуман аралаштирмаслик имкони бормиди?

Бугунги ёлғонларнинг натижаси нима бўлди? Келгусида-чи? Охиратда-чи?

Икки дунё саодатидан умидвор одам ҳаётдан “ёлғон” деган иллатни буткул ўчирмоғи зарур. Айниқса, буюк келажакни кўзлаган миллат йўлида “ёлғон” деган тўсиқка асло ўрин йўқ.

*Бахтиёр ҲАЙДАРОВ,
журналист*

Ziyo maskani

Мактаб маърифат зиёсини таратувчи муқаддас маскандир. Унга эндигина кадам қўйган ўқувчини темирқанот полопонга қиёслаймиз. Боланинг оқ қоғоздек беғубор хотирасига мактабда олинган илмлар зиёси нур бўлиб киради. Яъни бу маскан илмга чанқок ўқувчини юксак савияли, дунёқараши кенг, фикри теран қилиб тарбиялайди.

Республикамизда ҳар йили таълим сифатини яхшилаш, янги методик услубларни қўллаган ҳолда, замонавий технологиялардан унумли фойдаланиб дарсларни ташкил этиш борасида бир қатор вазифалар амалга оширилмоқда. Жумладан, фан олимпиадалари ва фан тўғаракларини мукамал, ноанъанавий услублардан фойдаланган ҳолда олиб бориш, ҳар бир дарс ўқувчилар онгига тез ва тушунарли етиб бориши учун аниқ ва мукамал дарс услубларидан фойдаланиш сингарилар бунинг ёрқин далилидир.

Қўшработ туманидаги 62-умумтаълим мактаби мустақиллик йилларида илм даргоҳи деган номнинг асл эгасига айланди. Мактабда 40 нафар олий маълумотли фан ўқитувчилари 600 дан зиёд ўқувчиларга таълим беришади. Шунингдек, ўн тўрт нафар ўрта махсус малакага эга тарбиячилар ҳам мактаб хизматида. Таълим тизимини самарали йўлга қўйиш учун мактаб директори Мусо Бобоев бошчилигидаги ўқитувчилар жамоаси тиним билмай ҳаракатдалар. Мамлакатимизнинг олис қишлоқларидан бирида, тоғлар орасида жойлашган мактаб ўқувчилари фан олимпиадалари, турли тадбирлар сабаб тез-тез республикадаги бошқа тенгдошлари билан учрашиб туришади.

Мактабда “Устоз-шоғирд” анъанаси йўлга қўйилганлиги ёш устозларнинг дарс бериш кўникмалари ошиши билан бир қаторда бошқа ўқитувчилар ҳам бир-бири билан ўзаро методик билим, тажриба алмашишларига замин яратади. Шунингдек, мактаб ўқувчилари туман, вилоят миқёсидаги турли кўрик-танловларда қатнашиб, совриндорлар қаторидан жой эгалламоқда. Қувонарлиси, ўқувчиларнинг бўш вақтларини унумли ўтказиш мақсадида мактабда спортнинг турли йўналишлари: футбол, волейбол, минифутбол, теннис, стол тенниси, баскетбол тўғараклари фаолият олиб бормоқда. Бу эса ўқувчиларнинг ҳам маънан, ҳам жисмонан кучли, етук, салоҳиятли бўлиб етишишларига асос бўлмоқда.

Ўқувчиларнинг нафақат билимли, ақли теран бўлиб етишишларида, балки тарбия бобида ҳам мукамал бўлишлари учун ушбу даргоҳда “Мактаб – оила – маҳалла” ҳамкорлиги йўлга қўйилган. Ота-оналар, маҳалла фаоллари ва мактаб жамоаси доимий равишда ўқувчиларнинг тартиб-интизоми, хулқи, билим олишга бўлган эҳтиёжлари каби бир қанча долзарб мавзуларда йиғилишлар ўтказиб, фикрлашиб туришади.

Мактаб – инсонни билимлар сари етакловчи ва комил шахс бўлиб етишишига пойдевор бўлувчи муқаддас маскан. Келажагимиз бўлмиш ёшлар ўзлари учун яратилган бу имкониятлардан самарали фойдаланиб, жамиятимиз тараққиётига ҳисса қўшувчи, юрт тараққиётига фидойи, баркамол фарзандлар бўлиб етишишида таълим даргоҳларининг ўрни бекиёс.

Комил ЖОНТОЕВ

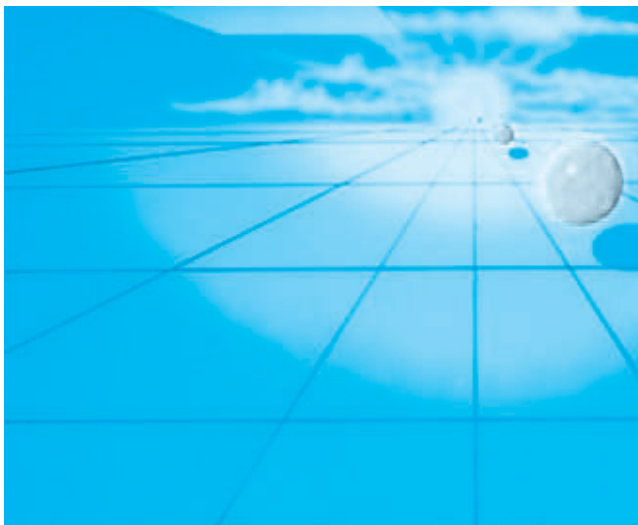
Шу йилнинг кўклами охирлаётган бир паллада Қўшработ туманидаги 62- умумтаълим мактабида “Гулистон” журнали таҳририяти билан учрашув бўлиб ўтди.

Тадбирда “Гулистон” журнали ижодий жамоаси мактаб ҳаёти, таълим-тарбия жараёни, ўқувчилар билан яқиндан танишишди. Мактаб жамоаси ва иқтидорли ўқувчиларга журналга бир йиллик бепул обуна сертификати топширилди. Сўзга чиққан таҳририят ходимлари мактаб фаолиятига, педагогларнинг эзгу ишларига бардавонлик тилаб, ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришди.

ЕНТИЙОТ ВО‘LING, BIOMAYDON!

Маълумки, атрофимизда тирик организмларга, шу жумладан, одам организмга таъсир кўрсатувчи ҳар хил майдонлар мавжуд. Тирик организмларга таъсир кўрсатадиган ёки тирик организмлар пайдо қиладиган бундай майдонларга биомайдонлар дейилади.

Биопатоген майдон

Ер остида турли таркиб ва қаттиқликка эга бўлган қатламлар мавжуд. Бир-бирлари билан туташган ёки бир-бирларидан узилиб қолган бу қатламларнинг устида — ер юзасида кучсиз электромагнит майдон пайдо бўлади. Бу майдон тирик организмларга маълум даражада салбий таъсир кўрсатади ва шу сабабли биопатоген майдон деб аталади.

Одам организмга салбий таъсир кўрсатувчи бундай биопатоген майдонлар турли-туман бўлиб, улар табиий ва сунъий туркумларга бўлинади. Ўзаро фарқли қаттиқлик ва тузилишга эга бўлган ер ости қатламлари, ер ости сувлари (дарёлари), ер ости бўшлиқлари табиий биопатоген майдон ҳосил қилади.

Бундай майдонлардан энг аҳамиятлилари немис олимлари Хартман ва Кюррилар томонидан кашф қилинган ва уларнинг номлари билан аталган майдонлардир. Табиий электромагнит майдон хусусиятини ўрганган бу олимлар уларнинг тузилишидаги маълум қонуниятларни аниқладилар. Турли-туман геофизик жараёнлар (магнит майдонлар, сувларнинг ҳаракатлари, ер ости ёриқлари, ер ости бўшлиқлари, электрик жараёнлар) ер юзи бўйлаб шимолдан-жанубга, шарқдан-ғарбга қараб йўналган “девор”га ўхшаш “йўлак”лар ҳосил қилади. Ушбу “девор”ларда электронлар, ионлар ва ҳар хил газлар молекулаларининг радикаллари бошқа жойларга нисбатан кўпроқ тўпланади. Бу “девор”ларнинг бир-бирлари билан кесишишидан эса ўзига хос электромагнит “тўр” ҳосил бўлади.

“Тўр”нинг “тугун”ларида, (яъни “девор”лар бир-бирлари билан кесишган жойларда) “девор”лардагига нисбатан

электрон ва ионлар икки баробар кўп бўлади.

“Хартман тўри” бутун ер юзини қоплаган бўлиб, ундаги “девор”ларнинг қалинлиги 20 см.ни ташкил қилиб баландлиги номаълум масофага чўзилган. Баъзи жойларда айрим ҳодисалар, масалан, ер остидаги тектоник ҳаракатлар таъсирида бу “тўр” ўз тузилишини ва фаоллигини ошириб, зарарли таъсирини кучайтиради. Бузилишга сабаб бўлган таъсир ўз кучини йўқотиши билан у яна ўз холига қайтади.

“Тўр”нинг “девор”ларига нисбатан “тугун”лари хавфлироқ ҳисобланади. Чунки, бу ерда нисбатан кучли қувват тўпланади. Агар бу “тугун”лар бирорта бошқа электромагнит майдон билан, масалан, “Кюрри тугуни” билан туташса унинг зарарли таъсири янада кучаяди. “Хартман тўри”дан фарқли равишда “Кюрри тўри”ни ҳосил қилувчи электромагнит “девор”лар бир-бирларидан анча узоқда (5-6 метр узоқликда) жойлашган бўлиб, улар “Хартман тўри” “девор”идан фарқли равишда

шимолдан-шаркка, жанубдан-шаркка йўналган. “Кюрри тўри”нинг “девор”лари бир-бирлари билан кесишиб ҳосил қилган “тугун” “Хартман тўри” “тугун”и устига тушиб қолган жойларда электромагнит майдон (биопатоген майдон) таъсири, айниқса, кучли ва хавфли бўлади.

Биопатоген майдонни қандай аниқлаш мумкин?

Биопатоген майдон таъсирида бўлган одам толиқиш сезади. Бундай майдонда ухлаган одамнинг уйқуси ёмон бўлади. Уйқудан толиқиб уйғонади. Асабийликдан шикоят қилади. Бундай майдонларни ҳайвонлар ва ёш болаларнинг ҳаракатларидан билиб олса бўлади. Биопатоген майдон мавжуд бўлган жойда кучук дам олиш учун ётмайди, ёш бола ўйнамайди. Бундай жойда мушук дам олади. Мушук биопатоген майдон мавжуд бўлган жойда ётишни ҳуш кўради.

Биопатоген майдоннинг салбий таъсири одамларга қадимдан маълум бўлган. Қадимда уй қурилиши мўлжалланган жойга мушук олиб келганлар ва мушукнинг ҳаракатларидан зарарли жойни тахмин қилганлар. Биопатоген майдон мавжуд бўлган жойга экилган дарахтнинг танасида ғайритабiiий шишлар ва йўғонликлар пайдо бўлади, ертўла ва лаҳимларда ёриқлар пайдо бўлади, йўллар чўқади.

Сунъий биопатоген майдон

Маълумки, электр токи ўтган сим ўз атрофида электромагнит майдон пайдо қилади. Юқори кучланишли ток ер остидан ўтказилса ҳам ер юзасида электромагнит майдон пайдо қилади ва бу майдон инсон организмга салбий таъсир кўрсатади. Сунъий майдон ҳосил қилувчи манбалар ҳозирги замонда жуда хилма-хил бўлиб буларга трансформаторлар, генераторлар, микротўлқинли печ, радиотелефон ва уяли телефонлар, уларнинг станция ва антенналари, трамвай, метро, компьютер, телевизор ва ҳоказолар қиради.

Биопатоген майдондан сақланиш

Агар сизда чарчок, уйқусизлик ёки доимий уйқу босиши, ёмон туш кўриш, босинқираш, уйқудан толиқиб туриш, асабийлик, кўрқиб, иштаҳанинг бузилиши, бош оғриқ, оёқ-қўлларнинг музлаб юриши, оёқ-қўл мускулларининг тортишиб қолиши каби белгилар пайдо бўлса-ю, шифокорларнинг даво муолажаларидан наф бўлмаса, бунинг сабабини биопатоген майдондан қидиринг ва биопатоген майдон ҳосил қилувчи манбалардан узоқроқ бўлинг.

Шуни унутмангки, етарли даражада чиникқан, фаол турмуш кечирувчи кишиларда физиологик жараёнлар бир маромда кечади ва уларга биопатоген майдонлар салбий таъсир кўрсата олмайди. Бундай организм салбий биомайдон таъсирига дуч келганда ҳам тез қайта тиклана олади.

Қурилишлар олиб борилганда фаол тектоник жараёнлар, ер ости ёриқлари мавжуд бўлган жойлар ҳисобга олинади ва бундай жойлар йўл, очик майдонча, гараж ва бошқалар учун қолдириб кетилади.

Мухиддин ТИНИБЕКОВ,
Фуқаро муҳофаза институти ўқитувчиси

АМИРОВА Озода Собир қизи

ОНАЖОН

Менинг иқболимда бахтини кўрган,
Менинг ташвишимда тунлари бедор.
Борлигин боримга бағишлаб турган
Бошимда қуёшим – онажоним бор.

Насиҳати билан умрим тузайди,
Ҳар босган изимда дуоси бисёр.
Ҳар кунимни байрам этиб безайди,
Бахтимга қуёшим – онажоним бор.

ҚИШЛОҒИМ ҚИЗЛАРИ

Ёноғида иқболи кулар,
Офтобдан ранг олган юзлари.
Тонг шамолин уйғотган улар,
Қишлоғимнинг барно қизлари.

Ортларидан баҳор эргашар,
Қирларни тўлдирган кезлари.
Тоғлар гўзаллигин оширар,
Гуллаб кетар ҳатто кузлари.

Парилардан олишган қиёс,
Бахтдан порлаб турар кўзлари.
Эртақ эмас, рост, сўзларим рост,
Қишлоғимнинг зебо қизлари.

Oilalar mustahkam bo'lsin

Оила инсонларнинг бахт-икболи, барча фаолиятлари самараси жамланадиган маъводир. Оила – халқнинг, миллатнинг келажаги камол топадиган кўрғон. Миллий кадриятлар, урф-одатларга меҳр оилада шаклланади. Унинг муқаддаслиги сабаби шунда.

Янги оила барпо бўлар экан, ёшларнинг бахти боқий бўлиши учун ширин ташвишлар, югуриб-елишлар бошланади. Фарзандлар тақдирини ўйлаб, ташвишлар тўйдан кейин ҳам давом этади. Келинчакнинг ота-онаси кизларининг янги уйга мослашиб, қудаларининг кўнглини топиб кетишидан хавотирда бўлса, куёв томон қизимиз деб қабул қилганлари – келиннинг дилини оғритиб қўймайлик, уйимизда униб-ўсиб кетсин, деб ҳадикда бўлишади.

Бироқ турмуш ҳар бир хонадоннинг ичкарасида ҳар хил кечганидек, келин ва қудалар билан муноса-

батлар ҳам турфа бўлади. Ёшларнинг оилавий муносабатларга юзаки қараши, эрта турмуш қуриш сингари ҳолатлар оилавий низоларни, баъзан ажрашишларни келтириб чиқаради.

Ана шундай салбий ҳолатларнинг олдини олиш, жамиятда юз бераётган кўнгилсизликларни бартираф этиш мақсадида, хотин-қизлар қўмитасининг шаҳар бошланғич бўғини раислари ҳамда маҳаллалар фуқаролар йиғини раислари, диний маърифат ва маънавий-ахлоқий тарбия масалалари маслаҳатчилари ҳамкорлигида мактаб, коллеж, маҳалла ҳамда бир қатор ташкилотларда давра суҳбатлари, учрашувлар ўтказилмоқда. Бу, албатта, ўзининг ижобий натижасини бериб, ёшлар онгида маънавий юксалиш ҳосил қилмоқда. Ажрашиш мақсадида ариза берган бир қанча оилалар маҳалла яраштирув комиссиялари, ФХДЁ бўлими томонидан ўрганиб чиқиб

муаммоларга ижобий яқун берилиб, оилалар сақлаб қолинмоқда.

Оилаларнинг ажрашишгача етиб келмаслиги учун низоларнинг сабабларини ўрганиб, уларнинг олдини олиш чораларини кўрилмоқда. Турмуш қуриш арафасида турган ёшларни оилага тайёрлаш борасида бир қанча ишлар қилинаётир. Қизларни тикиш-бичиш, пишириш, ҳамшираликка тайёрлайдиган, йигитларни хунарларга ўргатадиган курсларга жалб этиш йўлга қўйилган.

Оилалар тинчлиги учун барча бирдек масъул. Зеро, оилалар мустаҳкамлиги жамият фаровонлигига хизмат қилади.

*Малика ШАРИПОВА,
Бекобод шаҳри ФХДЁ бўлими
муdiri вазифасини бажарувчи*

SOZ SEHRI

Музыка — халқимизнинг ўтмиш ҳаётини ўзида мужассам этган, инсон қалбидан жўшиб чиқадиган, чолғулар бағридан тараладиган сирли олам. Инсон руҳияти камолотининг озиғи ҳисобланмиш музыка садоларини тинглаган жон борки, оҳангларга маҳлиё бўлади. Беихтиёр эшитганда уни излайди, ғойибона меҳр кўяди. Бу садо унинг руҳиятини инъикос этувчи тароват касб этади. Бу садо най навоси ёки танбур ноласи, рубоб таронаси ёки дуторнинг сирли тараннуми бўлиши мумкин. Ана шундай мўъжизакор музыкада чолғу сирли садоларнинг манбаи сифатида хизмат қилади.

Ўзбек халқи танбур, дутор, най, сурнай, ғижжак, чанг, рубоб ва доира сингари музикавий чолғуларга бой. Уларнинг ҳар бири миллат руҳияти, дунёси, ҳаёти, мил-

лий маънавиятини ўзининг ўхшаши йўқ, бетакрор саси билан тараннум этишга қодир мўъжизавий садоларига эга. Ушбу созлар орасида дутор алоҳида ажралиб туради. Шу боис бўлса керак, дутор азалдан халқимизнинг ижодиёти билан уйғунлашиб, ҳаётининг мазмунига айланган.

Халқимиз дуторда ўз қалб садоларини таратган. Улар орқали ҳис-туйғулари, кечинмаларини ифода этган. Дуторнинг майин садоси, унинг овозидаги мулойимлик, осойишталик, жозоба ва уйғунлик уйининг тўридан жой олишга асос бўлган.

Дутор илк бор XIII асрда яшаб ижод этган музикашунос олим Зайнуллобиддин Ҳусайнийнинг “Қомуси илми амали музикавий” номли рисоласида зикр этилган. Шундан сўнг унинг довруғи, ижрочилари ва музикавий асарлари илмий рисодаларда, бадиий ижод намуналарида ўз аксини топиб, қуйлиниб келинган. Шу боис, Ўзбекистоннинг ҳар бир воҳасида дутор чолғуси, унинг ижрочилиги билан боғлиқ анъанаси ва албатта, дурдона музикавий асарлари мавжуд. Жумладан, Хоразм дутори, туркман дутори, қорақалпоқ дутори, фарғона дутори каби атамаларда худудий хусусиятлар ўзини намоян етиб туради. Худди шу каби дуторнинг воҳалардаги тузилиш шаклларида ҳам ўзига хосликлар мавжуд. Демак, дутор чолғусининг ҳам ўзига хос ривож, замон зайлига мос ҳолда турланиш мезонлари бор.

Дутор халқ ижрочилик анъаналарида икки услубга

Zamondoshlarimiz

Мусо Мамадазимов. Физика-математика фанлари номзоди, педагогика фанлари доктори, профессор. Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университетининг Физика-математика факультетида 48 йилдан буён фаолият олиб боради. Устознинг физика, математика, астрономия фанлари ривожига қўшган улкан ҳиссаси эътирофга сазовор. Мусо Мамадазимов яратган мактаблар, академик лицей ва касб-хунар коллежлари, шунингдек, олий таълим муассасалари учун тайёрлаган дарсликлари кўплаб хорижий тилларга таржима қилинган. Олимнинг ўнлаб илмий рисоалари, илмий-оммабоп тўпламлари, икки юздан ортиқ мақолалари нашр қилинган. 70 ёшни қаршилаётган устознинг фаолиятига бардавомлик тилаймиз.

Qalb sadosi bo'lib yangra

мос холда ривожланиб келганлигини қайд этиш лозим. Биринчиси, халқ муסיқа амалиётида тарихан аёллар ижрочилигида асосий чолғу ҳисобланган бўлса, иккинчиси, профессионал чолғу ижрочилиги билан боғлиқдир. Фарғона-Тошкент ижрочилик анъаналарида, Хоразм мумтоз муסיқа меросида буни яққол кўриш мумкин. Фарғона водийсининг “Қўштор” куйи ёки Хоразмнинг алоҳида дутор мақомлари шаклланганлиги бунинг ёрқин далилидир. Шу боис бўлса керак, халқимиз орасида дутор ижрочилиги билан донг таратган моҳир созандаларнинг номлари тарих зарварақларига битилган.

Дуторнинг профессионал ижрочилик амалиётида ўрни беқиёс. Ушбу жараён чолғунинг жаҳон муסיқа намуналари ижрочилиги билан характерланади. Айниқса, Шарқ ва Европа композиторларининг асарлари дутор тараннумида янада жозиба ва ўзгача маъно англатади.

Дутор тараққиётининг иккинчи босқичи унинг

профессионал халқ чолғулари оркестри сафида ўз ўрнини топиши билан боғлиқдир. Оркестрга музиканинг барча диапазони бўйича дутор овози тараннумининг ўзига хос тусини берувчи чолғулар зарур эди. Ушбу йўлдаги изланишлар натижасида, дуторнинг турли баландликдаги садосини берадиган дутор прима, дутор альт, дутор бас ва дутор контрабас каби унинг оилавий намуналари яратилди ва оркестр жамоаларида овоз тараннумининг ранг-баранглигини таъминлашга хизмат қилиб келмоқда. Шунинг ҳам алоҳида таъкидлаш зарурки, уларнинг ҳар бири яқка чолғу сифатида эътибор қозонишга муяссар бўлган. Чолғуларнинг ранг-баранглиги, турлилиги ижро воситаларига бойлигидан нишонандир. Дутор халқимизнинг севимли ва дил ноаларини назокатли тараннум этишга қодир бўлган чолғу созларидан бири сифатида ардоқлаб келинади.

Фозилжон САИДОВ

ХАЛҚ О‘ЙИНЛАРИ — ТАРБИҲА ВОСИТАСИ

Халқимиз азал-азалдан бола тарбиясида халқ ўйинларининг, миллий урф-одатларнинг ҳамда миллий маданиятимизнинг тутган ўрнига қатъий эътибор бериб келган. Чунки бу ўйинлар ўйналиш даврида, унинг қоидаларини бажариш, ҳамма шартларига риоя қилиш каби усуллар боланинг соғлом ўсиши, ўзини тутиши, баъзан эса баҳсли вазиятларда тўғри йўлни топишда ўзига хос мактаб вазифасини ўтаган.

Халқ ўйинлари Жиззахнинг Фориш, Ғаллаорол, Бахмал, Зомин, Янгибод, Зарбдор каби туманлари аҳолиси орасида жуда кенг тарқалган бўлиб, бу ўйинларни болалар кенг ҳовлиларда, адирларда, далаларда ўйнаганлар. Ўйинлар маҳалий шевага таянган ҳолда ҳар хил номланган. Жумладан: Чиллик, лапар, ланка,

бўтасолай, бойланди, бештош, ўрмак-ўрмак, оксуяк, эшак минди, аркон тортиш, қулоқ чўзма ва ҳоказолардан иборат бўлиб, ҳар бир ўйиннинг ўзига хос қатъий қоидалари ҳамда баъзан қатнашчилар сонига қараб, ўзгарувчан усуллари ҳам бор. Югуриш, куч ишлатиш, эмаклаш, тортишиш болаларни жисмонан чиниктирса, вақти келганда йиғилган баҳоларни ҳисоблаш, баҳс-мунозара юритиш, ўйин қоидаларига, чегараларига ва тақиқловчи белгиларига амал қилиш, уларнинг ақлий фаолиятини юксалтиришга хизмат қилади.

Биобарин, чиллик ўйинидаги ҳаракатлар боланинг қўл ва оёқ пайларига, умуртқасига, бошини юқорига кўтариб югурганда бўйин умуртқаларига ўзига хос юк бериб, уларнинг ривожланишига ва бола

танасида қон айланишига катта ижобий таъсир кўрсатади. Чилликни лакак билан қаттиқ уриш каби ҳаракат ҳамда чилликни ҳавода кузатиш давридаги асабларнинг таранглашиши, қизғониш, қувониш каби ҳисларни уйғотадики, бу боланинг ҳам жисмонан, ҳам маънан ривожланишига ижобий таъсир кўрсатмай қолмайди. Шу жойда, агар таъбир жоиз бўлса, лакак билан чилликни қайтариш каби ҳаракатлар европаликларнинг бир қатор ўйинларида ҳам учрайди.

Халқ ўйинларидан энг кўп тарқалганларидан яна бири “ланка” ўйинидир. Ланка сўзи ланг – чўлок, ёки оқсоқ тепиш деган маънони билдиради. Бу ўйин икки бола ёки жамоа-жамоа бўлиб ўйнашга мўлжалланган. Ланка думалоқ, япалоқ танга шаклидаги ўртасида

Хор санъати мусиқа маданиятининг ажралмас қисми бўлиб, у композиторлик ижодкорлиги ва ижрочиликда бирдек ривожланиб боради. Хор жанрлари республика мусиқа санъатида ўзининг салмоқли ўрнини эгаллаган. Ўзбекистон мусиқашуносларининг тадқиқотлари туфайли хор санъати ривожига ҳамда хор маданияти тарихи ва назарияси хусусида қимматли маълумотларга эгамиз. Булар хор санъати ва ижодиёти ҳақидаги монографиялар, очерклар, илмий мақолалардир. Ижодиётнинг бу қирраси машҳур дирижёр-хормейстерлардан – А. Егоров, М. Семёнов, В. Князатов, Е. Гудкова, В. Кальтман, Э. Мелик-Карамян, А. Ҳақимова, Л. Жумаева, Н. Бахриддинова, Н. Шарафиева, Е. Нечаев ва Ш. Рўзиев ишларида ўз аксини топган.

Айни соҳага оид бирор илмий мақола ёхуд ўқув қўлланмани тўлақонли тарзда тайёрлаб, нашр эттириш учун мусиқашунос кўмаги жуда муҳимдир. Бу борадаги кўплаб мусиқашунослик ва хор мусиқасига бағишланган ўқув қўлланмаларининг таҳрири Ўзбекистон санъат арбоби, санъатшунослик фанлари доктори, профессор Тўхтасин Ғафурбековнинг ижодида муҳим ўрин эгаллаган.

У ўзининг кўп йиллик самарали илмий фаолияти давомида мусиқий фольклор ва бастакорлик ижодиётини ёритиш билан бирга профессионал хор санъати тадқиқотчиси сифатида хор маданиятида фольклор масалалари билан ҳам шуғулланди. Унинг бевосита хор маданиятининг муҳим масалалари тадқиқ этилган

мақолалари “Ўзбекистон Миллий энциклопедияси”, “Тошкент энциклопедияси”, “Мусиқий Энциклопедик Луғат” ва жамоавий махсус тўпламларда, турли матбуот манбаларида нашр юзини кўрган. Олимнинг халқаро анжуман ва конгресслар, айниқса, Осиё мусиқа минбари Халқаро анжуманидаги чиқишлари, ўзининг долзарблиги билан тингловчилар томонидан қизгин қарши олинган.

Домланинг мақолаларида хор асарларига оид муаммолар, долзарб масалалар илк бор кўтарилди. Унда Мутал Бурхонов, Икром Акбаров, Собир Бобоев каби атоқли композиторлар томонидан хор ижроси учун қайта ишланган халқ қўшиқларига алоҳида эътибор қаратилади. Шунингдек, олим томонидан ўзбек касбий устозлик мусиқаси шаклланишида муҳим омил саналган мусиқий фольклор масалаларининг хос қирралари ёритилди. Устознинг “Ўзбек касбий мусиқа ижодиётининг фольклор негизлари” номли асарида қайта ишланган фольклор қўшиқларига катта ўрин ажратилган бўлиб, унда акапелла жанрида қайта ишланган асарлар билан бир қаторда мусиқий-сахнавий жанрлар ҳам илмий тадқиқ этилади.

“Миллий монодиянинг ижодий захиралари ва уларнинг ўзбек мусиқасидаги ўзгаришлари” номли монографиянинг “Монодиянинг мобил захиралари Ўзбекистон композиторлари ижодиётида” деб номланган бобида хор ижодининг долзарб муаммолари кўтарилди, унда Мутал Бурхоновнинг “Алишер Навоийга қасида” асари партитураси намуна сифатида чуқур илмий

иккита ёки тўртта тешикдан иборат курғошдан қуйилиб, доира шаклида кесиб олинган пўстакка тикилган ўйин қуролидир. Уни тешишнинг қодалари шундай, яъни ланка ярим метрча баландликдан ташланади ва ўнг оёқнинг тўпиқ қисми билан тешиш бошланади. Бу ўйиннинг оддий қоидаси.

Яна бир усули ланка гоҳ ўнг оёқда, гоҳ чап оёқда алмашилиб тегилади. Баъзан шундай усталари бўладик, ланкани тегиб, елкасидан ошириб, ерга туширмаган ҳолда, яна ҳаракатини давом эттиради. Бу ўйин даврида боланинг барча мускуллари ишга тушади. Оёқ мускуллари

ланкани тегиш билан биргаликда, гавдани ҳам кўтариб-тушириб, бўш қолган чап оёқ беихтиёр равишда 1-2 см баландликда кўтарилиб тушиб туради. Умуртқа эса гоҳ ўнгга, гоҳ чапга бурилиб, гавда қисмини, оёқни, бошни ланка ҳавода учаётган томонга бошқаради. Бу ерда нафақат бутун гавда мускуллари, кўз ҳам беихтиёр равишда жараёни кузатади. Бўтасолай, эшак минди, аркон тортиш каби ўйинлар ҳам болани гавдасини тик тутишга, чаққон ва эпчилликка, жисмоний бақувватликка ўргатади. Демак, халқ ўйинлари боланинг соғлиғига, маънавий дунёсига яхши таъсир қилар экан, биз

ўйинларни чуқур ўрганишимиз, унинг қодаларини ўзимиз яхши билишимиз ҳамда бунга боғча тарбияланувиларига, мактаб ўқувчиларига тарғиб қилишимиз жоиз. Бу билан келажак авлодимизнинг соғлом, ақлли, етук, чаққон, зукко бўлиб ўсишига ёрдам берган бўламиз. Зеро, халқимиз ҳатто ўйинни ҳам ўйлаб ўйнаган. Қолаверса, ўйинлар ҳам кадрятларимизнинг узвий бир қисми.

*Раҳматилла САРИМСОҚОВ,
Шокир НОРҚУЛОВ*

Xor san'ati fidoyisi

таҳлилга тортилади. Ушбу асар партитурасини тадқиқотчи “У бадий ва касбий жиҳатдан рад этиб бўлмас ҳақиқатни, монодик ва кўп овозли ёзувнинг тенгзарбли синтезлашувининг чексиз йўлларини ишончли тарзда исботлаб беради”, – деб таъкидлайди. Шунингдек, асарда ўзбек хор муסיқаси ривождаги силжишлар ҳақида ҳам ишончли мушоҳадалар келтирилган. Олимнинг Мустафо Бафоев ва Мирҳалил Маҳмудов каби замонавий композиторлар ижоди хусусидаги илмий кузатувлари ҳам эътиборлидир.

Устоз бир қатор муסיқа-шуносларнинг дарсликларига ҳам махсус муҳаррирлик қилди. Тўхтасин Ғафурбеков хор санъати ва хор таълимига бағишлаб яратилган бир қатор ўқув қўлланмаларининг махсус муҳарриридир. Унинг хор адабиёти муҳаррири сифатида муаллиф билан ишлаш услуби асосий тамойилларини қуйидагича таърифлаш мумкин:

- фактологик маълумотларнинг мутлақ аниқлиги;
- бегона адабиётдан фойдаланиш чоғида мазкур манбага ишора этган ҳолда аниқ иқтибос келтириш;
- таржима қилишда ўзбек тили қонунлари, маҳаллий ўқувчилар дунёқарашини ҳисобга олиш;

– илмий атамашуносликдан самарали, ўринли фойдаланиш.

Бугунги кунда Тўхтасин Ғафурбеков томонидан киритилган “оғзаки анъанадаги устозона муסיқа”, “монодик қайта ишлов – моноқайтаишлов”, “монодик ўзликни ифодалаш”, “мақомнавис”, “ички шарқий маданият”, “илкинтонациялаш”, “полишарқона”, “полимонодия”, “фольклорни эстрадалаш” каби атамалар вокал-хор маданиятига ҳам тааллуқли бўлиб, хор муסיқаси тадқиқотчилари томонидан, талабалар курс ишларидан то номзодлик тадқиқотларгача бўлган турли жанрдаги ишларда қўлланилади.

Муסיқашунослар В. З. Плунгян ва И. Г. Галушченко Тўхтасин Ғафурбеков ҳақида ёзган монографияда кенгқамровли илмига таъриф бериб, уни соҳанинг қомусий олими сифатида таърифлашган. Дарҳақиқат, домла ҳақиқий қомусий олим бўлиб, нафақат хор, балки бошқа муסיқий илмларни ҳам мукамал ва теран билган мутахассисдир.

Барно ШОМАҲМУДОВА

Yozga mos libos

Bolalarni qanday kiyintirish kerak?

Болалик фасли

Ёз – чинакамига болалар мавсуми. Чунки ёзни болалар байрами билан бошлаймиз. Болаларнинг завқу қувончини кўриб, ўзимиз ҳам болаликка қайтгандек бўламиз. Ва бу сурур бутун ёз бўйи давом этади. Жазирама кунларда болаларни қуёшнинг қайноқ тафтидан ҳимоялаш учун, аввало, тўғри кийинтиришга эътибор бериш керак. Хўш, тўғри кийинтириш қандай амалга оширилади? Бунда қачон, куннинг қайси пайтида қаерга боришга қараб, асосан, пахтали матодан тикилган кийимлар кийдирилади.

Сайрда

Ёзда кичкинтой билан кўчада кўпроқ бўлишга ҳаракат қилинг. Ҳатто чақалоқ эндигина туғруқхонадан чиққан бўлса-да, у билан кейинги куннинг ўзидаёқ сайр қилишни бошлаш мумкин. Ёз кунларида эрталаб соат саккиздан ўн биргача, тушдан кейин соат тўртдан саккизгача серсоя жойларда болани сайр қилдириш учун қулай пайт. Бунда бола организми табиий равишда “D” витаминини қабул қилади. Очiq ҳавога чиқмаган болаларда рахит касаллиги вужудга келиши мумкин. Болага ёшига муносиб енгил қалпоқчалар, устки кийимлар кийдирилади. Пайпоқ ва қўшимча кофта алоҳида олинади. Об-ҳавонинг ўзгаришига қараб, лозим бўлганда бу кийимлар ҳам кийдирилади. Энг муҳими, бола кийими фақат пахтали матодан бўлиши шарт.

Байрамга

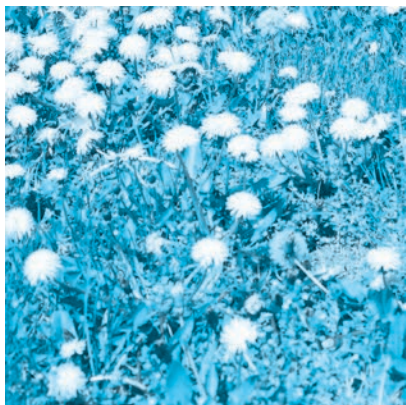
Байрам ёки оилавий анъаналар болаларнинг энг севимли кунлари. Ота-она ўз ташвиш тадоригида бўлган вақтда бола ҳам ўзининг хомаки имижини ярата бошлайди. Қизалоқлар ўша куннинг маликаси бўлишни исташса, болакайлар нимаси биландир бошқалардан ажралиб туришни хоҳлашади. Шунинг учун фарзандингиз уст-боши бошқа тенгдошиникини айнан такрорламаслиги учун харид қилинган кийимни ўз фантазиянгиз билан безатишингиз, бирор аксессуар қўшишингиз мумкин.

Тўғри кийинтириш

Шунингдек, болани тўғри кийинтириш билан уларда дид шакллантирамиз. Ранглар уйғунлиги, бир-бирига мос кийимлар болаларни рангларни тўғри танлашга, атроф олам билан муносабатга ўргатади. Масалан, яшил тусдаги кийимларни кийдириб, дарахтларга қийслаш, гул, капалак, қўнғизча, калитчалар расмлари солинган кийимларни кийдириб, уларнинг номларини сўраш сингари. Рухшунослар болаларга оловранг, қора рангдаги, жигарранг кийимларни кийдиришни тавсия қилмайдилар. Оловранг, айникса, ёзнинг иссиқ кунларида ланжлик ва жаҳлдорликка олиб келади. Қора ранг қиздириши билан бирга кайфиятни тушқун қилиб қўяди. Оч ҳаворанг, яшил, пушти, сариқ ҳамда асосан, оқ рангли кийимлар боланинг кайфиятини кўтаради. Сариқ рангли кийим, албатта, бошқа бирор рангли кийим билан, бўлмаса, рангдор тугмачалар, гулчалар билан безатилган ҳолда кийдирилиши мақсадга мувофиқ.

Болалар модаси

Болалар ҳам катталардан қолишмайдиган даражада модага қизиқишади. Болалар кузатувчан бўлгани боис ўз либосларини ўртоқларининг кийимлари билан солиштиришади. Яққол безакларни, чўнтақлари кўп кийимчаларни, севимли мультфильм қахрамонлари акс этган кийимларини алоҳида яхши кўришади. Бу уларда ўзига хос модага қизиқиш пайдо бўлишига олиб келади. Шунингдек, болалар модасига ота-оналар ва тенгдошлар таъсир кўрсатади. Телевидениенинг турфа кўрсатувлари, хилма-хил болалар ва ёшлар томошалари, мода намоишлари, болалар кийими кўрғазмалари

хам бу таъсирда етакчилик қилади. Албатта, ота-оналар болалар либосини харид қилган вақтларида, ўз дидлари, имконларига кўра иш тутадилар. Бунда боланинг истаги ҳисобга олинмайди. Ахир бола ёпиқ муҳитда яшамайдик. У мактабга қатнайди, дўстлари билан мулоқотда бўлади ва тенгдошларининг либосларини кўради ҳамда ўзининг кийими билан солиштиради. Баъзан у ўз кийимидан қониқади. Баъзи вақтларда эса, унда кийиниш услубини, бичимини ва рангини ўзгартиришга хоҳиш туғилади. Шу сабабли ҳаддан ташқари кўп ранглар ва услубларнинг аралашмаси келиб чиқади. Бу дид ривожланишнинг нормал ҳолати бўлиб, ушбу жараёнга тўсқинлик қилмаса ҳам бўлади.

Шафтоли сўраганда...

Ота-оналарнинг асосий вазифаси боланинг, албатта, шахслик хусусиятларини эътиборга олган ҳолда, ўз-ўзини намоён қилиши учун ёрдам беришидир. Руҳшунослар бола шафтоли сўраганда олма тутқазиб овора бўлмасликни маслаҳат беришади. Бироқ боланинг фақат ўзи истаганини кийдириб талтайтирмаслик ҳам муҳим. Тўғри кийинишни ўргатиш, бачканаликни чеклаш, сочидан тирноғигача назорат қилиш, албатта, ота-онанинг бурчи. Демак, боланинг кийиниши ҳам тарбияга қиради.

Оёқ кийимлар

Болалар оёқ кийими чармдан ва таги қаттиқ ашёлардан бўлиши керак. Пойабзал оёқни сиқмаслиги, енгил бўлиши муҳим. Резина, каучук, гелли оёқ кийимлар саломатлик учун зарарлидир. Бундай пойабзаллар оёқнинг терлаб, хидланишига, замбуруғли касалликлар ва пуфакчали шишларга олиб келади. Оқибатда, оёқдаги зарарли бактериялар қон орқали боланинг қолган аъзоларига ҳам тарқалиб, бошқа касалликларга ҳам сабаб бўлиши мумкин. Шу боис болаларга табиий чармдан тикилган, саломатлик учун зарарсиз пойабзалларни кийдирган маъқул. Ҳеч бўлмаса, оёқ кийимининг уч ва товон қисми чармдан бўлиши зарур.

Оёқ кийимни тўғри танлаб кийдириш ортопедик касалликларнинг олдини олади. Оёқни терлатадиган, қишда иситмайдиган пойабзаллардан янги бўлса ҳам воз кечиш лозим. Ҳозир исталган турдаги замонавий пойабзалларни топиш муаммо эмас. Бироқ, аввало, оёқ кийимнинг соғлиқ учун зарарсизини танлаб билиш лозим. Ота-оналар мутахассисларнинг маслаҳатларини унутмаган ҳолда, ўзлари ва фарзандлари учун энг қулай ҳамда фойдали йўлни танлашса, мақсадга мувофиқ бўлади.

НИГИНА тайёрлади

ФИФА рефери						Салмоқ	Билим манбаи						
	Бразилия футболчиси		Энг юқори натижа		Тонг маъбудаси		Африка давлати		Чехия валютаси			Тошкент вилояти тумани	
					Вақт бирлиги	Рангсиз	Сайёҳасбоби						
	Кино мукофоти						Эрондаги шаҳар				Волида	Футбол анжуми	
						Электрасбоб	Нигерия шаҳри					Ҳинд гроссмейстери	
	"Уфқ" қаҳрамони		Миллий либос					Хазина	Охир, чегара				
	Кучли ёгин	Наманган тумани	Бурж	Япония валютаси				Немис композитори				Сайроқуш	
	Ишқорий металл							Йирткич қуш	Қовун нави				
Чолғу				Тутқин					Самолёт маркаси			Қатар пойтахти	
					Бўлак, қисм	Француз футболчиси	Механик одам	Либос қисми		Ширинлик тури	Қу рол		Нил ирмоғи
Германиядаги шаҳар					Кримдаги оромгоҳ					...-ини			
			Пардоз					Газлама					
						Хунарманд	Япон ёзувчиси		Эркак исми	Мали пойтахти			
		Экран санъати ижодкори						Ускунажиҳозлар		Камчилик, қусур		Инглиз адаби	
	Вақт ўлчови	Самолёт		Миллат (Кавказ)	Самотахти		Гўшт	Миллий таом		Вақт ўлчови			
										Вақтида адо этиш	АҚШдаги шаҳар		
	Касса тури				Авто мой								Богловчи
Россия авто маркаси		Молия муассасаси		Соз	Дарак								Ғалла
Ҳордиқ				Парранда									Немис шоири
					Катта, улғ		Кўркак қуш	Қадимий транспорт					
	Тансиқ таом						Спорт соврини						Расмий ташриф
	Баҳор ойи	Субҳидам					Ҳарбий бўлинма	Меҳнат			Қобилият		
				Шарм, ҳаё	Ўзни бағишлаш					Юқори лавозим	Тоқ рақам	Йўл бошловчи	

ЧИСТОН
*Кўрдим бир ширину
 ажоиб санам,
 Қизил-яшил кўйлак
 эгнида кўркам.
 Юз ҳийла-найрангни
 ишга солганми,
 Тор уйга беркиниб
 олибди қай дам?*

Чистон: Хандон писта.

Фозилжон ОРИПОВ тузди.

Baribir qochib ketaman

- Дада, сиз кўзингизни юмиб имзо кўя оласизми?
- Ҳа, кўя оламан.
- Унда кундалигимга кўзингизни юмиб имзо кўйингчи!

География дарсида:

- Болтавой, бизга Панама канали ҳақида гапириб бер-чи!
- Устоз, телевизоримизда бунақа канал кўрсатмайди-да...

Ойиси Тохирдан сўради:

- Буфетда икки бўлак торт бор эди. Ҳозир унинг бир бўлаги қолибди. Буни менга тушунтира оласанми?
- Албатта! Қоронғи эди, шунинг учун иккинчи бўлакни кўрмабман!

- Отабек, мактабда ўқишларинг қалай?
- Ўқитувчимиз мени математикани умуман билмасликда айблади ва кундалигимни олиб аллақандай сонни ёзиб, имзо қўйди...

Содик мактабдан келди. Телпаги лойга қоришиб ётибди. Ойиси жаҳлланиб сўради:

- Қани, гапириб бер-чи, нима бўлди?
- Болалар бошимдан телпагимни юлиб олиб, футбол ўйнашди.
- Сен-чи, сен ҳеч нарса қилмадингми?
- Мен дарвозада турдим.

ЎТГАН СОНДАГИ ТОПШИРҚЛИ АЙЛАНМА СКАНВОРДНИНГ ЖАВОБЛАРИ:

Асад. Абай. Бахт. Тўти. Тола. Лола. Сада. Бола. Бино. Икки. Икар. Рама. Диод. Илон. “Наво”. Куба. Инжу. Нақл. Орол. Наср. Авар. Бута. Жоду. Олма. “Тико”. Соат. Ором. Отар. Қадр. Рамз. Киви. Карп. Метр. Тери. Қазӣ. Азот. Изоҳ. Пиёз. Мита. Атир. Пиза. Эгат. Омил. Кимё. Мулк. “Урал”. Капа. Кагу. Шоли. Шина. “Лион”. Чили. Кади. Факс.

МУАММОНОМА

Ҳикмат: Илм ила кимнинг дили равшан эрур,
У замон ичра саломат тан эрур.
Фаридиддин АТТОР.

Австралия ҳайвонот бозидан кенгуру қочибди. Тутишибди. Қочдим, демак, девордан сақраб қочган, деган фикрда уч метр баландликка эга деворни беш метр қилишибди. Кенгуру эса яна қочибди. Уни яна тутишибди, деворни эса тўққиз метрга етказишибди. Кенгуру яна қочибди. Уни тутиб, ўн беш метрлик девор қуришибди.

Шунда кўшни қафасдаги туя кенгурдан сўрабди:

- Менга қара, сенингча, улар деворни қанча баландликка етказишади?
- Олтмиш метрларга етар-ов. Балки тунда дарвозани ёпиб қўйишга ўтишар...

- Муштлашувда менга фарқи йўқ, бир киши бўладими, юз киши бўладими?
- Қанақасига?!
- Шунақасига! Барибир қочиб кетаман!

Bir ranglarki, Vatandek go'zal...

Бундан бир неча йиллар аввал Ўзбекистон Бадий академиясининг Марказий кўргазмалар залида бир асарни томоша қилиб турган эдим. Мен билан ёнма-ён турган италиялик хоним бир асар олдида мўъжиза рўй бергандек тўхтаб қолди. Хоним ҳаяжонда, ҳайратини яширолмай, асар муаллифини топиб беришларини сўради. Рассом билан кўришганида, у бу асар қаерда ишланганлигини ва асарни сотиб олиш ниятида эканлигини айтди. Хоним ёшлигида худди шундай манзарани тушида кўрганлигини қайта-қайта таъкидлади. Эски шаҳар тор кўчасининг оқшом чоғидаги манзараси туширилган бу асар ўзбек юртида ишланганлигига ҳеч ишонгиси келмади. Италиянинг кўҳна бир шаҳри чеккасини эслатган бу манзаранинг хоним қалбида уйғотган таассуроти чексиз эди. Умрининг энг гўзал дамларини қайтариб берганлиги учун хоним рассомга қайта-қайта миннатдорчилик билдирди. Ғаройиб бир воқеанинг сабабчиси бўлмиш асар муаллифи рассом Рустам Худойберганов эди.

Рассом асли Хоразмнинг олис Юқори Дўрмон қишлоғидан. У 1946 йилда туғилган. Гарчи ота-онаси кўпроқ мусика ва рақс санъатига ихлосманд бўлсалар-да, фарзандининг расм чизишига монё бўлишмади.

Рустам мактабни битириб, дарё кемачилиги тизимида ишлади. Амударё бўйлаб Чоржўй портидан то Мўйноққача сузиб, дарёнинг гўзаллигига шайдо бўлди. Иши туфайли кўп шаҳарларни кезди, дўстлар орттирди. Қишнинг изғирин совуғида сув музлаб, уларнинг кемаси дарёда ҳафталаб қолиб кетган пайтлар ҳам бўлди. Ташқи олам билан алоқа бўлмай, фожиаи воқеалар гувоҳига айланди. Буларнинг ҳаммаси унинг айрим асарларига у ёки бу тарзда кўчиб кирди.

1965 йил у Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика институтининг инженер-педагогика факультетида янги очилган бадий графика бўлимига ўқишга кирди. Унга устозлардан Юсуф Елизаров, Малик Набиев, Николай Тен санъат сирларидан сабоқ беришди. Айниқса, Ю.Елизаров сабоқлари яхши эсда қолади, чунки унинг ранг сезиш хусусияти, дарс бериши, тушунтириши бошқача эди. Мавзудаги мақсад ва фикрни яхши, аниқ ифода эта оларди.

1972 йили эса Рустам Харьков шаҳридаги рассомчилик бадий саноат институтига кирди. Курсида Марказий Осиёдан ёлғиз ўзи эди. Шу сабабими, юриш-туриши, дарсу давомати, чизиши ҳаммининг диққат-эътиборида эди. Шунинг учун ҳам бошқалардан кам бўлмасликка, юртдошларини уялтирмасликка интилиб, мактовга сазовор бўлар эди. Профессор А.Шапошников рангшунослик дарсларини қизиқарли ўтарди. Рустам шу фанни катта қизиқиш билан ўқир, деярли ҳамма курс вазифаларини “аъло”га топширарди. Ўқитувчи ҳам унинг ранг кўриш қобилиятини талабалар орасида тез-тез мактаб кўярди. 1976 йили оилавий шароити туфайли учинчи курсда ўқишини Тошкент театр ва рассом-

лик санъати институтига кўчирди. Бу ерда Ўзбекистон халқ рассомлари, академикларидан сабоқ олди.

Чингиз Аҳмаров унинг Хоразмдан эканини билгач, “Сен туғилган жой катта тарихга эга, сен у ҳақда асарлар яратсанг, улуг иш бўлар эди”, деб мавзуларга бир неча бор туртки берди. Ижодкор тарихий мавзуга қўл урар экан, ўша давр муҳитини яхши ҳис қилади. Хатти-ҳаракатлар табиийлиги, либосларнинг ўша замон кишисига хошлигига эътибор қаратади. Шунинг билан бирга, ранглардаги ифодавийликдан ҳам унумли фойдаланади.

“Чиндан-да, буюкларнинг ҳар бир босган қадами, амалга оширган ишларини ҳар қанча таърифласанг, тасвирласанг, оз. Очиғи, мен бутун вужудим билан ўзимни Мустақилликдан қарздор ҳис қиламан. Ана шу Истиклол сабаб, ўзбек рассомлари бутун жаҳонга танилдилар. Она юртимизда юқори малакали рассомлар жуда кўп. Улар кейинги йилларда бутун куч-қувватларини тасвирий санъатни янада баланд поғоналарга кўтариш учун бағишламоқдалар. Бу уларнинг чизаётган асарларида намоён бўлмоқда”, – дейди рассом.

Рассом эртаксимон манзараларнинг чинакам устаси. Унинг “Ёз куни”, “Хива” манзарасида эртаксимон ҳолат ҳосил қилинган. Ёруғлик ва соя зиддияти, сирли обидалар, олд ўриндаги шакллар ва иккинчи ўлчовдаги тасвир юмшоқлиги манзарада ўзгарувчанлик ҳаракатини таъминлайди. Бундай талкин асарни руҳлантирувчи манзара сифатида намоён қилади. “Хива” ва “Чорминор. Бухоро.” каби асарлари Амир Темурнинг 660 йиллигига бағишлаб, Париждаги ЮНЕСКО қароргоҳида намоён қилинди.

Ижодкор ҳар доим жиддий. У қайси жанрда ишламасин, воқеа-ҳодисани санъат нуқтаи назаридан баҳолайди. Унинг портретларида дабдаба йўқ, ранг-тус майда деталаригача пухта ўйлаганлиги, инсонга бўлган чексиз қизиқиши туфайли томошабинни мафтун этади.

Аслида Рустам Худойберганов монументалчи рассом, деворий суратлар устаси. Маданият саройлари, ресторан, спорт саройларидаги меҳнатқаш халқнинг оддий турмуш тарзидан ҳикоя қилувчи деворий асарлар унга шуҳрат келтирди. Бу декоратив безаклар бошқалар ижодидан ўзгача услуби билан ажралиб туради.

Рассом кўп кезди, юрт кўрди. Рустам Болтиқ бўйи мамлакатларида, Югославия, Словения, Хорватия, Германия, Туркия, Малайзия, Сингапур, Россия, Миср, Грузия, Озарбойжон, Қирғизистон, Қозоғистон каби давлатларнинг йирик шаҳарларида ижодий сафарларда бўлиб, дунёқарашини кенгайтирди, бошқа миллатлар тасвирий санъати намуналари билан яқиндан танишди.

Рассом йигирма йилдирки, Камолитдин Бехзод номидаги Миллий рассомлик ва дизайн институтида талабаларга рангшунослик фанини ўқитиб келади. Унинг 2006 йилда “Рангшунослик асослари” ўқув китоби нашрдан чиқди.